

VIVA MINIKI

2021. tavasz/nyár

A MŰVÉSZETI NEVELÉS MINT A LÉLEK FORMÁLÓJA

INTERJÚ VÁRADI JUDITTAL

Szindbád esélyei

Krúdy esete a fiatalok befogadójával

KÉPZŐMŰVÉSZET A HÁLÓZATKUTATÁS TÜKRÉBEN

BARABÁSI ALBERT-LÁSZLÓ TÉRKÉPE A MŰVÉSZ ELISMERTSÉGÉHEZ

Interjú | Tanulmány | Vers

Programajánló | Novella | Könyvespolc

Változások mentén

A tavalyi év számos új fordulatot hozott az életünkbe, kutatóintézetünk pedig igyekezett minden téren alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez. Örömmel állíthatom, hogy gond nélkül vettük az akadályokat, hiszen elindultunk egy olyan (tovább)fejlődési úton, amely úgy vélem, a jó irányba vezet, és önmagunkat meghaladva hasznosíthatjuk korábban kimunkált értékeinket. A hátrahagyott évből mindannyian rengeteget tanultunk, többek közt megláttuk azokat a lehetőségeket, amelyek által közelebb kerülhetünk állandó célunkhoz és hivatásunkhoz: minél több emberhez eljuttatni a kortárs művészetet és az azzal foglalkozó elméleti kutatások eredményeit.

Az elmúlt időszak egyik legfőbb hozadéka ez a kiadvány, amelyet az Olvasó jelenleg a kezében tart. Előző lapszámunk fogadtatása nem várt sikereket ért el, ezért nemcsak folytatjuk, de tovább bővítjük és színesítjük félévente megjelenő kulturális magazinunkat. Tavasz számunkban több irányból is igyekszünk megközelíteni, miként lehetséges a lehető leghatékonyabban kivitelezni az online térben való tanítást, tanulást a művészeti tevékenységek és a különféle művészet-elméleti területek kapcsán.

Esték a Hild-villában című sorozatunk online változata szintén hatalmas érdeklődésre és pozitív fogadtatásra tett szert a kapott visszajelzések alapján, így Wesselényi-Garay Andor építészprofesszor kollégám a tavaszi félévben újabb beszélgetőtársakat invitál meg a Hild-villába minden hónap első csütörtökén. Rendezvényeinken továbbá folyamatosan törekszünk az online térben való jelenlétre, hogy azokhoz is eljuttassuk tartalmainkat, akik adott esetben nem tudnak részt venni programjainkon.

Ezúton ajánlom figyelmébe sokszínűségről árulkodó rovatainkat: a kiadványban tavaszi programjaink mellett olvashat többek közt Barabási Albert-László képzőművészeket érintő új hálózat kutatási modelljéről vagy a művészeti nevelés lélekformáló hatásáról. Természetesen most sem maradhatnak ki kutatóink és ösztöndíjasaink szépirodalmi alkotásai és tanulmányai, emellett folytatjuk székházunk, a Hild-villa születésének történetét is. Újonnan megjelent köteteink közül *Könyvespolc* rovatunk olvasmányajánlójában válogathat.

Tartalmainkhoz kellemes időtöltést kívánok!

Kocsis Miklós
igazgató

Tartalom

PROGRAMAJÁNLÓ

MMA MMKI programnaptár 6

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Tesztoszteronépítéset 9
online beszélgetéssorozat

ANIMÁCIÓS ESTÉK

Hagyomány és haladás 11
online beszélgetéssorozatA magyar néptánc évtizedei 13
online konferencia„A zongorista és az újságíró” 15
CZIFFRA GYÖRGY EMLÉKEZETE
műhelytalálkozóA művészet közege III. 17
Alkotáselmélet – Elméletalkotás
A vírus idején
konferenciaAz utolsó garabonciások 19
MŰHELYTALÁLKOZÓ AZ 1960–2010 KÖZÖTTI IDŐSZAK
JELLEGZETES ALTERNATÍV ALAKJAI RÓL

AKTUÁLIS

„Töretlen hittel menni tovább
az élet alakította úton” 20
A MŰVÉSZETI NEVELÉS MINT A LÉLEK FORMÁLÓJA
Interjú Váradi Judittal

Képzőművészet a hálózatkutatás tükrében ... 26

„Hagyomány és haladás” 30
GENERÁCIÓK TALÁLKOZÁSA A MAGYAR ANIMÁCIÓ TERÉN

INTERJÚ

A Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíja
különleges szabadságprogram 32
Interjú Kiss Jánossal

NOVELLA

Zsidó Ferenc egypercesei 35

ÖSZTÖNDÍJPROGRAM

Ösztöndíjas programajánló 37

VERS

Búcsú a polgári élettől 41
Falusi Márton verse

TANULMÁNY

Szinbád esélyei 42
KRÚDY ESETE A FIATALKORÚ BEFOGADÓVAL
Németh Tamás tanulmánya

INTERJÚ

„Nem szabad ragaszkodnunk azokhoz
a sémákhoz, amiket az élet felülírt” 46
Interjú Kocsis Miklóssal

KÖNYVESPOLC

Olvasmányajánló 52
E-KÖNYVEK | KÖNYVEK | MŰHELYTANULMÁNYOKA Sosztakovics-szindróma 55
A KÖZÉP-EURÓPAI KULTURÁLIS IDENTITÁS
RÁERŐLTETETT ELEMEI (1920–2020)

TÁRLATVEZETÉS

Hild József villája 57
II. RÉSZ: „PEST NAGY ÉPÍTŐJÉNEK ÉLETMŰVE”
A HILD-VILLA MEGÁLMODÓJÁNAK ÉPÍTÉSZETE ÉS KORA

TANULMÁNY

A (felsőoktatási) autonómia
egyes fogalmi elemeiről 60
Kocsis Miklós tanulmánya

KUTATÓI ÉLET

Tánc történet és virtuális valóság 67
Bólya Anna Mária – Gilányi Attila – Rácz AnnaTudományos hírmondó 71
VÁLOGATÁS AZ MMA MMKI KUTATÓINAK
2020-AS MUNKÁSSÁGÁBÓL

MMKI INFO

MMA Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet Dokumentációs Központ
és Szakkönyvtár 76

Fontos tudnivalók 77

Művészeti alkotómunkát támogató
ösztöndíjpályázat 78

MMA MMKI programnaptár

JAN. 7.

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Tesztoszteronépítészet

MŰVÉSZETELMÉLETI ELŐADÁS-SOROZAT

Wesselényi-Garay Andor beszélgetőpartnere: Smiló Dávid

FEB. 1.

A magyar néptánc évtizedei

KONFERENCIA

FEB. 4.

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Tesztoszteronépítészet

MŰVÉSZETELMÉLETI ELŐADÁS-SOROZAT

Wesselényi-Garay Andor beszélgetőpartnere: Vasáros Zsolt

FEB. 18.

ANIMÁCIÓS ESTÉK

Hagyomány és haladás

Kollarik Tamás beszélgetőpartnerei: Orosz Anna Ida és Fülöp József

MÁRC. 4.

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Tesztoszteronépítészet

MŰVÉSZETELMÉLETI ELŐADÁS-SOROZAT

Wesselényi-Garay Andor beszélgetőpartnere: Szederkényi Lukács

MÁRC. 18.

ANIMÁCIÓS ESTÉK

Hagyomány és haladás

Kollarik Tamás beszélgetőpartnerei: Jankovics Marcell és Bucsi Réka

MÁRC. 22.

„A zongorista és az újságíró”

– Cziffra György emlékezete

MŰHELYTALÁLKOZÓ

MÁRC. 29.

A művészet közege III.

KONFERENCIA

ÁPR. 8.

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Tesztoszteronépítészet

MŰVÉSZETELMÉLETI ELŐADÁS-SOROZAT

Wesselényi-Garay Andor beszélgetőpartnere: Hátori Péter

ÁPR. 22.

ANIMÁCIÓS ESTÉK

Hagyomány és haladás

Kollarik Tamás beszélgetőpartnerei: Rófusz Ferenc és Váczi Péter

MÁJ. 3.

Az utolsó garabonciások

MŰHELYTALÁLKOZÓ

az 1960–2010 közötti időszak jellegzetes alternatív alakjairól

MÁJ. 6.

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Tesztoszteronépítészet

MŰVÉSZETELMÉLETI ELŐADÁS-SOROZAT

Wesselényi-Garay Andor beszélgetőpartnere: Erhardt Gábor

MÁJ. 20.

ANIMÁCIÓS ESTÉK

Hagyomány és haladás

Kollarik Tamás beszélgetőpartnerei: Ternovszky Béla és Andrasew Nadja

JÚN. 17.

ANIMÁCIÓS ESTÉK

Hagyomány és haladás

Kollarik Tamás beszélgetőpartnerei: Varsányi Ferenc és Gelley Bálint

Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

TESZTOSZTERON- ÉPÍTÉS

WESSELÉNYI-GARAY ANDOR BESZÉLGETŐPARTNEREI:

2021. január 7. 18.00

SMILÓ DÁVID

2021. február 4. 18.00

VASÁROS ZSOLT

2021. március 4. 18.00

SZEDERKÉNYI LUKÁCS

2021. április 8. 18.00

HÁMORI PÉTER

2021. május 6. 18.00

ERHARDT GÁBOR

A beszélgetések zártkörűek, amelyeket
élőben közvetítünk Facebook-oldalunkon:
www.facebook.com/mmammki

Fotó: Wesselényi-Garay Andor

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Tesztoszteron- építészet

online beszélgetéssorozat

A kortárs magyar építészet egyik legörvendetesebb jelenségeként könyvelhető el, hogy az elmúlt fél évtizedben megjelent valami, amit leginkább fiatal építészetnek nevezhetünk. A fiatalság ebben az esetben nem csak csoportjellemző, persze az is; nem feltétlen minőség tartalom, persze az is; és nem is feltétlenül lázadás, miközben persze az is. A fiatal építészet jelenlétét a nullás éveket meghatározó hiány mintha még jobban erősítené. Magyarországon a pályakezdő fiatalok vagy arra koncentráltak, hogy importálhassák azt a formavilágot, amit külföldön láttak, vagy pedig arra, hogy kellőképpen hamar olyanná válhassanak, mint hazai idoljaik. Rafinált, az utolsó csavarig megtervezett házak jöttek létre, azonban ezek csak a legtrikább esetben voltak frissek, pláne nem formabontók. Az utolsó olyan generáció, amelyik a hivatalostól némiképp eltérő építészeti akart művelni, az Makovecz Imre körül csoportosult. Az általuk képviselt alternatíva azonban mára éppúgy a hazai intézményrendszer része lett, mint a huszadik század összes stílus- vagy normatöreklvése.

Ahogy beszélgetéssorozatunk első vendége, Smiló Dávid írja: „mára felnőtt egy közeg, aki elkezdett tágabb kontextusban gondolkodni az építészetéről, feszegetve annak akár gondolati, akár piaci kereteit idehaza. Ez pedig újra egy értékesíthető közegnek tűnik. [...] Magyarországon újra történik valami. Ha ezek a praxisok minél tudatosabban használják az építészeti reprezentáció meglévő és virulens csatornáit (Facebook, Instagram, Twitter, biennálék, fesztiválok), akkor van esély arra, hogy a magyar építészet tematizálhatóvá váljon, és így nemzetközi megítélése lényegében változzon”. E szerethető nagyotmondáson túl persze jó lenne, ha a fiatal építészet mibenléte túlmutatna a közösségi médiafelületek használatánál. Hogy mi ez a bizonyos többlet, arra 2021 januárjától minden hónap első csütörtökén keressük a választ egy újabb online beszélgetéssorozattal.

A SZOROZAT VENDÉGEI:

2021. január 7.	18.00	SMILÓ DÁVID
2021. február 4.	18.00	VASÁROS ZSOLT
2021. március 4.	18.00	SZEDERKÉNYI LUKÁCS
2021. április 8.	18.00	HÁMORI PÉTER
2021. május 6.	18.00	ERHARDT GÁBOR

A beszélgetést élőben
közvetítjük Facebook-oldalunkon
a Hild-villából.

www.facebook.com/mmammki

Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

ANIMÁCIÓS ESTÉK

Hagyomány és haladás

KOLLARIK TAMÁS BESZÉLGETŐPARTNEREI:

2021. február 18. 18.00
OROSZ ANNA IDA
és FÜLÖP JÓZSEF

2021. március 18. 18.00
JANKOVICS MARCELL
és BUCSI RÉKA

2021. április 22. 18.00
RÓFUSZ FERENC
és VÁ CZ PÉTER

2021. május 20. 18.00
TERNOVSZY BÉLA
és ANDRASEW NADJA

2021. június 17. 18.00
VARSÁNYI FERENC
és GELLEY BÁLINT

A beszélgetést élőben közvetítjük a Hild-villából
Facebook-oldalunkon: www.facebook.com/mmammki

ANIMÁCIÓS ESTÉK

Hagyomány és haladás

online beszélgetéssorozat

Nagyon izgalmas és talán sohasem próbált kísérlet a magyar mozgókép alkotói és szervezői világában, animációs területen pedig biztosan első alkalommal történik meg, hogy eltérő generációk képviselőit ültetjük egy asztalhoz. **Orosz Anna Ida** és **Fülöp József**, **Jankovics Marcell** és **Bucsi Réka**, **Rófusz Ferenc** és **Vácz Péter**, **Ternovszky Béla** és **Andrasew Nadja**, valamint **Varsányi Ferenc** és **Gelley Bálint** részvételével keressük a választ a film, az animáció, a magyar kultúra fontos kérdéseire. Generációk egymás mellett, hagyomány és progresszió, rendezői lét és egyéni alkotói programok, szakmai közeg itthon és a nagyvilágban: mind és mind olyan felvetések, amely az animáció világán túl is érdekesek. Az előadásokon többek közt az alábbi kérdések vetődnek majd fel: a magyar animáció történetét, de általában a műfaj fejlődését tekintve melyek azok a szempontok, amelyek a művészeti értékek létrehozásához elengedhetetlenek? Miben áll a tehetségek gondozása, hogyan adható át az idősebb generációk tapasztalata a fiatalabbaknak? Mi az állam szerepe, a támogatási rendszerek szükségessége, a piac, valamint a mecenatúra és a kultúra kapcsolata?

AZ ELŐADÁSOK IDŐPONTJAI:

2021. február 18.	18.00	OROSZ ANNA IDA és FÜLÖP JÓZSEF
2021. március 18.	18.00	JANKOVICS MARCELL és BUCSI RÉKA
2021. április 22.	18.00	RÓFUSZ FERENC és VÁ CZ PÉTER
2021. május 20.	18.00	TERNOVSZY BÉLA és ANDRASEW NADJA
2021. június 17.	18.00	VARSÁNYI FERENC és GELLEY BÁLINT

A beszélgetést élőben
közvetítjük Facebook-oldalunkon
a Hild-villából.
www.facebook.com/mmammki

Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

A MAGYAR NÉPTÁNC ÉVTIZEDEI

ONLINE KONFERENCIA

2021. február 1. 10.00

YouTube

Közvetítés az MMA MMKI
YouTube-csatornáján.

A magyar néptánc évtizedei

online konferencia

Világszerte ismert a magyar néptánc szépsége, ereje. Akik nyelvünket nem ismerik, azok is értik a mozdulatok üzenetét, a lépések, csapások, forgások jelentését.

Éppen 70 éve, 1951-ben alakult meg a Magyar Állami Népi Együttes. Akkor három karból állt: tánc-, ének- és zenekarból. A népi zenekart Gulyás László zeneszerző irányította, az énekkart Csenki Imre. A koreográfus, művészeti vezető Rábai Miklós volt, aki az eredeti magyar néptáncot igyekezett a színpadra állítani.

A ma Magyar Táncművészeti Egyetem néven ismert intézmény 1950 szeptemberében indult Állami Balett Intézetként. 1971 szeptemberében, 50 évvel ezelőtt középfokú néptáncotagot is létesült falai között. Azóta kitűnő néptáncművészek, koreográfusok és tanárok sora hagyta el, öregbítve tudásukkal folklórunk hírnevét. Konferenciánkon e két jelentős intézményt, ezek eredményeit mutatjuk be, kitérve társadalmi és művészeti hatásaikra.

Berzsenyi 1811-ben írta meg híres versét *A táncok* címmel, amelyben különféle népek táncait hasonlítja össze. A magyarról így szól:

„Titkos törvényt mesterség nem szedi rendbe,
Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt.
Ember az, aki magyar tánchoz jól terme, örüljön!”

A Magyar Állami Népi Együttes és a Magyar Táncművészeti Egyetem számos olyan művészt és szakembert termelt, akikre mindez biztosan elmondható. Az egyre inkább elterjedő online világban különösen figyelni kell azokra a művészeti ágakra, ahol az érintésnek, az arccal való, élő megjelenésnek létfontosságú a jelentősége. Ezért is beszélünk most a néptáncosokról.

IDŐPONT:

2021. február 1. 10.00

YouTube

A konferencia a járványügyi intézkedések miatt zártkörűen kerül megrendezésre.

A rendezvényt az MMA MMKI élőben közvetíti YouTube-csatornáján.

MOM KULTURÁLIS KÖZPONT, KUPOLATEREM

2021.
03. 22.
10.00

„A ZONGORISTA ÉS AZ ÚJSÁGÍRÓ” CZIFFRA GYÖRGY EMLÉKEZETE MŰHELYTALÁLKOZÓ

A CZIFFRA FESZTIVÁL ÉS AZ MMA MŰVÉSZETELMÉLETI ÉS
MÓDSZERTANI KUTATÓINTÉZET KÖZÖS RENDEZVÉNYE
Regisztráció: mma-mmki.hu

„A zongorista és az újságíró”

CZIFFRA GYÖRGY EMLÉKEZETE

műhelytalálkozó

Immár második alkalommal kerül megrendezésre 2021. március 22-én az MMA MMKI és a Cziffra György Fesztivál együttműködése által az a tudományos műhelytalálkozó, amelynek egyik apropója **Cziffra György** születésének 100. évfordulója. Az első műhelytalálkozó előadói rámutattak arra, hogy a tragikus sorsú zenészt néhány legendán kívül alig ismeri a széles közönség. A most megrendezésre kerülő tudományos ülés célja, hogy elindítsák a művész korszerű életrajzi kutatását és zongoraművészi fogadtatásának feltárását, valamint megrajzolják az emigráns magyar zenészek történetét. Az előadások Cziffra György sajtóját és pályatársait járják körbe. Az alapidokumentumok jelentős része elveszett vagy ismeretlen, ezért van hangsúlyozottan szükség az összehasonlító zenetörténeti, szociológiai és kritikai elemzésre. A párhuzamos életutak, a megjelent sajtószövegek diskurzusanalízise és a kritikailag ellenőrzött szóbeli történelem révén tárulhat fel Cziffra valós pályaképe. Cél az is, hogy a tárgyszerű megközelítések által letisztított Cziffra-kép tudományosan rögzüljön a hazai és nemzetközi szaksajtóban, s ne csak egy újabb legenda szülessen abból.

Az említett célok érdekében a műhelytalálkozóon előtérbe kerülnek azok a jelentős zenész személyiségek, akik alakították Cziffra pályáját (pl. Ferenczy György), illetve akik modellként szolgáltak számára (pl. Nyíregyházi Ervin). Ugyanakkor az előadások arra is fényt derítenek, hogy miért maradt el Cziffra berobbanása a magyar zenei életbe akkor, amikor az számára karriert hozhatott volna (vö. Fischer Annie indulásával). Barátai sorsával összevetve hazai és külföldi karrierjét számos életrajzi jellegzetesség tárható fel (l. Rozsnyai Zoltán).

Az egykorú sajtómegjelenések, felvételek és a kései recepció összehasonlító elemzései révén megismerhetővé válik a művészt övező legendák eredete, torzítása, illetve védő szándéka. Így a lemezek beható elemzése beavat Cziffra játékmódjába és annak csak rá jellemző stílusába, zenéről vallott gondolataiba és azok kortárs szellemi összefüggéseibe. A sajtótörténeti kutatás pedig számot ad arról, hogy 1990 után hosszú ideig miért esett róla olyan kevés szó.

IDŐPONT:

2021. március 22. 10.00

HELYSZÍN:

MOM Kulturális Központ,
Kupolaterem

Közvetítés az MMA MMKI
YouTube-csatornáján.

Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

A művészet KÖZEGE III.

ALKOTÁSELMÉLET
– ELMÉLETALKOTÁS
A VÍRUS IDEJÉN

KONFERENCIA
2021. MÁRCIUS 29. 10.00

PESTI VIGADÓ
a Magyar Művészeti Akadémia székháza
Déli terem

Fotó: Bulynouszky Tamás

A művészet közege III.

ALKOTÁSELMÉLET – ELMÉLETALKOTÁS
A VÍRUS IDEJÉN

konferencia

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet idén is folytatja az immár harmadik alkalommal megrendezésre kerülő *A művészet közege* című konferenciasorozat gondolatmenetét, amely az elmúlt két év alatt számos elgondolkodtató művészetelméleti kérdést tárt elénk.

Az összművészeti konferencia ezúttal is elsősorban a művészetet körülvevő közegre, világra, milióra, atmoszférára, közösségre, társadalomra fókuszál: milyen nyomot hagy, milyen hatást vált ki a művészet mindabban, ami körülveszi, amiben maga elhelyezkedik, és ahol ő maga is más művészetek vagy műalkotások közegét vagy közegelemét képezi. Tudományos ülésszakunk az előzmények által felállított hagyományt követve különféle művészeti és tudományágak aspektusából tanulmányozza a művészet hatásait és megnyilvánulási formáit, így minden egyes előadó más-más területen keresztül szemléli a művészet fogalmát és vonatkozásait.

Mostani konferenciánkon azt szeretnénk megvizsgálni, hogy kimutathatók-e stílusváltások, eszközváltások, témaváltások a művészetben, amelyek egy új lehetséges korszak jegyeit hordozhatják magukban. Vajon a művészetet, a nagy művészeti alkotásokat is kíséri a vírus, mint az alkotás és a mű velejárója?

IDŐPONT:

2021. március 29. 10.00

HELYSZÍN:

Pesti Vigadó, a Magyar
Művészeti Akadémia székháza
(1052 Budapest, Vigadó tér 2.)

YouTube

Közvetítés az MMA MMKI
YouTube-csatornáján.

Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

AZ UTOLSÓ GARABONCIÁSOK

MŰHELYTALÁLKOZÓ
AZ 1960–2010 KÖZÖTTI
IDŐSZAK JELLEGZETES
ALTERNATÍV ALAKJAIRÓL

2021. MÁJUS 3. 10.00 | PESTI VIGADÓ
A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADEMIA SZÉKHÁZA
DÉLI TEREM

Fotó: Bulynouszky Tamás

Az utolsó garabonciások

műhelytalálkozó az 1960–2010 közötti
időszak jellegzetes alternatív alakjairól

A műhelytalálkozón Vujicsics Tihamér, Latinovits Zoltán, Hajnóczy Péter, Bódy Gábor, Szabados György, Cseh Tamás, Kobzos Kiss Tamás, Sebő Ferenc és Szörényi Levente munkásságát elemzik az előadók. Mindegyik művész életművéről számos esetben emlékeztek már meg pályatársak, hozzátartozók és rajongók. Ezúttal a művelődéstudomány, a zene-, tánc- és irodalomtörténet kutatói vállalkoznak erre. A cím utal a művészeket övező csodavárásra, a befogadásban feléjük közvetített elvárásra: mindegyiküknek a néphagyomány a „mágikus könyvvel” csodát tevő garabonciások igazságmondását tulajdonították. Másképpen: vátesznek tartották őket, de nevezték még igricnek vagy elveszett királyfinak is.

Az 1960-as évtizedben szűk keretek között lehetőség volt a második kulturális nyilvánosság megteremtésére. Aczél György eleinte támogatta, ugyanakkor erősen felügyelte, s ezzel egy időben bomlasztotta is. A találkozó elemzésre kerülő szereplők alapvetően nem politizáltak, még ha a mából visszatekintve munkásságuk mégis tűnhet közéleti jellegűnek.

Az előadók egy-egy életrajzi momentum mentén mutatják be az ismert művészek pályáját. A portrékat kiegészíti a korszak általános jellemzése, így politikatörténeti előadás mutatja be az alternatív kulturális nyilvánosság szigorúan ellenőrzött mivoltát. Ezt követi a korszak hazai underground popzenéjét és annak esztétikáját elemző eszmétörténeti megközelítés. Végül szociológiai értelmezés rajzolja meg a társadalom alternatív zenei képét. A szervezők abban bíznak, hogy a kilenc művészi életút tudományos elemzésével sikerül a magyar művelődés „utolsó garabonciáit” tisztábban látni – a kitartó rajongás mellett.

IDŐPONT:

2021. május 3. 10.00

HELYSZÍN:

Pesti Vigadó, a Magyar
Művészeti Akadémia székháza
(1052 Budapest, Vigadó tér 2.)

Közvetítés az MMA MMKI
YouTube-csatornáján.

„Töretlen hittel menni tovább az élet alakította úton”

A MŰVÉSZETI NEVELÉS MINT A LÉLEK FORMÁLÓJA

Interjú Váradi Judittal

SZÖVEG: BOGNÁR-BORBÉLY RÉKA | FOTÓK: SÁNDOR EMESE

2020 elején, amikor az MMA MMKI gondozásában megjelent *Művészeti körkép – Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről, a tanórai és tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről* című kötetet megelőző kutatás a végéhez ért, a Váradi Judit által vezetett kutatócsoport tagjai még nem is sejtették, hogy valószínűleg az övék az utolsó olyan nagyszabású projekt, amely a koronavírus-járvány előtti állapotot rögzíti és elemzi. Az online térbe való átköltözés az élet minden területét, így a művészeti oktatás lehetőségét is jelentősen befolyásolta. De mi a helyzet akkor, ha az eddigi tapasztalatok, felmérések, kutatások azt mutatják, hogy a hatékony művészeti oktatás mindenekelőtt a személyes jelenlétén alapul? Váradi Judit zongoraművészt, a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karának egyetemi docensét kérdeztük az általános iskolások művészeti neveléséről és eseményeken való részvételéről, az online oktatásra való áttérésről és nem utolsósorban a frissen megjelent kötetről, miközben arra is választ kaptunk, hogy mennyire kultúrafogyasztó a mai fiatalság.

- 2020 vége felé jelent meg a *Művészeti körkép* című kötet, amely a művészeti nevelés szerepét, helyzetét, a benne rejlő lehetőségeket, valamint a tanórán kívüli iskolai és az iskolán kívüli művészeti tevékenységeket járja körbe. Megtenné, hogy összefoglalja a kötet témáját és a kutatás lényegét?
- A kutatás egyrészt a művészeti oktatásra fókuszált, amelyen

belül megpróbáltuk az összes művészeti ágat felölelni. Érintette a köznevelésben meglévő kötelező művészeti órákat, ugyanakkor a kötelező tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli művészeti nevelésre is koncentrált. Mindemellett annak felmérésére is vállalkoztunk, hogy a művészeti rendezvényeken van-e lehetősége az általános iskolás tanulóknak részt venni, és hogy

az általunk vizsgált régióban vannak-e határozottan általános iskolásoknak kínált művészeti rendezvények a szolgáltatók részéről. Mindez közvetlenül kapcsolódik az oktatáshoz, hiszen a két tevékenység folyamatosan befolyásolja egymást, mindkettő a gyermek személyiségfejlesztéséhez járul hozzá: akárcsak a kötelező tanórák, a szabadidő terhére végzett művé-

szeti tevékenység vagy művészeti rendezvényeken való részvétel mind-mind beépül a gyermekek életébe úgy, hogy közben formálja az ízlésvilágukat, művészeti identitásukat.

- Mi volt a legfontosabb cél, amit a kutatás során szem előtt tartottak?

■ Mindenekelőtt egy olyan helyzet-felmérés megvalósítása, amelyet az észak-alföldi régióban végeztünk, így az adataink három megyéből származnak: Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből, ahonnan véletlenszerű mintavétellel 10-10 iskolát kerestünk fel. Három reprezentativitási szempontot tartottunk szem előtt, amelyek meghatározták a kutatásba bekerült intézmények sorrendjét, névsorát: ezek a település típusa, az iskolafenntartó típusa és az alapfokú művészetoktatási intézmény jellege voltak. Így vizsgáltunk állami fenntartású iskolákat, egyházi iskolákat és

alapítványi iskolákat is. A kutatást egyébként nem sokkal az online oktatás bevezetése előtt fejeztük be, és akkor még nem tudtuk, hogy lesz egy olyan hozadéka, hogy tulajdonképpen ez az utolsó olyan kutatás, amely a járvány előtti helyzetet rögzíti.

- Elsősorban kiknek ajánlaná ezt a kötetet?

■ Ötdimenziós kutatásról beszélhetünk, ami alatt azt értem, hogy vizsgáltuk az iskolákat, a tanulók tevékenységét, a művészetpedagógusok helyzetét, ugyanakkor megkerestük a vizsgált tanulók szüleit, valamint a szolgáltatói oldalt is. Éppen ezért úgy gondolom, hogy széles körben mindenkinek, de legfőképpen az oktatáskutatóknak, az oktatásszervezőknek szeretnénk a figyelmébe ajánlani. A kötetet emellett bárki forgathatja, akit érdekel a gyermeknevelés, a művészeti nevelés, az esztétikai nevelés vagy akár a szabadidő-pedagógia

kérdései. Úgy gondolom, hogy mindenki talál benne olyan információs szegletet, amely segítheti a munkáját, és ha ez megtörténik, akkor elértük a célunkat.

- Milyen előzményei voltak a kötet megszületésének?

■ A kutatás bázisát a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program adta, amelyen belül évek óta lehetőség nyílik művészetpedagógiai, zenepedagógiai doktori disszertáció megírására, így legnagyobb örömünkre egyre több szakember vállalkozik a feladatra. A programon belül korábban már végeztünk másféle, többek közt nemzetközi kutatást is, azonban a *Művészeti körkép* előzménye az volt, hogy szerettünk volna egy nagyobb volumenű kutatást indítani, és mindezt egy kötetben összefoglalni, amely indításhoz aztán az MMA MMKI is csatlakozott, hogy támogassa a munkánkat.

- Hogyan épült fel a kutatói és a szerzői csapat?

■ A kötetben szereplő tanulmányok 18 szerző nevéhez köthetők, amely nem fedi le a teljes kutatócsoport létszámát, a további tagok értékes tanácsaikkal, véleményükkel, lektorálásaikkal nagymértékben járultak hozzá a háttérmunkálatokhoz és nem utolsósorban a kutatás sikeréhez. Bár a kutatócsoport jelentős részét doktoranduszok alkotják, rajtuk kívül csatlakoztak még a Debreceni Egyetem kutatói és professzorai is, valamint az MMA MMKI egyes kutatói, így található a csoportban szociológus, pszichológus, statisztikus, népzeneész, andragógus, hangszeres művész, ének-zene tanár, kórusvezető, fejlesztő pedagógus stb. Mint

azt láthatjuk, egy rendkívül színes felhozatalt sikerült összehoznunk, amely hozzájárult ahhoz, hogy igazán átfogó gondolkodásban tudjuk kialakítani a saját mérőeszközünket, hiszen minden megkérdéztet egyedi szempontok szerint összeállított kérdőívvel kerestünk meg.

■ **Milyen szerepe van a kutatásban a DEXARTA-adatbázisnak? Pontosan mit takar ez az elnevezés?**

■ A DEXARTA megnevezés a mi alkotásunk, amely a már említett ötdimenziós kutatás adatbázisának az összefoglaló neve, és a kutatás angol elnevezéséből áll össze (Debreceen EXtra-curricular ARTistic Activities). Ezt az adatbázist tanulói adatok alkotják több mint kétezer tanulói és kétezer szülői válasz alapján, emellett tartalmazza még a művészeti tárgyat tanító pedagógusok és az intézményvezetők válaszait is. A szolgáltatói oldalon egyrészt kérdőíves vizsgálati módszerrel, másrészt korábbi kutatásokra támaszkodva mértük fel a társadalmi, gazdasági és infrastrukturális mutatókon alapuló adatokhoz tartozó elemzést. Ennek következtében egy igen gazdag, korrekt adatokból és objektív kiértékelésekből álló adatbázist kaptunk, amelyre kezdetektől fogva törekedtünk.

■ **Számíthatunk esetleg folytatásra? Mik a jövőbeli terveik a kutatással kapcsolatban?**

■ A közeljövőben mindenképpen szeretnénk majd folytatni ezt a kutatást, azonban sajnos a jelenlegi helyzet nem teszi lehetővé, hogy az élő művészeti rendezvényeken való részvételek gyakoriságát és az ehhez kapcsolódó attitűdöt kutassuk. Jelen pillanatban a kutatás

„A zeneoktatás hozzájárul többek közt az önkritika, az önbizalom, valamint az önértékelés kialakulásához, ugyanakkor segíti a szociális tudatosság kialakulását, az empátia képességét és hozzájárul a szociális készségekhez.”

első részét felfüggesztettük, és amint visszaáll az élet a megszokott kerékvágásba, mi is szeretnénk tovább folytatni. Mivel az eddigiekben csupán egy régiót fedtünk le, szándékunkban áll összehasonlító elemzést készíteni a többi régióval, és nem utolsósorban Nyugat-Magyarországgal is. Biztos vagyok benne, hogy megmutatkoznak a különböző eltérések, ugyanakkor a közös pontok egy előremutató oktatáspolitikai irányt is magukban tudnának foglalni a későbbiek során.

■ **Milyen tapasztalataik, benyomásaik vannak az általános iskolások körében művészeti tevékenységet végzők kapcsán? Mit mutatnak a számok?**

■ Alapvetően a művészeti tevékenységek gyakoriságát vizsgáltuk, és sajnálattal állapítottuk meg, hogy a legmagasabb arány a legalább egy tevékenységet végzők között a zenélés terén mutatkozik, amely a vizsgált mintának csupán a 27%-a, tehát ennyien végeznek zenei tevékenységet a kötelező tanórákon felül. Közvetlenül utána 23%-kal megtaláljuk a tánctevékenységet, 19%-kal a vizuális művészeti elfoglaltságot, 5%-kal pedig a színjátszás is színesíti a gyermekek művészeti érdeklődését. Én úgy gondolom, hogy mi, akik a művészetrel valamilyen kapcsolatban állunk, művészeti neveléssel foglalkozunk, egyrészt örömmel tekinthetünk arra, hogy

van pozitív eredmény, másrészt viszont be kell látnunk, hogy sajnos ez nem kimagasló adat. Emellett azt is hozzá kell tennem, hogy mindenekelőtt negyedik és hatodik osztályosok adatait kutattuk – az alsó és a felső tagozatot is egyaránt szeretnénk volna bevonni, hiszen mind az oktatásban, mind pedig a személyiségfejlődésben óriási különbség van egy alsó és egy felső tagozatos gyermek között. Megállapítottuk, hogy felső tagozatban, a hatodik osztályban ezeknek a tevékenységeknek a százalékos aránya csökken (egyedül a színjátszás képez kivételt, amely iránt viszont megnő az érdeklődés).

■ **Ön szerint miért fontos, hogy még több gyermek végezzen valamilyen zenei tevékenységet?**

■ Rengeteg kutatás támasztja alá, hogy a zenei oktatás hozzájárul a pozitív tanulmányi eredményekhez, emellett segíti az esztétikai és az érzelmi nevelést. Napjainkban központi téma a nyugat-európai kutatók palettáján a szocio-emocionális tanulás, amelyre szintén hatással van: számtalan olyan kutatás kereste az összefüggéseket, amely valóban tudományos tényekkel támasztotta alá, hogy a zeneoktatás hozzájárul többek közt az önkritika, az önbizalom, valamint az önértékelés kialakulásához, ugyanakkor segíti a szociális tudatosság kialakulását, az empátia képességét és hozzájárul a szociális készsé-

gekhez, így a kapcsolatok kiépítésének és megtartásának képességéhez is. Jelenleg központi kérdés a felnövekvő generáció esetében, hogy hogyan tudjuk őket segíteni a sikeres felnőtté válásban, hogyan tanulják meg elérni a céljaikat, hogyan építsék a karrierjüket, illetve hogyan jussanak előrébb a rugalmas problémamegoldással munkahelyeiken.

■ **Mint azt korábban említette, a gyermekek és szülők mellett megkérdezték az intézményvezetőket is arról, hogy ők mit gondolnak a művészeti nevelés helyzetéről. Milyen válaszokat kaptak a felmérések során?**

■ Tapasztalataink szerint alig volt olyan negatívum, amit megemlítettek. Az egyik ilyen hátrány az volt, hogy túl sok időt elvesz a gyermekektől, ugyanakkor pozitívként tették hozzá ők is, hogy a művészeti tevékenység támogatja a tanulást, pozitív motivációt látnak a tevékenységeikben, és kifejezetten empatikus viselkedést tapasztalnak náluk. Emellett növeli a kitartást, önfegyelmre nevel, sikerélményt ad – manapság az is rendkívül fontos, hogy a gyermek önbizalmát megerősítsük. A kiegyensúlyozottság, a kulturált viselkedés szintén kiemelt helyen szerepelt az intézményvezetők kérdőívre adott válaszaiban. Továbbá ők voltak azok, akik felvetették, hogy kevés lehetőségük nyílik az egyéni tehetséggondozásra, és a jövőre nézve esetleg több szabadon felhasználható óra-

keretszámmal jobban tudnák mindezt támogatni. Véleményem szerint az ehhez hasonló állításokban rejlik a *Művészeti körkép* egyik pozitívuma: a helyzetfelmérés, valamint a pozitív és negatív tényezők feltárása mellett minden tanulmány és minden dimenzió vizsgálata során megfogalmazunk egy konkrét konklúziót, másrészt olyan javaslatokat tettünk, amelyeket érdemes lenne továbbgondolni vagy esetlegesen beépíteni az oktatási rendszerbe.

■ **Tapasztalatai szerint mi lehet az oka az alacsony számoknak? Mi befolyásolja a gyermek művészeti tevékenységeihez fűződő viszonyát?**

■ Ezt a kapcsolatot meghatározhatja többek közt a családi háttér, hiszen a család az elsődleges szocializációs színterünk, ráadásul megfigyelhetjük, hogy még

az attitűdöt is befolyásolhatja a szülők végzettsége. Meghatározó tényező lehet még a település típusa. Sajnálattal láttuk, hogy minél kisebb településről érkeztek a kérdőívek, annál kevesebb a művészeti tevékenységet végzők száma és a művészeti rendezvényeken való részvétel lehetősége. Ehhez képest több helyen nagyon szerteágazó azoknak a tanórán kívüli tevékenységeknek a listája, amelyek közül választhatnak a gyermekek, de jelen pillanatban azok a tantárgyak élveznek előnyt, amelyek a továbbtanuláshoz számottevően meghatározzák a felvételi pontszámokat vagy a választott érettségi tantárgyakat. De mi van abban az esetben, ha a gyermek a tanórák után valamilyen sporttevékenységet végez – amely szintén nagyon fontos és látványos eredményel bír –, emellett nyelvrára vagy felkészítő órára jár? Sajnos ilyenkor a szülők kétszer meggondolják, hogy még valamilyen művészeti területen is foglalkoztassák-e a gyermeküket. Azonban hozzá kell tennem, hogy amíg a sport a testre, addig

„Amíg a sport a testre, addig a művészeti nevelés a lélekre van hatással, a kimunkált test és a kimunkált lélek pedig együtt alkot egységes egészet.”

a művészeti nevelés a lélekre van hatással, a kimunkált test és a kimunkált lélek pedig együtt alkot egységes egészet. Éppen ezért úgy gondolom, hogy még bőven van tennivalónk azon a téren, hogy ezt a lelki nevelést, ezt az emocionális nevelést még jobban előtérbe helyezzük, vagy akár központi témává tegyük. Mindez viszont nem csak a mi célunk, minden művészeti tevékenységgel, művészettel foglalkozó egyén, intézmény, pedagógus közös feladata, hogy a művészet elismertebb helyet vívjon ki magának a társadalomban.

■ **Milyen kihívásokkal kell szembenéznie az alapfokú zenei oktatásnak az online térben?**

■ A művészeti neveléstől mind ez idáig távol álltak az információs és kommunikációs technológiai eszközök, viszont a jelenlegi helyzet azokat is rákényszerítette a használatukra, akik eddig teljes mértékben elzárkóztak az internet világtól. A művészeti pedagógusok ugyanúgy megküzdnek a technikai problémákkal, mint az általános tárgyakat, vagy akár a testnevelést oktató pedagógusok. Az online tér megjelenése az alapfokú zenei oktatásban egy megváltozott módszertant

követelt meg a részünkről, és a megszokott tanóráktól való eltérés miatt a tanulóktól is sokkal nagyobb önállóságot kívánt. Mi ezzel a probléma? A legnagyobb gondot egyrészt az okozza számunkra, hogy a művészet oktatása leginkább csak személyesen tud működni, mozdulatot, érzetet, kifejezést nem tudunk online térben tanítani, nem feltétlenül tudjuk szóban elmagyarázni azt az apró mozdulatot, ami jelentősen javítaná a zenei megformálást. Másrészt problémát jelent az internetes kapcsolatból adódó időbeli eltérés: ha esetleg szakadozik az élő játék hangja, szűkül a dinamikai skála. Ugyanakkor mindenképpen szeretném elmondani, hogy a rengeteg komplikáció ellenére keressük azokat a gyakorlatokat, kreatív ötleteket, tanulói aktivitásokat serkentő tanári motivációs stratégiákat, illetve azokat az értékes online tartalmakat, amelyek a későbbiek során egy korszerűbb művészetoktatási rendszerhez biztosíthatják a keretet.

■ **Voltak olyan újítások, amelyet a művészeti oktatás előnyére tudtak fordítani?**

■ Bármennyire is nehéz az online művészetoktatás, megvannak a maga előnyei: például a gyer-

mek felvételt készíthetnek otthon, amelyet később meghallgathatnak, ezáltal sokkal fejlettebbé válik az önkritikájuk, hiszen ők maguk is felfedezik a saját hibáikat, és a tanárnak már azt a felvételt tudják elküldeni, amellyel a lefelé dettebbek. De volt olyan tanár, aki saját maga kezdett el online tartalmakat gyártani, hogy segítse a gyermekek tanulását, amelynek során céljává vált a professzionalizmusra való törekvés, így a saját játékát is tökéletesíteni tudta. Az online tér hozadéka továbbá az is, hogy a szülők jobban belelátnak a művészetoktatásba, esetleg aktívan bevonódnak a zeneoktatásba, hiszen több időt szánnak a gyermekkel való gyakorlásra, esetlegesen még a hangszer hangolásába is besegítenek. A digitális metronóm használata, a digitális hangológép használata szintén előnyt jelent, nem beszélve a különböző zenei applikációkról, a digitális kottairó programokról vagy a videószerkesztő alkalmazásokról.

■ **A gyermekek hogyan viszonyultak ezekhez a változásokhoz?**

■ Sajnos előfordult, hogy volt olyan tanuló, aki nem rendelkezett a szükséges digitális esz-

„Be kell látnunk, hogy a személyes jelenlétre való igény továbbra is változatlan.”

közökkel, ezáltal nem vett részt az online órákon és felvételeket sem tudott készíteni. Ebben az esetben a hangszeres órák elég nehézkessé váltak, de a szolfézstanárok például előrukkoltak egy olyan megoldással, hogy postai úton kérték be a kitöltött feladatlapokat. Ha van, amiről nem szól a művészetoktatás, akkor erről! Viszont abban a pillanatban ez volt az egyetlen módszer, amely meg tudta tartani a gyermeket, és a helyzet nem automatikus lemorzsolódáshoz vezetett. Még nem ismerjük az országos adatbázisokat, de a környezetünkben azt tapasztaltuk, hogy a nagyvárosokban nem okozott nagy problémát a lemorzsolódás, a kisebb településeken viszont a személyes részvétel hiánya nagy problémát jelentett, az online oktatás alatti lemorzsolódás mellett az élőzenei hangszerbemutatók elmaradása a beiskolázási létszámot is csökkentette.

■ **Mi jelentené a megoldást arra, hogy egy gyermek se maradjon le a tanulásban?**

■ Továbbra is keressük a megoldást, hogy hogyan lehetne a korszerű platformokat úgy beépíteni, hogy mindenki számára hozzáférhetőek legyenek. Eddig az egyéni oktatásról beszéltem, azonban hozzá kell tennem azt is, hogy jelenleg nem ismerünk olyan digitális platformot, amely alkalmas lenne például kamarazenélésre vagy együtt éneklésre – ezek a közösségi zenei élmények teljes mértékben elmaradnak. Habár vannak rendkívül kreatív tanárok, akik összevágják az egyénileg fel-

vett szövegeket, és az interneten már közösségiként jelenik meg az adott tevékenység... ez viszont mégis csak a több egyéni tevékenység együttes megjelenítése, amely nem pótolja a fizikai együttlétet, a közös muzsikálás élményét.

■ **Összességében mik a tapasztalatai, változott a kultúrafogyasztás, a kultúra iránti igény az online térbe való áthelyeződéssel?**

■ Véleményem szerint mindenképpen változott a kultúrafogyasztás, bár erről még átfogó kutatásunk nincsen. Mindenekelőtt azonban a kultúra fogyasztásának színtere az, ami teljesen átalakult, hiszen az online tér itt döntő szerepet játszik. Én magam továbbra is az élőzenei előadások szószólója vagyok, és tulajdonképpen a kutatója is. Ezek fényében viszont azt kell mondanom, hogy 2020 tavaszán a kijárási korlátozás ideje alatt eleinte magam is kíváncsi- an figyeltem, hogyan változik majd, illetve lesz-e tényleges és visszafordíthatatlan változás a kultúrafogyasztásban. Ami pozitívuma az online térnek, hogy a világ vezető operaházai, színházai, vezető hangversenytermei megnyitották „kapuikat”, és rengeteg online tartalmat hozzáférhetővé tettek – professzionális minőségű előadásokat, hangversenyeket láthattunk, ráadásul ingyenesen, az online térben. Magam is kipróbáltam ezt a lehetőséget, előadóművészként azonban rendkívül furcsa szituáció, amikor úgy csinálunk, mintha lenne közönség – sokkal üresebb a koncertterem, és nem csak a fizikai, hanem a lelki világában is.

■ **Ön szerint mennyi az esély arra, hogy a kultúra fogyasztása a jövőben ismét a régi keretek között fog zajlani?**

■ Az élőzenei előadások felett már többször megkongatták a vészharangot. Ennek ellenére túl vagyunk a rádió, a televízió, és most már az internet, a tömegkultúra elterjedésén is, egyre professzionálisabb felvételeket hoznak nyilvánosságra, azt viszont be kell látnunk, hogy a személyes jelenlétre való igény továbbra is változatlan. 2020 szeptemberében ismét megrendeztük az élőzenei hangversenyeinket, én magam nyáron is voltam ilyen alkalmakon, és kivétel nélkül telt házas koncerteknek voltam szemtanúja: a közönség vágyott az élőzenei előadásokra, hiszen az élő előadások varázsa bármennyire is szeretnénk, nem jön át online.

■ **Hogyan látja ezután a művészeti oktatás jövőjét? Ahogy az MMA MMKI 2020. novemberi művészetelméleti konferenciáján is elhangzott a kérdés: „Most mi lesz?”**

■ Nagyon nehéz jelen pillanatban a „most mi lesz?” kérdésre választ találni, leginkább azért, mert nem befolyásolhatjuk a feltételeket. Úgy gondolom, hogy amennyiben okosan és ügyesen élünk az értékes online tartalmakkal, online tapasztalatainkkal, akkor a korszerű művészetoktatáshoz pozitív értelemben véve jelentősen hozzájárulhat ez az átmeneti időszak. Ahogy a konferencián tartott előadásomat is zártam: „erre a kérdésre pontos választ senki nem tud adni. A mi dolgunk azonban továbbra is töretlen hittel menni tovább az élet alakította úton, azzal a meggyőződéssel, hogy érdemes”.

Képzőművészet a hálózatkutatás tükrében

Egy műtárgy vagy művész elismertségét különleges mátrix határozza meg. Az esztétikai kérdések mellett művészettörténészek, galeristák, vásárok és sok más mozzanat együttes folyamatainak köszönhető, ha egy alkotó munkássága töretlen ívet tud befutni.

BARABÁSI ALBERT-LÁSZLÓ ÉS CSAPATÁNAK KUTATÁSA ELSŐKÉNT KÉPEZTE LE EZT A SOKTÉNYEZŐS JÁTÉKOT MATEMATIKAI MODELLEKKEL.

A nemzetközi képzőművészeti szcénára vonatkozó kutatások eredményét, illetve a magyar művészeti hálót bemutató kötet 2021 tavaszán jelenik meg a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete támogatásával.

A nemzetközi képzőművészeti szcénát feldolgozó kutatás kiindulópontja: „az a helyzet, hogy kontextus nélkül nem áll módunkban objektíven meghatározni bármilyen műalkotás értékét. Képtelenség eldönteni, hogy egy biciklikerek három dollárt ér-e vagy hárommilliót. Az árát az határozza meg, hogy egy garázsruháron találkozunk-e vele az ember, vagy a Museum of Modern Arts (MoMA, New York) maulatlan kiállítóterében”, írja a kiadvány bevezetőjében Barabási.

Hogy kerül egyáltalán egy kerék a MoMA-ba? Döntések láncolatán át, amelyben kurátorok, művészettörténészek, galériások, műkereskedők, ügynökök, aukciós házak és műgyűjtők láthatatlan hálózata vesz részt. Azzal, hogy rekonstruálták félmillió művész kiállítás történetét, felfedték a befolyási hálózatot. Ezt úgy érték el, hogy akkor kötötték össze két intézményt – például az „A” múzeumot és a „B” galériát –, ha az „A” múzeumban kiállított művész munkáját legközelebb a „B” galériában mutatták be. Minél több művész került az „A” múzeumból a „B” galériába, annál inkább egyértelműbbnek tűnt, hogy a „B” galéria hitt az „A” múzeum kurátorainak ítéletében.

Munkájuk eredménye egy lenyűgöző hálózati térkép lett, amely megragadja az intézmények közti láthatatlan bizalmat. Szemmel láthatóvá tette a művészet világának főbb központjait (hub), az olyan befolyásos amerikai galériákat és múzeumokat, mint a MoMA, a Guggenheim vagy a Gagosian Gallery. Ezen összeköttetések tömött nyalábokkal kapcsolódtak az olyan nagy európai intézményekhez, mint a brit Tate vagy a franciaországi Centre Pompidou.

Az, hogy ezek a központok a művészeti siker közvetítői, sen-

kit nem lep meg. Garantáltan szupersztár lesz abból, akit ezekben az intézményekben mutatnak be. Az igazi kérdés az, hogyan írhatók le az utak, amelyek valakit ezekre a helyekre elvezetnek. Az adatok azt mutatták, hogy a művészek egy kis hányada azonnal hozzáfért az elit intézményekhez, míg a perifériának tekintett régiók alkotói, például dél-amerikai vagy az afrikai országok képzőművészei sokkal kevésbé.

Ennek a nemzetközi kutatásnak – és sok más egyéb hálózati mintának – a vizuálisan megjelenített eredményeit mutatja be a Ludwig Múzeum kiállítása.¹ A kiállítás kapcsán jutott eszébe Barabásinak, hogy ugyanezzel a módszerrel a hazai képzőművészeti színtéren zajló folyamatokat is érdemes lenne feltérképezni, mert korábban még nem történt ilyen. Egy szakemberekből álló csapat – amelynek tagjai Janosov Milán, Zalavári András, Bérczi Linda, Minkó Mihály, Olajos Anna, Részegh Imola, illetve a Barabási-Lab munkatársai: Both Csaba és Alice Grischenko voltak – végezte el az adatgyűjtést és annak elemzését. Mivel jelenleg nem létezik átfogó adatbázis a magyar művészeti színtéren zajló eseményekről, több nyilvánosan elérhető, ám eltérő térbeli és időbeli lefedettségű adatforrást dolgoztak össze: a magyarországi kiállítási eseményeket 2000-től napjainkig gyűjtő **ikOnt**; az artportálon található, az 1800-as évekre visszanyúló, ám 2014-ben lezárult **Kortárs Magyar Művészeti Lexikon** (I–III., 1993–2001); valamint a nemzetközi művészeti adatbázisplatformot, az ArtFactset, amely a világ legnagyobb kiállításokat tartalmazó adatbázisa, információkat szolgáltatva műve-

szekről, kurátorról, galériákról és intézményekről. Időben a vizsgált adathalmaz visszanyúlik egészen az 1800-as évek közepéig, míg az adatgyűjtés vége a 2020-as COVID-19 járványt követő intézményi bezárásokhoz igazodva 2020. március 12.

A nyers adatforrások begyűjtését több lépcsőből álló adattisztítási és előfeldolgozási folyamat követte, amely egymásra épülő, manuálisan és algoritmusok felhasználásával végzett lépésekből állt. A cél az volt, hogy egy összeített állomány jöjjön létre, amely minden, az adatbázisokban szereplő művész részletes (adatbázisokon átívelő) életpályáját megmutatja. Ezen lépéseket követően érkeztek el egy olyan adatbázishoz, amely közel 65 ezer egyéni és csoportos kiállítást és 2290 magyar művészt jegyzett a világ 103 országában, több mint 3 ezer kiállítóterben.

Ezt követően elérkeztek egy olyan adatbázishoz, amely közel 65 ezer egyéni és csoportos kiállítást és 2290 magyar képzőművészt jegyzett a világ 103 országában, több mint 3 ezer kiállítóterben. Az így létrehozott egyéni és csoportos kiállításokat egyaránt tartalmazó adatlapú szakmai életpályák lehetőséget nyújtanak az alkotók közötti kapcsolati minták feltérképezésére is. Ennek alapját az életpályákban szereplő csoportos kiállítások képezik, amelyek gyakorlatilag a művészek kiállításalapú formális kapcsolatainak lenyomatai. E hálózat a csomópontjai egy-egy művészt reprezentálnak, míg két csúcs (vagyis két művész) közötti kapcsolat (huzal-él) erőssége arányos azon kiállítások számával, amelyeken mindkét művész munkái szerepeltek.

¹ BarabásiLab: *Rejtett mintázatok. A hálózati gondolkodás nyelve*. Bp., Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, 2020. október 10.–2021. március 21. Kurátor: Készman József.

A magyar képzőművészeti élet gerinchálózatából számos információ kiolvasható. A hálózattudományban közösségnek vagy csoportnak nevezik egy háló olyan részét, amelyben szereplő csomópontok között nagyobb számban szerepel kapcsolat, mint a közösséget a hálózat többi részével összekapcsoló élek száma – mint egy zárt baráti társaság, ahol szinte mindenki ismer mindenkit, ám a külvilág felé kevesebb kapcsolattal bírnak. Az algoritmus automatikusan egy közösségnek határozta meg azokat a művészeket – például Moholy-Nagy László, Victor Vasarely, Simon Hantai, Vera Molnár, Rita Ackermann, Judit Reigl –, akik jelentős nemzetközi karriert futottak be. Bár ezek a művészek jelen vannak a magyar művészeti szférában, jelenlétük még jelentősebb a nemzetköziben. Ez a kisebb csoport külön lett választva az algoritmus által attól a 60-as, 70-es években induló generációtól, amelynek tagjai többnyire Magyarországon voltak aktívak, viszont az utóbbi években a munkásságuk egyre nagyobb nemzetközi figyelmet generál, ilyenek Maurer Dóra, Nádler István, Bak Imre, Lakner László, Pinczehelyi Sándor és mások. Ettől a csoporttól elkülönül egy másik, algoritmikusan meghatározott közösség, amely sikeres központi generációs és fiatalabb, komoly kiállítási háttérrel rendelkező művészeket foglal magába, mint például El-Hassan Róza, Kaszás Tamás, Szij Kamil, Kokesch Ádám, Sugár János,

Esterházy Marcell, Nemes Csaba vagy Csákány István.

A művészeti életben azonban nemcsak az alkotók, hanem az őket befogadó intézmények (múzeumok, galériák, kiállítóterek) között is értelmezhetőek a hálózati kapcsolatok. Az intézmények közötti kapcsolati háló csomópontjait a kiállítóterek képezik, és ha egy alkotó két egymást követő kiállítása két különböző kiállítóterben valósult meg, akkor a két kiállítóter mint hálózati csúcspont között fut egy irányított kapcsolat. Minél több művészre igaz az, hogy ezen két galériában állított ki, annál erősebb lesz a két galéria közötti irányított kapcsolat, ezáltal reprezentálva az utóbbi helyszínen történő megjelenés valószínűségét a korábbi kiállítóterben történt szereplés függvényében.

Ahogy a korábbi kutatások² megmutatták, az ilyen módon felépített nemzetközi intézményi hálózatban a központi szerepet betöltő kiállítóterek fontossága szoros összefüggésben áll az intézmények presztízsértékével. Felhasználva ezen korábbi módszertant, valamint kiegészítve a publikált nemzetközi intézményhálót a benne még nem szereplő magyar intézményekkel, megbecsülték a hazai kiállítótermek presztízsértékét. Ez az érték egy olyan nulla és egy közötti szám, amely megmutatja, hogy egy adott kiállítóter presztízsze világviszonylatban hol helyezkedik el. Így például egy 0,9-es presztízsértékkel rendelkező galéria presztízsze magasabb, mint a galériák és kiállítóterek összességének 90%-a. Ahogy lehetőség nyílik a kiállítóterek presztízsértékének becslésére, számszerűsíthető az alkotók egymáshoz viszonyított „sikeressége” is.

Egy-egy művész karrierje kiállítások sorozatából áll, ahol minden intézményhez, amelyben kiállított, presztízsértékeket tudtak rendelni. Így olyan alapvető információk mellett, mint egy alkotó életútja során rendezett csoportos vagy egyéni kiállítások száma, mérhetővé vált az öt szerepeltető intézmények presztízsértéke is. Az egyéni karrier ezúton történő leírása tehát jellemzi mind az alkotó termékenységet, mind pedig a kiállítóterek fontosságát (a kiállítóter presztízsét), alapot szolgáltatva a művészek életpályáinak számszerű összevetésére, rangsorlisták készítésére és azok vizualizálására.

Az egyéni karrier részletes kifejtése megmutatta, hogy az egymást követő kiállítások évről évre különböző presztízs szinteket is reprezentálhatnak. Ennek a karrierreprezentációs formának a kidolgozása során olyan eszköztárat alakítottak ki, amely nemcsak az egyénekre jellemző mintázatokat, de az egyének egymáshoz való viszonyát is többféleképpen képes megmutatni. Egészen pontosan olyan ranglistákat képeztek, amelyek a művészeket hat különböző karriermérszám alapján, a rendelkezésünkre álló adatforrá-

sok limitációit elfogadva mutatják be a művészeket:

1. Volumentípusú ranglisták: ezek a listák a művészeket aszerint rendezik sorba, hogy a karrierjük során hány kiállításuk volt összesen, illetve hány egyéni kiállítást rendeztek.
2. Presztízstípusú ranglisták: a ranglisták ezen csoportjához az előzőekben bemutatott kiállítás (intézmény) presztízsértékeit vettük alapul. Először sorba rendeztük a művészeket aszerint, hogy az összes kiállításukat figyelembe véve mekkora a presztízsértékük, ez a lista feltűnően húz a régi klasszikusok, jól ismert nevek felé, aminek elsődleges oka, hogy a hosszabb szakmai életút során több idejük és lehetőségük volt komoly intézményekben megjelenni. Ezt követően az érem másik oldalát is megvilágítva kiszámítottuk az egy kiállításra jutó átlagos presztízst, ebben a metrikában már nem szenvedtek hátrányt a rövidebb életúttal, ám azalatt jelentős sikereket elért fiatalabb vagy kevésbé termékeny alkotók. Végül pedig megnézték, hogyan alakul az összesített presztízsrangsor akkor, ha az alkotók kiállításainak csupán a felső 10%-ára fókuszálnak.
3. Konszenzusrangsor: végül az öt különböző szempont szerint elkészült rangsort összefoglalták, amelynek alapja egy olyan algoritmus³, amely meghatározza, hogy mi a legvalószínűbb

összesített rangsor azonos szereplők több, egymástól független ranglistája között. Ez a lista egy úgynevezett Kemény-konszenzust próbál létrehozni, ahol nem az a fontos, hogy a különböző listákon hányadik egy művész, hanem az, hogy más művészek előtt vagy után található az öt másik listán.

Összegezve, az eltérő módon készült rangsorok a művészeti siker és presztízs rangsorolhatóságát különböző szögekből világítják meg: hol kihangsúlyozzák a produktivitás jelentőségét, hol kiemelik a feltörekvő fiatal tehetségek erősségeit, hol pedig papírfórmát hozva mutatják az örök klasszikusok jelentőségét. Viszont az is látható, hogy a listák különböznek egymástól, és gyakran megtörténik, hogy egy művész, aki az egyik listán egy előkelő helyezést ér el, hátrébb található egy másikon. Ez az ambiguitás és a különböző listák létezése hűen tükrözi azt a tényt, hogy nincs egy objektív kritérium, amely alapján a művészeket sorba lehet állítani. Az, hogy ki milyen pozícióba került, nagyon függ attól, hogy milyen mérőszámot rendelünk a művészeti sikerhez. Az ambiguitás nem ennek a munkának a sajátja, hanem mélyen gyökerzik a művészeti világ szubjektív valóságában.

A kutatás sokak számára fontos tanulságokat von le. A képzőművészetben a „teljesítmény = siker” paradigma nem érvényes. Nem arról van szó, hogy a tehet-

ség vagy a szorgalom feleslegesek lennének. Viszont mivel nincsenek objektív mutatói a teljesítménynek, a hálózatok azok, amelyek a lehetőségekhez való hozzáférést biztosítják és értéket hoznak létre. Bár mindez megsemmisítőnek tűnhet egy tehetséges fiatal művész számára, a felismerés felszabadító is lehet. Az adatokból igenis kirajzolódhatnak a sikerhez vezető utak. Mindössze arról van szó, hogy a művészeknek az ecset mellett a hálózat kezelését is el kell sajátítaniuk, ha rá akarnak lépni ezekre az utakra. Érdemes lenne ezeket a tanulságokat beépíteni a művészképzésbe, hiszen ha a szcénába lépő művészek, kurátorok, galeristák már korán felfogják saját személyes hálózatépítésük fontosságát, akkor sokkal tudatosabban dolgozhatnak ezen, mert a jelenlegi háló még nem elég sűrű. Az egyéni karrieren is túlmutat a hazai intézményi, szervezői és alkotói network további nemzetközi kiterjesztése, amely a magyar képzőművészet szélesebb körben való megismertetését és értékelését támogatná.

A Kortárs Magyar Képzőművészet az adatok tükrében – A magyar művészeti háló feltérképezése című kiadvány szerzői: Janosov Milán, Barabási Albert-László, Bérczi Linda, Készman József, Olajos Anna. Ezt a szöveget a Barabási-csoport anyagaiból összeállította Üveges Krisztina, a kiadvány szerkesztője.

² FRAIBERGER, Samuel P. – SINATRA, Roberta – RESCH, Magnus – RIEDL, Christoph – BARABÁSI, Albert-László: *Quantifying reputation and success in art = Science*, 2018.

³ ZITNIK, M. – SOSIC, R. – LESKOVEC, J.: *Prioritizing network communities. Nature Communications*, 9(1):2544, 2018.

„Hagyomány és haladás”

GENERÁCIÓK TALÁLKOZÁSA A MAGYAR ANIMÁCIÓ TERÉN

SZÖVEG: KOLLARIK TAMÁS | FOTÓ: SÁNDOR EMESE

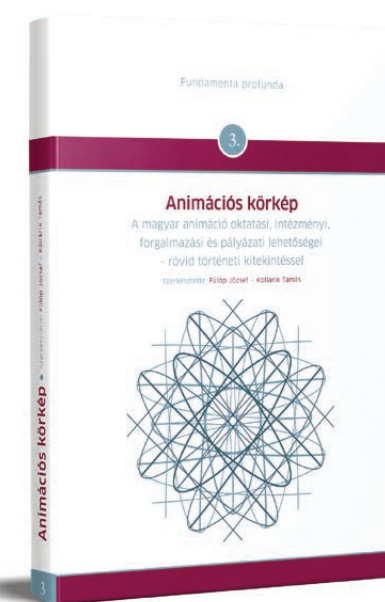
Februárban veszi kezdetét a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet (MMA MMKI) *Animációs esték – Hagyomány és haladás* című új beszélgetéssorozata. Az MMA MMKI évek óta kiemelt figyelemmel foglalkozik a magyar animáció feldolgozásával, hiánypótló munkák megjelenését támogatja és gondozza. A kezdeti lépések ebben a munkában a Kecskemétfilm Kft., a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának Magyar Média Mecenatúra programja és a Magyar Művészeti Akadémia együttműködésében történtek.

KOLLARIK TAMÁS MAGYAR FILMDÍJAS, BÁNFFY MIKLÓS-DÍJAS PRODUCER, JOGÁSZ, EGYETEMI OKTATÓ, FILMES SZAKEMBER. A BESZÉLGETÉSSOROZAT MEGÁLMODÓJA KÖNYVKIADÓKÉNT, PRODUCERKÉNT, GYÁRTÁSZVEZETŐKÉNT, ÖTLETGAZDAKÉNT, FORGATÓKÖNYVÍRÓKÉNT, SZERKESZTŐKÉNT ÉS SZAKÉRTŐKÉNT MEGANNYI KÖNYV, VALAMINT DOKUMENTUM- ÉS REKLÁMFILM MEGVALÓSÍTÁSÁBAN VETT MÁR RÉSZT.

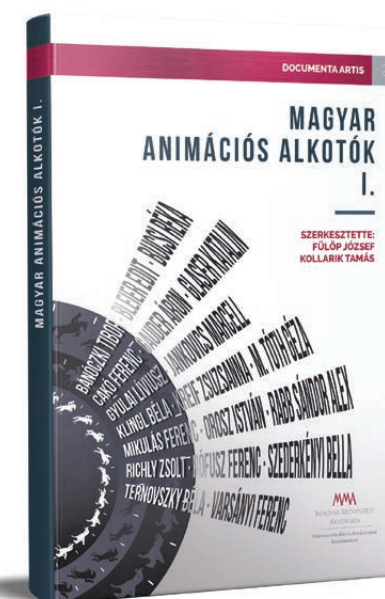
Mikulás Ferenc, a Kecskemétfilm Kft. vezetője keresett meg még 2013-ban mint a Magyar Média Mecenatúra program vezetőjét, hogy segítsek megszervezni a magyar animáció méltó megjelenését a világhírű Hiroshimai Animációs Fesztiválon. A Fesztivál szervezői Mikulást zsűritagnak,

Magyarországot pedig díszvendégnek kérték fel. A megtisztelő feladatra hárman szövetkeztünk Kucsera Tamás Gergellyel, az MMA főtitkárával kiegészülve. Az előkészítő munkákat a lehető legszélesebb szakmai közösséget és számos állami szereplőt is bevonva, végig konszenzusra törekedve közösen koordináltuk. Majdnem egy év szervezői munka után közel 40 fős szakmai delegáció utazhatott ki Hiroshimába, ahol több mint 250 magyar animációs filmet 1600 percnyi játékidővel mutathattak be. Minden várakozást felülmúlt a magyar jelenlét elismertsége, kiállítások, szakmai konferenciák és országos figyelem övezte a magyar animáció első szervezett megjelenését. A sikert csak fokozta, hogy Bucsi Réka *Symphony No. 42* című filmje a fesztivál egyik legrangosabb díját, a Hiroshima-díjat kapta meg.

Hazatérve a hiroshimai fesztiválról munkánk folytatódott, megszerveztük a *100 éves a magyar animáció* megemlékezés- és ünnepségsorozatot, amelynek egyik legfontosabb eseménye a Pesti Vigadóban rendezett *100 éves a magyar animáció* konferencia és kiállítás volt. A munka tapasztalatait összegyűjtve tettem javaslatot Kocsis Miklósnak, az MMA MMKI igazgatójának arra, hogy szükséges lenne tudományos igényű szakmai kötetekben is foglalkozni a magyar animációval. A pozitív fogadtatásnak köszönhetően a *Fundamenta profunda* sorozatban Fülöp József rektor úr és jómagam szerkesztésben megjelent az *Animációs körkép – A magyar animáció oktatási, intézményi, forgalmazási és pályázati lehetőségei – rövid történeti áttekintéssel* című kötet. Az előszóban így fogalmaztunk: „A magyar animáció múltját tisztelve, a jelenét segítve és a jövője érdekében törekedtünk

egy olyan hasznos és könnyen használható kötetet összeállítani, amelyben a filmszakma különböző területéről érkezők – alkotók, kutatók, intézményvezetők és a kulturális igazgatás szakemberei – segítségével járjuk körbe a magyar animációs filmet.” A kutatóintézet vezetése elégedett volt a munkával, így a *Documenta Artis* soro-

zatukban két évvel később a *Magyar animációs alkotók I.* szakmai interjúkötet is támogatást kapott: „Meggyőződésünk, hogy szükség van arra, hogy a magyar animáció alkotóinak gondolatai, meglátásai

rendezett formában – akár szerkesztett interjúkötetekben – megjelenjenek. Kiemelten fontosnak tartjuk, hogy megkezdődjön az a hiánypótló munka, amely kapcsán a rendezők mellett a »háttérben dolgozók« – a gyártásvezetők, a stúdióvezetők [...] – tapasztalata, tudása is megismerhetővé válhat. A jelen és a jövő kutatóinak, de akár a filmes igazgatás döntéshozóinak és szakembereinek is hiteles forrást és támpontot nyújtának munkájukhoz.” A kötetek ma már a filmes és művészeti felsőoktatásban tankönyvszerepet töltenek be, ugyanakkor talán a legnagyobb elismerés, hogy a magyar animáció legnagyobbjai írtak és vállaltak különböző szerepeket a munkában, a teljesség igénye nélkül Jankovics Marcell, Rófusz Ferenc, Gyulai Líviusz és Orosz István mellett Temple Rékát, Mikulás Ferencet vagy akár Varsányi Ferencet is megemlíthetjük.

Az elmúlt években a Mecenatúra program, az MMA és az MMA MMKI mellé a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem is bekapcsolódott a magyar animáció érdekében végzett szervezőmunkába. Koprodukcióban valósult meg az Annecy Animációs Fesztiválon és a Teheráni Animációs Fesztiválon Magyarország és a magyar animáció szervezett megjelenése.

A kutatóintézet vezetésének döntése alapján elinduló *Animációs esték – Hagyomány és haladás* című szakmai beszélgetéssorozat új lehetőségeket nyújt a magyar animáció megismerésére. Törekszünk olyan eseményeket megszervezni, amelyek nemcsak a helyszínen vagy online közvetítésen keresztül nézve izgalmasak, de akár szerkesztett podcast vagy kötet formájában is hasznosulhatnak a szakmában, és talán ami a legfontosabb, a jövő generáció számára az oktatásban is szerepet kaphatnak.

A Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíja különleges szabadságprogram

Interjú Kiss Jánossal

SZÖVEG: OLÁH ZSOLT | FOTÓK: SÁNDOR EMESE

2018-ban útjára indult a Magyar Művészeti Akadémia nagyszabású ösztöndíjprogramja, amelynek szakmai lebonyolítására a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetet kérte fel. Az MMA hároméves felmenő rendszerben, évenként százszáz kiválasztott fiatalnak biztosít havi bruttó kétszázezer forintnyi támogatást nyertes koncepciójának megvalósításához. 2020 őszén a harmadik évfolyam is megkezdte hároméves szakmai munkáját. Az elmúlt évek tapasztalatairól, az ösztöndíj nyújtotta lehetőségekről és a fiatalok által képviselt akadémiai szellemiségről Kiss János Kossuth-díjas balettművésszel, a MMA alelnökével, az MMA ösztöndíjprogramjának szekcióvezetőjével beszélgettünk.

■ Az MMA ösztöndíjprogramja lefedti a művészeti és művészetelméleti alkotómunka minden területét, így a fiatal generáció képviselői számára – szakmai előéletük alapján – alkalom nyílt arra, hogy kapcsolódjanak az MMA támogatási lehetőségéhez. Tekintsünk kissé vissza az időben: hogyan jött létre az ösztöndíjprogram?

■ Szerencsés helyzetben vagyok, hiszen 1991 óta ismertem Fekete György néhai elnök urat. Köztudott, hogy ő álmodta meg

a Nemzeti Kulturális Alapot, én pedig a kezdetektől tagja, évekig elnöke voltam az NKA Táncművészeti Szakmai Kollégiumának. Személyesen is sokat köszönhetek neki, szellemisége pedig utat mutató irányítónak nyert értelmet számomra. Akkoriban arról is beszélgettünk, hogy a táncművészek életpályája mennyire rövid, és elnök úr pontosan érzékelte, hogy a számunkra jutott időt más művészeti ágak alkotóinál és előadóinál gyorsabban és sű-

rűbben szükséges kitölteni. Eszmecseréink során kitértünk a társművészetekre is, és egyetértettünk abban, hogy a mi felelősségünk elsősorban a tehetséges fiatalokról való gondoskodás olyan kivételes értéket képviselő programjaik támogatásával, amelyek a segítségünk nélkül nem valósulnának meg. Másrészt megtanított a kontinuitás jelentőségére is, hiszen eljön majd az idő, amikor ösztöndíjasaink közül néhányan az MMA tagjaivá válnak, és az viszont már az ő felelősségük, hogy tovább vigyék a szellemiségünket, és folytassák mindazt, aminek alapját Makovecz Imre, Fekete György és a nagy generáció megteremtette. Ez a cél inspirált bennünket, amikor létrehoztuk hároméves ösztöndíjprogramunkat. Akárhányszor találkozom az ösztöndíjasainkkal, mindig elmondom nekik: semmi másra nem vágyunk, csak arra, hogy megvalósíthassák az álmaikat, hogy sikeresek legyenek és hogy büszkéik lehessünk rájuk.

■ Szalay Tamás Bánffy Miklós. Lyra- és Modern-kortárstánc Pedagógus Nívódíjas táncművésszel, táncpedagógussal együtt szekcióvezetőként harmadik éve koordináljátok az MMA színház-művészeti területen ösztöndíjat nyert tehetségeinek tevékenységét. Hogyan élitek meg a fiatalokkal megvalósuló közös munkát?

■ Bármennyire is hihetetlen, én is voltam fiatal és lázadó... A lázadás motivációját, célját és lehetséges eredményét azonban érdemes átgondolni. Amennyiben az eddig tapasztalt esztétikát, művészi, alkotói látásmódot képes hitelesen újra-fogalmazni, akkor van értelme a lázadásnak. Ilyenkor előtérbe kerül a mi szerepünk: rádobunk

a tűzre még egy fát, hadd lobogjon, vagy öntünk rá egy kis vizet, hogy halkuljon kissé. Sok tehetséggel találkoztunk, akik most elkezdtek szárnyalni, de ismét a Fekete Györgytől tanultakat említeném: talán a legfontosabb számunkra, hogy mind többen visszatérjenek oda, ahonnan kirepültek. A szárnyalásban pedig önkéntelenül is megjelenik a szabadság érzete, s bár hivatalosan felmenő rendszerű, három évet átfogó szakmai lehetőségről beszélgetünk, mégis úgy gondolom, hogy az MMA ösztöndíja különleges szabadságprogram. Az ember, ahogyan elér egy bizonyos kort, elhiszi, hogy mindent megtanult: dehogy! Hiszen minden változik körülöttünk, ahogyan mi magunk is. Ettől csodálatos az élet, éppen ezért mi is folyamatosan tanulunk az ösztöndíjasokkal.

■ Mi volt a legfontosabb tapasztalat, amit Szalay Tamással együtt szekcióvezetőként megfogalmaztatok önmagatokkal kapcsolatban?

■ Rendkívül fontos felismerés volt számunkra az ösztöndíjasok és köztünk létrejött emberi és szakmai bizalom jelentősége. Ez alaptézis, hiszen, ha nem bízánk egymásban, a fiatalok nem fogadnák el a véleményünket, mi pedig nem látnánk bennük perspektívát. Mondhatnám úgy is, hogy az akadémia és az ösztöndíjasok is egy nagy család, ahol a családfő szótárában benne foglaltatik az „igen” és a „nem” is. Igyekszünk pontos, hiteles és konkrét válaszokat nyújtani a felmerülő kérdéseikre, s bármennyire is személyes a kapcsolatunk, a legfontosabb szempontunk az emberi, erkölcsi és szakmai minőség beteljesülése, ezért ha szükségesnek látjuk, kritikát is megfogalmazunk az elvégzett munkával kapcsolatban. Az első évben mindannyian a nulláról indultunk, előbb megismerkedtünk egymással, mindenki bemutatta a saját programját és elkezdtek megvalósítani mindazt, amit megálmodtak. A következő találkozókon, ahol beszámoltak arról, hogy hol tartanak, már láttuk a

fejlődési folyamatot. A szabad alkotói lét megélése mellett természetesen fontos, hogy betartsák a határidőket, és a pályázatukban megfogalmazottak szerint végigvigyék a programjukat. A második évben erősödik a szakmai kontroll, a harmadik az összegzés és a komplex értékelmutatás éve. Mindezzel együtt nincs annál nagyobb boldogság számunkra, mint amikor telefonon föl hívnak bennünket, vagy üzenetet írnak, hogy a programjuk melyik állomását teljesítették éppen, milyen meghívásokat kaptak és hol készült velük interjú.

■ **Azért is érdekes számomra, amit az imént említettél, mert – mint a második benyújtott pályázatodra támogatást nyert ösztöndíjas – sokat beszélgettem a kollégáimmal arról, hogy a három év letelte után hogyan lehet fenntartani a kialakult emberi és szakmai kapcsolatokat. Véleményed szerint miben áll a program önmagán túlmutató jelentősége?**

■ Valóban, barátságok, együttműködések, közös művek és előadások jönnek létre köztetek, és úgy látom, hogy kinyílik számotokra a világ, egyre nagyobb megbecsülést kaptok, ki-ki a saját szakterületén. Számítanak a munkátokra, értékelik a tehetésegeteket és elismerik a tudást, amit képviseltek. Kérdésedre válaszolva: nagy vágyam, hogy létrehozzuk az ösztöndíjkövető programot, ami a három év letelte után is közösségmegtartó erővel bírna. Az MMA klubja kiváló helyszínt nyújthatna a rendszeres találkozásokhoz és a különböző eseményekhez, hiszen fontos, hogy megerősödjön az MMA szellemiségét és céljait magának érző és azért tenni tudó fiatal értelmiségi és művészközösség.

■ **Az elmúlt időszakban talán kevesebbet találkoztunk, mint azelőtt, ösztöndíjas beszámolóink alkalmi átkerültek az online tér keretei közé. Az előbbieken túl milyen hatással volt a koro-**

navírus-járvány az ösztöndíjas programra?

■ Az évfolyamok indulásakor tapasztalt szinte euforikus állapotot hirtelen felváltotta a döbbenet, amikor a koronavírus-járvány megjelent az életünkben. Mintha háborúban állnánk, amiben az első ösztönös reakciónk a védekezés volt. Megvédeni önmagunkat és egymást, a lehetőségekhez képest folytatni mindazt, amit elkezdtünk. A színházművészetet, az előadó-művészetet drámai módon érintette a pandémiás időszak, hiszen teátrumaink bezártak. Az alkotók, színművészek, táncművészek, énekesek kénytelenek voltak alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, s nem volt ez másképp azon ösztöndíjasainknál sem, akik előadóként nyerték el az MMA támogatását. Visszatérnék az általad említett emberi és szakmai kapcsolatokhoz: egyik ösztöndíjasunk a járvány miatt igen nehéz helyzetbe került, hiszen fellépési lehetőségei szinte a nullára csökkentek, és ez kihatott az általa vállalt ütemtervre is. Mindezt megosztotta velünk, mert úgy látta, hogy egyedül nem tud érvényes válaszokat adni a kialakult helyzetre. S hogy valóban egymásra figyelő, érzékeny emberi kötődések kialakulásának lehetünk a tanúi: a közösségünk iránti bizalommal élénk tártá a fölmerülő kérdéseit, és – miután ösztöndíjas társával mélyebben is beszélgettek ezekről – végül kiutat és megoldást talált a problémára. Nincs nagyobb büszkeség számunkra, ha halljuk, hogy fiataljaink milyen szép sikereket érnek el, és nincs nagyobb boldogság, ha látjuk, hogyan segítik egymást ösztöndíjas programjukon belül és azon túlmutatva.

Zsidó Ferenc egypercesei

Laska Lajos vásárol

Laska Lajos az autójában ül. Merészen száguldozik a külváros zezugos utcáin. A kanyarokba durván megy bele, kerekei meg-megcsikordulnak. Laska Lajos nem tud nagyon jól vezetni, ellenben nagyon szeret. Úgy látszik, a szeretet némelykor a tudást is pótolja.

Akkora hidegvérrel vág neki a kanyaroknak, mintha semmi baja sem történhetne. Egyik ilyen hajtókanyarban hogy, hogy nem, legurul jobb első kerekének díszlámpája. Persze ekkor ő ezt még nem veszi észre, csak a közeli benzinkútnál, ahová behúzza tankolni. A hét fűtőorgóját, mérgeződik, amikor a megkopaszodott kereket meglátja. Ej, a taligán kucorgóját, oda a kedvenc díszlámpám! Gyorsan visszapattan az autóból, s uzsgyi, vissza az úton, amelyiken jött. Sejtí, hogy a közelben veszíthette el, szemei kitarthatóan vizslatják az út szélét. Sehol semmi. Hű, hogy az a zimankós...! Laska dühöng, ahogy kifér. Hova tűnhetett el két perc leforgása alatt az az egy szem lámpa? Ahogy így tépelődik, az út szélén megpillant két asszonyt, akik tiritarka virágmintás, indiai jellegű bő szoknyában. Füstösök, furcsák, búsak, bíborak. Kicsi szekeret húznak maguk után, benne vilányi fonnyadt fű. Nénékák, nem láttak az út szélén egy keréktárcsát? – száll ki autójából Laska. Mi, instálom, semmiféle keréktárcsát nem láttunk, bizonygat-

ják a fejkendő asszonyok. Hm, de kár! Egy váratlan ötlettől vezérelve Laska megemeli a székében levő fűvet, hát ott virul az ő árva díszlámpája. Na-na, nénékák, hát ez meg mi? Nézzék, pont olyan típusú, díszítésű, mint az én autómra lévő. Három keréken megvan, egyről hiányzik, most itt tartok a kezemben egy ugyanolyant, nem vonnak le ebből valamiféle következtetést? A nénékák nem jönnek zavarba, sápirozni kezdenek, kikérik maguknak, hogy izé, kérem, ezt ők az úton találták, mivel tudja bizonyítani, hogy pont az övé..., különben is: földön kapás nem lopás. Szóval, hogy az immár az övék, s felkérlik az izgága uraságot, ne követelőzzön, mert... Persze mindezt égre-földre esküdözve, hangosan káricsálva, néha dühösen felkiáltva. Ez igen, kérem, nemes felháborodás!

Laska azt sem tudja, sírjon-e vagy kacagjon. Végül a pénztárcájához kap, s megkérdezi, nem eladó-e az a lámpa, mivelhogy neki szüksége lenne rá. Igen, pontosan egy olyanra, amilyen az övék. A nénékák megrenyült tekintettel néznek rá: Hát, éppenséggel neki eladó...

Rövid egyezség után Laska harmincezer lej ellenében megkapja a díszlámpát, és fölöttébb boldog, hogy ilyen olcsó és jó terméket vásárolt.

Laska Lajos vonaton

Laskának el kellett utaznia X-be. (Nem abba az X-be, amelybe Déry Tibor G. A.-ja!) Gyorsvonattal ment, mert az gyors. És az emberek civilizáltan viselkednek rajta. Amikor a vonat becsörtetett, Lajosunk feltolakodott. Szeretett idomulni az emberekhez: mindenki könyökölt, hát ő is. Nem kívánt feltűnődsit játszani. Nemsokára a helyét is megtalálta. Foglalt volt. Itt valami félreértés, azaz félreülés van, makogta. Tíz perc leforgása után már ült. Félre. A körötte ülőket hallgat-

ta. Mindenki mondott. Kibeszélték magukat magukból. Otthon majd hallgatnak, mert nincs ki beszéljen. Úgy látszik, idegeneknek jobban esik mondani. Tán azért, mert ritkábban mondanak ellent. Az nem számít, hogy csak azért, mert nem érdekli az, amit hall. Fő az, hogy a mondatok elhangozzanak.

A történetek fölroppentek a levegőbe, aztán – a nagy sebesség miatt – nem találták a visszautat. Impresszionizmus. Mintha apámmal utaznánk a vonaton. Hagyd

az önző benyomásokat, ne lógj ki a sorból, beszélj te is, korholta magát a derék Laska. Azzal ő is elkezdett beszélni. Magát mondta el, azaz nem is magát, hanem azt a valakit, aki nem maga, de lehetne. Ahogy telt az idő, a vonat pedig szaladt, hajóskapitány lett, aztán próféta, Jézus, később pedig, ahogy a hallgatóság cse-

rélődött, küszöbre kitett gyerek, elhagyott, megcsalt férj, bukott politikus.

Aztán az út a végéhez érkezett. C' est la vérité, monsieur! Le kellett szállni. Hagyta, hogy az emberáradat levigye a vonatról, csak rázogatta a fejét, bánkódott, hogy vége, és már megint csak Laska Lajos lehet.

Laska Lajos üdül

Márpedig csak el kell menj valahová kirándulni a szabadságod ideje alatt, nem engedheted meg magadnak a luxust, hogy ne menj! – korholta, biztatgatta magát Laska. A világ is elvárja tőled! S ha a világ csalódik benned, már nem is számít, te csalódtál-e magadban vagy sem.

Nyáron mindenki kirándul. Ez olyan szabály, törvényszerűség, mint az, hogy az öregkor után meghalunk. Egyeseknek mennyi jófajta agysejtjébe kerül kiötleni, hová, de mennek összeszorított fogakkal. Fényképezőgépet visznek, hogy bizonyítékra tegyenek szert, valaha szükség lehet alibire, az ártatlanság igazolására.

Na jó, adta meg magát a sorsnak Laska is, és csomagolni kezdett. Ennek fáradságait jól viselte. A cél szentesíti az eszközt, ugye. Ha az a cél, hogy kiránduljunk, akkor azért minden áldozatot meg kell hozni. Bevásárolt: napernyő, napozókrém, gyékény, hasonlók. A tengerre készült, mert tudta, hogy ott rengetegen vannak. Legalább láthatják sokan, ő nem sumákol, üdül tisztességesen. A szállodaszobát jó előre lefoglaltatta,

nehogy ilyen kicsiségen múljanak a nagy dolgok. Frissen, vidáman érkezett meg, mint mindenki, aki üdülni indult. Hű, milyen gyönyörű a tengerpart! De hol van? Bármerre pislogott, csak heverésző, piruló embereket látott sűrű egymásmellettségben. Laska várakozó állásba helyezkedett. Árgus szemekkel figyelt, s mikor végre valaki föltápáskodott, s ő megpillanthatta a partnak egy darabját, azonnal lecsapott rá, s széles mosollyal elfoglalta. Közvetlen szomszédjainak biccentett, hadd vegyék észre, ő megjött, kérem! Itt van, mert itt kell lennie. A tengervíz valóban jó volt. Kellemesen langyos, simogató. Csak egyvalami tette frusztráltta Laskát: körötte az emberek visítotak, neki pedig ez nem ment, bárhogya próbálkozott. Most már jól üdül vagy sem? – tépelődött magában. Jó lesz ennek a kérdésnek fontosságot tulajdonítani, nehogy a számonkérésnél kiderüljenek a mulasztások.

Egy szó, mint száz, Laska üdült, ahogy kitellett tőle. Tíz nap eltelté után pedig teljesítményével elégedetten, büszkén indult haza, hogy átadja magát a megérdemelt pihenésnek.

Zsidó Ferenc, az MMA művészeti ösztöndíjprogram 2020-as évfolyamának ösztöndíjasa

1976-ban született Székelyudvarhelyen (Románia), jelenleg Székelykeresztúron él. Diplomáját a Bukaresti Egyetem magyar-német szakán szerezte 1999-ben, 2008-ban a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen a filológia doktorává avatták. 1998-tól ír prózát és irodalomkritikát. Fontosabb kötetei: *Szalmatánc* (regény), 2002; *Csigaterpesz* (novellák), 2005; *Laska Lajos* (rövidprózák), 2012; *Csak egyenesen!* (irodalomkritikák), 2016; *Huszonnégy* (regény), 2017. Az MMA-ösztöndíj három éve alatt egy szociografikus elemekkel átszőtt nagyregény megírását vállalta a székelység mai állapotáról.

Ösztöndíjas programajánló

PAPÍRSZÍNHÁZ AZ EGÉSZ VILÁG DÁVID ÁDÁM ÁTDOLGOZÁSÁBAN SZÜLETIK ÚJJÁ A FARKAS ÉS A HÉT KECSKEGIDA MESÉJE

A Csimota Kiadó honosította meg a Japánból eredő Papírszínház, vagyis a Kamishibai műfaját. Egy nyitható fakterbe helyezett nagyméretű lapok segítségével a mesélő a lapok mozgatásával és az ebből eredő játékkal igazi színházi élménnyé változtatja a hagyományos meseolvasást. **2021 februárjában** *A farkas és a 7 kecskegida* címmel jelenik meg ebben a különleges formában a Grimm fivérek gyűjteményéből ismert klasszikus népmese kortárs feldolgozása Szimonidesz Hajnalka humoros rajzaival. **Dávid Ádám**, az MMA művészeti ösztöndíjasa az eredeti történetet úgy meséli újra, hogy közben személyiséget adott a mindenbe belekotyogó gidáknak. A fogatlan, fekete bundájú legkisebb kecskének például nemcsak a farkassal, de a beszédhibájával is meg kell küzdenie. A szerző tavaly nyerte el az MMA hároméves alkotói ösztöndíját, és jelenleg épp egy mesegyűjteményen dolgozik. A legújabb Papírszínház februártól megrendelhető a csimota.hu oldalon.

A LOS ANGELES NEMZETKÖZI LISZT-VERSENY JÓTÉKONYSÁGI GÁLAESTJE

IDŐPONT: 2021. FEBRUÁR 16.

HELYSZÍN: PESTI VIGADÓ, DÍSZTEREM

A Los Angeles Nemzetközi Liszt-verseny második alkalommal rendezi meg jótékonysági gálaestjét 2021. február 16-án, szerdán 18 órakor a Pesti Vigadó dísztermében. A rendezvény teljes bevétele a 2021 áprilisában megrendezendő Los Angeles-i zongoraverseny magyar indulóinak részvételi költségeit fedezi. Az ünnepélyes ösztöndíjátadóval egybekötött koncerten páratlan válogatás hangzik el Liszt Ferenc népszerű zongoraműveiből és műdalaiból világhírű művészek és fiatal tehetségek előadásában. Az est folyamán **Polgár Éva** zongoraművész, versenyigazgató, az MMA művészeti ösztöndíjasa mellett további fellépők Hodozsó György, Kovács Gergely, Pellet Sebestyén és Váradi László lesznek. Meghívott vendégművészek: Meláth Andrea Liszt Ferenc-díjas énekművész és Mocsári Károly Liszt Ferenc-díjas zongoraművész.

Foto: Cserynus Bence

PÁZSINT
NÉPZENE SZÉKELYFÖLDRŐL ÉS A FELSŐ-MAROS MENTÉRŐL
IDŐPONT: 2021. MÁRCIUS 4.
HELYSZÍN: ZENAKADÉMIA, SOLTI TEREM

Szabó Dániel cimbalmos, az MMA művészeti ösztöndíjasa koncertjének témája Székelyföld és a Felső-Maros mente kiemelkedő hangszereseinek és énekeseinek megidézése autentikus megszólalásban és változatos hangszerelésben. A zene három pólusa az ének, a hegedűjáték és a cimbalom, de emellett a tipikus kísérőhangszeresek is megszólalnak ritmizáló vagy éppen dallamot játszó szólistaként. A nagyobb hangszerapparátusok mellett szokatlan hangszerpárosok és triók is helyet kapnak a koncertanyagban, így a lehangzó dinamizmus és a teljes lecsendesedés kettőssége mindvégig megmarad. Szabó Dániel olyan zenei anyagokat, hangulatokat válogatott össze, amelyeket sok esetben saját élményei inspiráltak; ezek későbbi zenei stílusát is meghatározták. A koncerten a fiatal népzenei társadalom legkiválóbb előadói működnek közre.

THE GREAT HUNGARIAN SONGBOOK 3.
IDŐPONT: 2021. MÁRCIUS 31.
HELYSZÍN: MŰPA

Káel Norbert zongoraművész és zeneszerző, az MMA művészeti ösztöndíjasa Műpával közös projektjének célja a filmsláger és retró pop/rock dalok eljátszásán kívül, azok különleges feldolgozása is volt a jazz- és komolyzenei elemeket használva. Az újragondolt slágerek gazdag hangzását jazztrió, gitár, fúvósok és vonósnégyes alkotja, amely a jazz ritmikáját, harmóniavilágát fuzionálja a klasszikus zene elemeivel. A projekt, vagyis a „Great Hungarian Songbook” első és második része minden előadás alkalmával nagy sikerrel hangzott el, amely számos további fellépést eredményezett. A folytatásra 2021 tavaszán kerül sor, a harmadik részben ezúttal az '50-es, '60-as és '70-es évek kevésbé ismert dallamai fognak szerepelni ugyanazzal a játékos, helyenként virtuóz és sokszínű zenei hangzással, mint korábban. A főszereplők a Budapest Bárból ismert Behumi Dóri és Pál Dénes lesznek.

Foto: Julia Romanova

NAGY GÁBOR ROKONOK CÍMŰ FOTÓKIÁLLÍTÁSA
HELYSZÍN: TORNYAI JÁNOS MÚZEUM

Nagy Gábor néprajzkutató, népzenei és néprajzi fotós *ROKONOK* című kiállítása lesz látható a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban **2021 áprilisától**. Az alkotó több mint két évtizedes gyűjtőmunkájának fotóanyagából válogatott a kiállításra 40 felvételt. A képek 1998 és 2020 között készültek analóg és digitális technikával, pásztor-embereket – juhászokat és gulyásokat – ábrázolnak a Felvidékről, a Dél-Alföldről és a Délvidékről. A Kunkovics László által tökéletesre csiszolt néprajzi fényképezés módszerével készült felvételek között láthatunk: portrékat, pásztorcsaládokat, pászortárgyakat, munkafolyamatokat és megfigyelhetjük az őrzött állatokat a környezetükben. A felvételek bemutatják a táj és ember természetes kapcsolatát és az állattartás sok évszázados hagyományának jelenkori meglétét. A *ROKONOK* cím a foglalkozási, a vér szerinti és a kutatói kapcsolatrendszerre utal.

TESTMETAFORÁK
KIÁLLÍTÁSMEGNYITÓ: 2021. ÁPRILIS 14.
A KIÁLLÍTÁS MEGTEKINTHETŐ: 2021. ÁPR. 15. – MÁJ. 16.
HELYSZÍN: GODOT LABOR

Hermann Zsófia festőművész, az MMA művészeti ösztöndíjasa *Testmetaforák* című kiállításával mutatkozik be első ízben önállóan a Godot Labor kiállítóterében. Legújabb festménysorozatának középpontjában az emberi test áll, illetve annak a lélekkel való kapcsolata, továbbá az e kettő közötti megragadhatatlan kötelék patetikuságtól mentes kifejezési lehetőségei a kortárs művészet közegében. Alapvető, hogy az érzelmek és a hangulatok láthatóvá válnak testünkön, amely már művészettörténeti toposztémának is tekinthető: az arcmimika, a testtartás, a mozdulatokban rejtőző feszültség vagy épp ernyedtség mind árulkodik a bennünk zajló viharokról. Hermann Zsófia képein már-már szimbolikus gesztusok jelennek meg,

Foto: Vozary Robert

ZENEVARÁZSLAT
GYERMEKKONCERT-SOROZAT
IDŐPONTOK: SOPRON: 2021. ÁPRILIS 25., KŐSZEG: 2021. ÁPRILIS 26., SZÉKESVÁR: 2021. MÁJUS 19.

A Cziffra-emlékév és a Liszt Ferenc Társaság közös rendezésében **Várnagy Andrea** zongoraművész, az MMA művészeti ösztöndíjasa közreműködésével ZeneVarázslat gyermekkoncert-sorozatot rendeznek három városban. A ZeneVarázslat program megálmodójaként Várnagy Andrea célja, hogy a zongora négykezes- és szólódarabok tolmácsolása mellett a kortárs költők versein keresztül segítse annak megértését, mit is üzennek nekünk a zeneszerzők a hangjegyeken keresztül. A ZeneVarázslat hangversenysorozat az országhatáron innen és túl sok-sok gyermekhez eljutott már, megismertette velük a klasszikus zenét játékos, szórakoztató, szívet és képzeletet megmozgató interaktív formában. A művésznő a komolyzene értékeit és szépségeit mutatja meg koncertsorozatában, ahol a gyermekek előtt fantáziájuk segítségével feltárul a hangjegyek mögötti titokzatos és csodálatos világ.

gyakran a karok vagy más testrészek nem hétköznapi, ezáltal figyelemfelkeltő, vagy hétköznapi, mégis így a mindennapok zajló közegéből érzékenyen kiragadva eltéveszthetetlenül beszédessé váló állapotokban. A kiállításon szereplő festmények mellett több videó- és térinstalláció is megjelenik, amelyek tovább árnyalják a kiállítás üzenetét az emberi ítélkezések, döntések, választások és lépések morális és érzelmi igazságára kérdezve rá, üresen hagyva a nézőben a válaszadás lehetőségét.

Foto: Darabos Dorka

IKER-LÁNGOK
GESZTUSNARRATÍVÁK HÉRO ÉS LEÁNDER MÍTOSZÁRA
IDŐPONT: 2021. MÁJUS 23.
HELYSZÍN: A MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZEK SZÖVETSÉGÉNEK SZÉKHÁZA – ALMÁSSY-PALOTA, BELSŐ KERT

Héro és Leánder tragikus szerelmének történetét különböző nézőpontokból, a barokk gesztika és a mozgásszínházról kölcsönzött jelrendszerek egymás mellé állításával viszi színpadra **Kalafszky Adriána** (ének és barokk gesztika), az MMA művészeti ösztöndíjasa és Takács Réka (mozgás). Az általuk választott barokk kantáták olyanok, mintha mini operák lennének, lehetőséget biztosítva arra, hogy a modern és a korhű színpadi mozgásformák ellentéteiből és hasonlóságaiból rendhagyó előadás születhessen. Az előadás alapötlete, hogy bár Clérambault és Händel azonos témára írt kantátát, de egyikük a férfi, másikuk a nő szemszögéből bontja ki a történetet. Ahogy az Iker-lángok cím is sugallja, az előadás koncepcióját áthatja az Androgün-mítosz: a kettészakítottságtól az egységbe való eljutás színét és fonákját szeretnék bemutatni a két mű segítségével.

Fotó: Bandt János

KIAPADHATATLAN

A KIÁLLÍTÁS MEGTEKINTHETŐ: 2021. JÚN. 5. – JÚL. 4.
HELYSZÍN: HEFTER GALÉRIA ÉS STÚDIÓ, PANNONHALMA

Kiapadhatatlan címmel nyílik meg **Simon Zsolt József**, az MMA művészeti ösztöndíjasának kiállítása a Hefter Galéria és Stúdióban. E formák határlények mikroszkopikus, egyszerű lények képét idézhetik fel bennünk, mely lények valódi közege a nedvesség, az életszerű, áramló világ. Olyanok, mint kovamoszatok vázai, amelyek ebben a méretben inkább a növényi és állatvilág rendjét hordozzák magukon. Hol lecsupaszított csontváznak, hol ágak, levelek kuszaságának rendszerét utánozzák. A tömörség és dússág élesen veszélyes fészében őrzött puhán megnyíló, de sötétbe forduló belső olyan képet mutat, mely szintén a növényi és állati lét közötti egyensúlyozást idézi. Olyan virágzat ez, amely az állatok szájához hasonlóan öblös belső térbe vezet, ahol titkokat sejtető, aktív sötétség fogad.

NUMIZMATIKAI KALANDOZÁSOK AZ ÁRPÁD-KORTÓL NAPJAINKIG

2021 könyvhetén jelenik meg **Soltész Márton**, az MMA művészeti ösztöndíjasa és szerzőtársa, Soltész Ferenc Gábor *Numizmatikai kalandozások az Árpád-kortól napjainkig* című tanulmánykötete a Martin Opitz és az Orpheusz Kiadók gondozásában, az NKA és a Batthyány Lajos Alapítvány támogatásával. A gazdagon illusztrált munka hat ciklusban, mintegy húsz alfejezetben mutatja be a szerzők közel két évtizedes kutatási eredményeit. Egy irodalom- és egy pénztörténész elemzési szempontjai lépnek termékeny párbeszédre hagyományaink, identitáshordozó nemzeti történelmünk jobb megismerése, történeti és nemzeti tudatunk elmélyítése érdekében. Témaválasztásaikból egy konzervatív,

TŰNŐ IDŐM NYOMÁBAN

A KIÁLLÍTÁS MEGTEKINTHETŐ: 2021. JÚL. 15. – SEPT. 6.
HELYSZÍN: A BUDAPEST GALÉRIA KIÁLLÍTÓHÁZA

Takáts Márton festő, grafikus, az MMA művészeti ösztöndíjasa *Tűnő időm nyomában* című kiállításán egy folyamatosan alakuló hosszú távú ciklusból mutat be festményeket és grafikákat. Ezek a munkák egy titkos vizuális napló részei. Látszólag rendezetlen képek halmaza Párizstól vagy Riyadhtól Budapestig, egy szaúdi művészteleptől a szülei kertjéig. Jobbára városi látképek és tájak, utcarészletek, interieurök, műteremrészletek, portrék alkotják anyagát. Csupa olyan helyszín vagy személy, ami/aki valamilyen módon fontos szerepet játszott eddigi életében, de a művész reményei szerint egyéni történetükön túlmutatva a XXI. század elejének egy személyessége miatt érdekes lenyomatát adják.

keresztény, hazánk és az európai térség értékeire egyaránt fogékony attitűd bontakozik ki, legyen szó akár a húsvét misztériumának Árpád-kori megjelenítéseiről, a magyar királykoronázások érmeiről, Liszt Ferenc ércbe mintázott arcképeiről, akár az 1896-os millenniumi bizottság, a MTA vagy az orosz-szovjet hadsereg jutalmazási gyakorlatáról.

Búcsú a polgári élettől

Falusi Márton verse

Boltokat lakatol, nyit hóvirágot,
küzd élettelenül velünk a járvány,
békét ős anyaöl nem ad porunknak,
lélegezteti gép a virtuális,
infokommunikált személyiséget,
vírust hordoz a holt természet ellen.

Gén, fehérjeburok lőn testtömeggé,
gazdaszervezetét a Könyv Igéje
így cseréli amorf szilíciumra,
mesterséges anyag, mit mindhiába
alkot szénvegyület képére Isten,
vírust hordoz a holt természet ellen.

Maszkot ölt, avatárt oszt meg weboldal,
tőlünk óv szuverén konstrukciókat,
félreprogramozó baktériumtól,
lábadat ki ne tedd, maradj csak otthon,
tűzfalat telepít új frissítésed,
vírust hordoz a holt természet ellen.

Korlátozni szabad polgári vívmányt,
józan ész követel bölcsen karantént,
búcsút int a Szabó Ervinnek őszig,
olvasójegye nem gyűjt késedelmi
díjat, szennylapokon ragály időzik,
vírust hordoz a holt természet ellen.

Vadkacsák csapatostul birtokolják
gyógymedence vizét a Szent Lukácsban,
nem rendel süteményt s tetéz cukorbajt
súlyfürdőre kiírt agg elvitelre,
boltba hatvanöt év fölötti ballag,
vírust hordoz a holt természet ellen.

Szelfin nem vigyorog bozóti bakkal
bősz banktisztviselő Dél-Afrikában,
nem shortol devizát a tőzsdecápa,
tartozást, uzsorát leróni nem kell,
felsóhajt az adós enyhítve terhén,
vírust hordoz a holt természet ellen.

Munka nélkül a rend nyugalmat áraszt,
gyárkémények egén átlátszik arcunk,
szürke füstüvegen kirajzolódik,
szálldos egyre a hó, bár április van,
elmúlás vizitel kórtermi présben,
vírust hordoz a holt léghólyagokba.

Falusi Márton,
költő, az MMA MMKI tudományos
főmunkatársa

A vers Falusi Márton *Költözünk és bemosakszunk* című új kötetéből való (Magyar Napló, 2020).

Szindbád esélyei

KRÚDY ESETE A FIATALKORÚ BEFOGADÓVAL

Németh Tamás tanulmánya

A hazai irodalomtanítás az utóbbi időszakban abban a nem mindennapi helyzetben találta magát, hogy némely szakmai problémája a *lehető legtagabb értelemben vett* közérdeklődésre is számot tartó, azaz a szakmódszertanosoktól és magyartanároktól kezdve a szülőkön és diákokon át az influencerekig és internetes trollokig nagyjából mindenkit többé vagy kevésbé épületes hozzászólásra bíró, mondjuk ki: forró közéleti témává vált. Noha én magam később részletezendő okokból nem vagyok teljesen meggyőződve róla, hogy épp ez lenne a legégetőbb szaktárgyi probléma, hozzáférhetősége miatt érthető módon elsősorban a *mit?*, vagyis a kötelezőknek és általában az olvasmányoknak a tárgy egész *ismeretanyagát* alapvetően meghatározó kérdése került az érdeklődés középpontjába. A sokszor meglehetősen indulatos viták közepette¹ komoly érvek is elhangzanak az olvasmánylisták radikális újragondolása mellett,² amelyek akár az évtizedek óta az iskolai kánon alapköveinek tekintett művek *pedagógiai hasznát* is kétségbe vonják.

Igaz, Krúdyt egyelőre egyik oldal sem emlegeti. Bár megkerülhetetlennek tűnik, és az utóbbi másfél évtizedből nincs tudomásom olyan, a 11. évfolyamosokat célzó tankönyvről, amely ne foglalkozna legalább egy Szindbád-novella erejéig vele – jóllehet a skála a lehetőségekhez képest alaposnak mondható elemzéstől a legfeljebb főhajtásként értékelhető rövid ismertetésig terjed –, az iskolai kánon mindig is meglehetősen nehézkességgel követte az irodalom mozgásait, és (talán ezért is) mindig kissé mostohán bánt vele. Neve ezért nem kelt különösebben heves indulatokat, tehát nem alkalmas hívószónak.

Mégis úgy tűnik, nem kerülhetjük el, hogy számot vessünk a Krúdy jelentette pedagógiai kihívással, már csak azért sem, mert a Krúdy-szöveg, mint lát-

ni fogjuk, szinte összefoglaló igénnyel tárja elénk a vita összes sarkalatos pontját. A továbbiakban ezért – nem a kutató, hanem szigorúan a tanár szemével – azt a kérdést szeretném röviden körbejárni, hogy vajon *tanítható-e*, illetve *hogyan tanítható* Krúdy? Vagy pragmatikusabban fogalmazva: mi a Krúdy-tanítás hozadéka? Megtérül-e a pedagógiai befektetés?

Talán legegyszerűbb, ha rögtön az elején leszögezem: meggyőződésem, hogy a taníthatóság problémáját általánosan nem, csakis konkrét iskolatípusokra, iskolákra, tanulócsoporthoz vonatkoztatva van értelme felvetni. Bármiféle bizonyíték híján kénytelen vagyok ugyanis komolytalannak tartani minden olyan állítást, amely szerint léteznének a középiskolai irodalomoktatás szintjén *általában véve taníthatatlan* életművek.³ Fel sem merül tehát bennem, hogy Krúdyé ilyen lenne, noha könnyen elképzelhető, hogy nincs messze a legnehezebben taníthatóktól. Ennek okait jóval alaposabban kellene számba venni, de a legszembeütőbbeket talán érdemes röviden áttekintennem.

Először is: Krúdy *ráér*. A – legjobb esetben is – kortárs ifjúsági irodalom akciófilmekre emlékeztető, vilámgyors tempójához szokott tizenévesek számára nem kis kihívást jelent egy olyan szöveg, amelyben (hogy egy már-már elköptatott klasszikust idézzünk) négy hasábon át nem történik semmi, „csak az, hogy egy ember megeszik egy halat”. Az úgynevezett digitális bennszülöttek gondolkodásának sajátosságával foglalkozó, immár magyar nyelven is egyre terjedelmesebb szakirodalom számtalanszor leszögezi, hogy e generáció befogadási stratégiáit az irodalom olvasásában is az információéhség határozza meg. Márpedig az információ fogalma ebben a kontextusban a legszűkebben értendő, s bár ez általában

nem mondatik ki, lényegében a történet szinonimája.⁴ Ezzel a helyzettel az irodalomtanításnak számot kell vetnie, különösen egy olyan szerző esetén, aki legjelentősebb műveiben tudatosan szorítja háttérbe a történetelvű építkezést. Meg kell ugyanakkor jegyeznem: szomorú volna, ha a számvetés a pusztá belenyugvásban merülne ki. Feltűnő ugyanis, hogy a kérdéssel foglalkozó tanulmányok némelyike a tekinthetározókat egy idő után elhagyva egyszerűen átveszi az internetgeneráció narratíváját, s ezzel mintegy relativizálja az általa kialakított új olvasási stratégiák problémáit (M. Fazekas Ágnes például „lényegi információk” megszerzésére törekvő generációról beszél, amely „nem tölti az idejét felesleges utánajárással”).⁵ Márpedig a probléma a diákság iránti legteljesebb nyitottságunk ellenére nagyon is valós: Krúdy (illetve a magyar és világirodalom egy-némely további alkotása) ezzel a stratégiával megközelíthetetlen.

A második ok voltaképpen nem áll nagyon távol az elsőtől, s ez arra emlékeztet minket, hogy Krúdyt nem a digitális forradalom tette nehéz olvasmánnyá, még ha a helyzet látszólag súlyosbodott is általa. Arról van szó, hogy a történeti meghatározottságú, kronológia által strukturált magyar irodalomtanításban a 11. évfolyamos diák könnyedén átéli az író szövegvilágának paradigmaváltó újszerűségét, mivel lényegében éppúgy a XIX. századi epikán pallérozódott stratégiák birtokában találkozik a műveivel, mint a kortársak. Egyik hétről a másikra kell tehát egy óriási gondolati lépést megtennie, és ez ritkán megy zökkenőmentesen. A problémát enyhíthetné a tananyag sokak által sürgetett, legalább részleges átstrukturálása, de erre egyelőre kevés esély látszik.

A harmadik ok talán egészen magától értetődő, a tanítási folyamat megtervezése során mégsem árt tudatosítani: világképi értelemben Krúdy meglehetősen távol áll a mindenkori tanulóifjúságtól. Ez persze korántsem egyedi eset; a kanonikus művek és a diákok közti (növekvő) távolság jelentőségét felismerve az utóbbi években többen kezdeményeztek elmozdulást „a derűs életszemléletű, humoros, ironikus, a mai kor embere életszemléletének, illetve a diákok életkori sajátosságainak jobban megfelelő

művek tárgyalása felé”.⁶ Eszemben sincs tagadni ezen igények megalapozottságát, csupán jelzem, hogy ezt a magam részéről nem látom fundamentális problémának, sőt, bár be tudom látni az elmozdulással járó előnyöket, nem titkolt provokatív céllal megkockáztatom: az irodalomtanításnak sokkal inkább bizonyos határok átlépése, mint kulturális *safe space*-ek létesítése lenne a feladata.

A *tananyagrobbanás*⁷ után, minthogy talán mindenki számára világos, hogy az iskolai kánon áttekinthetetlen mérete az irodalom ismerettárggyá egyszerűsödésével fenyeget, mindenesetre fel kell tenni a kérdést, hogy mely klasszikusokat nélkülözhetjük a magasabb célok érdekében, és hogy Krúdy művei vajon a fenti nehézségek folytán ezek közé tartoznak-e. Tulajdonképpen nem meglepő, hogy az erről folyó párbeszédben olykor elszabadulnak az indulatok, hiszen könnyű belátni, hogy a kanonizáció olyan hatalmi eszköz, amely biztosítja, de egyben korlátozza is a kultúra hozzáférhetőségét,⁸ ahogy azt is, hogy az iskola ma is a műveltségkövetítés és ízlésformálás leghatékonyabb eszköze, amely „a *legalapvetőbb*, a *legmegtervezettebb*, a *leg-egybetartozóbb* és a társadalmilag lehető *legeggyetemesebb* tudást” nyújtja, vagyis megteremti a tudásalapú társadalom tudásalapját.⁹ A veszteség tehát – be kell látni – valós, de elkerülhetetlen.

És Krúdy, úgy tűnik, jelenleg az iskolai kánon peremén, veszélyeztetett helyzetben van. Számomra nem kérdés, hogy az eddig is vélhetően szórványosan tárgyalt regények (A *vörös postakocsi* és a *Boldogult úrfikoromban*) házi olvasmányként való feldolgozása olyan pedagógiai kockázattal jár, amelyet csak kivételes tanulócsoporthoz esetében érdemes vállalni. Egészen más viszont a helyzet a novellákkal. Nemcsak színvonalukról, nem is csupán a középiskolai tankönyvekben is hangsúlyozott irodalomtörténeti jelentőségükről van szó, hanem arról, hogy komplex megértésük olyan olvasói műveleteket igényel, amilyeneket az iskolai kánon nagyon kevés egyéb szövege. Arról tehát, hogy a Krúdy-novellák *pedagógiai értéke* felbecsülhetetlen.

Ráadásul meglehet, hogy az új olvasási stratégiák néhány jellegzetessége még kedvez is e szövegek

¹ Jellemző, hogy szigorúan szakmai gondolatmenetekben is tetten érhetők e viták agresszív retorikájának nyomai: „központi kérdés a tanulók kognitív fejlődését tiszteltetben tartó tananyagtartalmakért folyó harc”. (DÉR Csilla Ilona – FELVÉGI Emese – KISS Helga: *Harry Potter és a tantárgyközi olvasás rejtélye: Ajánlás a kortárs ifjúsági irodalom középiskolai tanórán történő felhasználására* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2009, 10. sz., 109.)

² Lásd pl. ARATÓ László: *Védőbeszéd a ponyvairodalom mellett* = *Könyv és Nevelés*, 2016, 2. sz., 23–34.

³ Többek közt ezért tartom az olvasmányproblémát is legalább részben álproblémának.

⁴ Így van ez például M. FAZEKAS Ágnes *A netgeneráció és az iskolai kötelező (házi) olvasmányok* című tanulmányában is (*Képzés és Gyakorlat*, 2013, 1–4. sz., 58.). Ezt a jellegzetességet megfontolva kiviláglik, hogy a digitális bennszülött fiatalok igényei nem mindenben különböznek radikálisan az úgynevezett digitális bevándorlókétól.

⁵ M. FAZEKAS: *i. m.* (2013), 58.

⁶ FÜZFA Balázs: *Irodalomtanítás – de meddig? Egy lehetséges válasz*: *Irodalom*, 12_11_10_9, <http://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-neveles/irodalomtanitas-de-meddig-egy-lehetsleges-valasz-irodalom1211109> (utolsó letöltés: 2018.10.15.).

⁷ A kifejezést Csoma Gyulától kölcsönöztem (CSOMA Gyula: *A kiváratos műveltség dilemmái a közoktatásban* = *Educatio*, 2004, 2. sz., 254.).

⁸ Dobos István és Szegedy-Maszák Mihály megállapításait Manxhuka Afrodita foglalja össze (MANXHUKA Afrodita: *Egy tankönyv szerepe és lehetőségei az irodalmi kánon alakításában*: *Az Irodalom* 9. című kísérleti tankönyv irodalomszemléletének vizsgálata = *Új Pedagógiai Szemle*, 2015, 7–8. sz., 102–103.).

⁹ CSOMA: *i. m.* (2004), 247.

befogadásának. Már Fűzfa Balázs felhívta rá a figyelmet saját tankönyvsorozatát bemutató írásában, hogy a „szöveg- és papírkor utáni gép- és képkorszak [...] illetve az irodalom [...] egyaránt egyik legfontosabb alkotó- és szervezőeleme, a költői kép lehetséges párhuzamaira az eddigieknél sokkal nagyobb hangsúlyt érdemes” helyezni.¹⁰ Bár ennek módszertana még finomításra vár, az intenzív vizualitású Krúdy-szövegek feldolgozása – amely során ráadásul minden egyes, általam ismert tankönyvben előkerül Huszárik Zoltán Szindbádja – bizonyára sokat profitál majd belőle. Azt már én teszem hozzá, igaz, Fűzfához hasonlóan inkább gondolatébresztő jelleggel, mint kipróbált metodológiai fegyvertár birtokában, hogy a hipertextualitás által uralt szövegvilágban szocializálódott internetgeneráció az asszociatív, metaforikus struktúrájú elbeszélést is jó eséllyel másként fogadja be, mint elődei, s talán a Krúdy-szöveg sokat emlegetett zeneisége is eddig fel nem tárt opciókat rejteget a jelenkor technikai feltételei között.

Akárhogy is, egy ehhez hasonló, próbatételekkel teli írói univerzum feldolgozására fokozottan igaz, hogy a sikeres munkához másodsorban a művek, de elsősorban a diákok alapos ismeretére van szükség. Hogy eredeti kérdésfeltevésekre utaljak: a befektetés csak akkor térül meg, ha a tanár az adottságokat lehetőségekként kezeli, és a munkafolyamat javára fordítja.¹¹ Mindenekelőtt tehát tudomásul veszi, hogy az internetgeneráció a szövegektől a képek, hangok és audiovizuális információk felé fordul, s ezeknek is inkább párhuzamos, sőt véletlenszerű feldolgozását részesíti előnyben, kedveli a kooperatív munkát, játék- és fantáziaorientált¹², s ennek tudatában építi fel megközelítését.

Ezen a ponton azonban, mivel gyakorló pedagógusként van fogalmam arról, mi az, ami valóban elvárható egy tanártól, bennem óhatatlanul felmerül a tankönyvek felelőssége, és vele a kérdés: vajon a tananyagfejlesztés szintjén történtek-e számottevő kísérletek a Krúdy-szövegek korszerű megszólaltatására? Az utóbbi két évtized során forgalomba került vagy forgalomban maradt ismertebb tankönyveket áttekintve meglehetősen vegyes kép tárul elénk.

Sajnos akadnak pedagógiai és irodalomtudományi szempontból egyaránt kifogásolható megközelítések. Anélkül, hogy ezekben a szükségesnél jobban elmerülnék, álljon itt két szó szerinti idézet egy több kiadást megért, még a 2000-es évek második felében is az akkreditációs listán szereplő könyvből annak érzékeltetésére, milyen lehetett efféle taneszközzel felvértezve Krúdy-szövegekkel birkózni. Az első majdnem közvetlenül a szüleivel szembeesetesen technikával megírt, azaz 1919-nél berekesztett, de a gyermekek nevét akkurátusan felsoroló életrajz után, a „Krúdy Gyula” feliratú Csáth Géza-portré közvetlen közelében szerepel: „*Utazás éjjel* (»A gonosz varázsló vagy az ártatlanság diadalma«) – egy lányszöktetés és »visszaszöktetés« – az út, az utazás érdekesebb és emlékezetesebb, mint a vállalt és szétfosló cél; a képek: a rókák nyoma a hóban, a bakter, a felvillanó öltözködő lányok stb.).” A második valamivel lejjebb egy egész regényt – nem is akármilyet – próbál egy mondatba tuszkolni: „Történeti szimbolika hordozója a *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* című írás.”¹³

Találunk példát korántsem színvonaltalan, de a megváltozott igények tükrében korszerűtlennek tűnő tankönyvekre. Ilyen Mohácsy Károly most is forgalomban lévő, sokat bírált *Színes irodalom* című sorozata, amely a jelentések rögzíthetőségét implikáló elemzései mellett elsősorban feladatanyaga miatt tudja gyaníthatóan kisebb hatékonysággal megszólítani a diákságot. (Egyetlen, ám jellemző példa: a Huszárik filmjében rejlő lehetőségeket a tankönyv a következő feladattal igyekszik kiaknázni: „Tekintsük meg a filmet!”)¹⁴ Készült továbbá szakmailag abszolút kifogástalan, messze átlagon felüli tudományos igényességgel írt könyv is, amely azonban nyelvezetével és komplex szempontrendszerével inkább az elit gimnáziumok érdeklődő diákjait célozza, s talán épp ezért megengedhette magának, hogy pedagógiai szemléletében meglehetősen konzervatív maradjon.¹⁵

A tartalom korszerűsítésében alighanem Fűzfa Balázs tankönyvsorozata jutott legmesszebb. A Krúdy-lecke¹⁶ rövid, ám tartalmas főszövegét nála a legkülönbözőbb médiumokat mozgósító, így a kép-

anyag pusztá illusztráció voltát is felszámoló, a *Szindbád*-film kapcsán pedig szöveg és mozgókép viszonyát is nagyobb mélységben érintő, élményszerű feladatok egész sora követi. Szembetűnő, hogy a tankönyv nagyon – talán túlságosan is – komolyan veszi olvasóját, nehéz szakirodalmi szövegeket von be, sok előzetes tudással és még több önálló munkával számol. A roppant ingergazdag lapokon ugyanakkor mintha épp a szöveg sikkadna el, a két novellához (*A holt király, A hídon*) egyetlen, nem különösebben izgalmas feladat társul: „Olvasd el és értelmezd önállóan a következő Krúdy-novellákat több szempont felvetésével! – Írj róluk egyoldalas (3000 karakternyi) elemzést!” Jóllehet alaposabban is eligazíthatta volna az olvasót Krúdy világában, a lecke így is figyelemre méltó, iránymutató kísérlet, amely meggyőzően villantja fel a fent vázolt problémák egyik lehetséges megoldását. Annál inkább sajnálhatjuk, hogy a jelenkor kihívásaira rezonáló, a tanulást felfedezésként elgondoló könyv már nem szerepel a tankönyvlistán.

Szerepel viszont Pethőné Nagy Csilla sorozata, minden bizonnyal az utóbbi idők legegyszerűsebben magas színvonalú irodalomkönyv-családja. Noha kevésbé innovatív (ha szabad így fogalmaznom: kevésbé bátor, kevésbé diákorientált), mint Fűzfáé, sokkal szövegközpontúbb annál, miközben átgondolt, problémaérzékeny, motiváló feladatoknak sincs híján. A hangsúly itt a Krúdy-próza újszerűségén van; az életmű irodalomtörténeti kontextualizálását ennek jegyében a lehető legszemléletesebben végzi: Joyce, Proust, sőt a *Szindbád hazamegy* is ebben a – kis megszorításokkal – kiválóan tanítható fejezetben kapott helyet.¹⁷

Talán e rövid vázlat alapján is nyilvánvaló: szó sincs róla, hogy a Krúdy-tanításnak teljesen nélkülöznie kellene a használható, korszerű segédanyagokat. Nem akarom persze a célbaérkezetttség látszatát kelteni; tennivaló akad bőven, elég a színvonalas digitális tananyagoknak az egész irodalomoktatást érintő, szinte teljes hiányára gondolni. De a továbblépés alapjai, ahogy én látom, ma már adóttak. A tanártársadalmon múlik, hogy a jócskán felgyülemlett felismeréseket végre szélesebb körben is aláveti-e a gyakorlat próbájának.

Irodalomjegyzék:

- ARATÓ László: *Védőbeszéd a ponyvairodalom mellett* = *Könyv és Nevelés*, 2016, 2. sz., 23–34.
- CSOMA Gyula: *A kíváncsú műveltség dilemmái a közoktatásban* = *Educatio*, 2004, 2. sz., 247–266.
- DÉR Csilla Ilona – FELVÉGI Emese – KISS Helga: *Harry Potter és a tantárgyközi olvasás rejtélye: Ajánlás a kortárs ifjúsági irodalom középiskolai tanórán történő felhasználására* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2009, 10. sz., 109–118.
- EISEMANN György – H. NAGY Péter – KULCSÁR-SZABÓ Zoltán: *Irodalom: Tankönyv 16–17 éveseknek*. Bp., Korona, 1999.
- FÜZFÁ Balázs: *Irodalom* 11. Bp., Krónika Nova, 2009.
- FÜZFÁ Balázs: *Irodalomtanítás – de meddig? Egy lehetséges válasz: Irodalom_12_11_10_9*, <http://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-neveles/irodalomtanitas-de-meddig-egy-lehetseges-valasz-irodalom1211109> (utolsó letöltés: 2018.10.15.).
- JAKAB György: *Írás és olvasás a digitális kultúrában* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2011, 10. sz., 92–98.
- MANXHUKA Afrodita: *Egy tankönyv szerepe és lehetőségei az irodalmi kánon alakításában: Az Irodalom 9. című kísérleti tankönyv irodalomszemléletének vizsgálata* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2015, 7–8. sz., 102–110.
- M. FAZEKAS Ágnes: *A netgeneráció és az iskolai kötelező (házi) olvasmányok* = *Képzés és Gyakorlat*, 2013, 1–4. sz., 49–62.
- MOHÁCSY Károly: *Színes irodalom* 11. Bp., Krónika Nova, 2015.
- PETHŐNÉ NAGY Csilla: *Irodalom* 11. II. Bp., Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013.
- SOMOS Béla – HÓDI Gyuláné: *Irodalom* 11. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009.

A tanulmány a 2018-ban Krúdy: Egy város anatómiája címmel megrendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata, amely az MMA MMKI kiadásában újonnan megjelent e-könyvben olvasható a www.mma-mmki.hu (Kiadványok/E-könyvek) oldalon. A kötet további szerzői: Viszket Zoltán, Vadas József, Fráter Zoltán, Mórocz Gábor, Sturm László, Zipernovszky Kornél, Fehér Anikó és Windhager Ákos.

¹⁰ FÜZFÁ: i. m.

¹¹ Még egyszer hangsúlyozom, hogy ez sem belenyugvást, sem az irodalomtanítás elsődleges céljáról, az értő olvasásról való lemondást nem jelent; egyszerűen új utak keresését feltételezi.

¹² A digitális bennszülöttekről és digitális bevándorlókról szemléletes összehasonlító táblázatot közöl JAKAB György: *Írás és olvasás a digitális kultúrában* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2011, 10. sz., 97.

¹³ SOMOS Béla – HÓDI Gyuláné: *Irodalom* 11. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009, 216–217.

¹⁴ MOHÁCSY Károly: *Színes irodalom* 11. Bp., Krónika Nova, 2015, 201.

¹⁵ EISEMANN György – H. NAGY Péter – KULCSÁR-SZABÓ Zoltán: *Irodalom: Tankönyv 16–17 éveseknek*. Bp., Korona, 1999.

¹⁶ FÜZFÁ Balázs: *Irodalom* 11. Bp., Krónika Nova, 2009, 212–223.

¹⁷ PETHŐNÉ NAGY Csilla: *Irodalom* 11. II. Bp., Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013, 198–208.

„Nem szabad ragaszkodnunk azokhoz a sémákhoz, amiket az élet felülírt”

Interjú Kocsis Miklóssal

SZÖVEG: BOGNÁR-BORBÉLY RÉKA | FOTÓK: SÁNDOR EMESE

Kocsis Miklós immár több mint öt éve a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet igazgatója, emellett a Pécsi Tudományegyetem Alkalmazott Művészetek Tanszékének tanszékvezető egyetemi docenseként és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem tudományos főmunkatársaként is tevékenykedik. Szerteágazó munkásságáért 2020 októberében a Magyar Érdemrend lovagkeresztje kitüntetésben részesült, ennek kapcsán beszélgettünk vele a pályakezdés éveiről, szakmai előéletéről, sikereiről, tudományos munkásságáról és nem utolsósorban a jövővel kapcsolatos terveiről.

■ A Magyar Érdemrend lovagkeresztje kitüntetés 2020. október 26-án vehetted át „sokoldalú tudományos, oktatói, szakértői, illetve szakmai közéleti munkádért”. Mit jelent számodra ez az elismerés?

■ Amellett, hogy egy pozitív meglepetést, mindenekelőtt rendkívüli megtiszteltetést is jelent számomra, mert ahogyan az a kérdésben is elhangzott, a kitüntetés átadásáról szóló okiratban a köztársasági elnök úr úgy fogalmazott, hogy sokoldalú munkásságomért részesülök benne. Ez az, ami a legtöbbet jelentette nekem, hiszen sosem tartottam magam olyan embernek, aki kizárólag egy adott területen képzelel el magát. Az eddigi pályám alatt igyekeztem a munkám során széles spektrumban, diszciplínákra való átívelésben gondolkodni. Azt gondolom, hogy ez az elismerés nem várt visszaigazolása annak a hosszú útnak, amely a pályám kezdetétől egészen idáig vezetett. Úgy

vélem, hogy bár a kitüntetés személynek szól, elsősorban azon intézményeknek jár az elismerés, amelyeket képviselek. A csapatok nélkül, amelyeknek

része vagyok, nem kaphattam volna meg, hiszen az a sok-sok eredmény, amelyet az elmúlt időszakban elértünk, mind nekik is köszönhető.

■ Az egyik ilyen általad emlegetett csapat minden bizonnyal a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, amely 2020-ban ünnepelte az ötödik születésnapját. De térjünk vissza a kezdetekhez: hogyan indult el a kutatóintézet?

■ Így van, a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetét pályám eddigi talán legfontosabb feladatául tartom számon idestova hat éve. Ezt követően elmondhatom, hogy a „semmitől világokat” teremtettünk: mind szellemi, mind fizikai valójában sikerült létrehozni egy olyan teret, ahol művészetelméleti kutatások működhetnek, és végig egy ilyen fajta szellemi közeg megteremtése lebegett a szemünk előtt. Már a legelején megfogalmazódott, hogy egy kutatóintézetet nem egy-két évre hozunk létre, hanem évtizedekre (akár évszázadokra?), és ezen időszak legfontosabb mozzanata az, amikor az első néhány év alatt megalapozzuk a működésünket.

■ Melyek voltak a fő alapelvek a kutatóintézet megalapításakor?

■ Először is nem szabad elfelednünk, hogy a kutatóintézet nem egyedül áll a világban a vihar közepette, hiszen mi a Magyar Művészeti Akadémia kutatóintézete vagyunk, a nevünk minden szava hangsúlyos. Annak idején – Kucsera Tamás Gergely főtitkár úr kezdeményezésére – a köztestület döntötte el, hogy művészetelméleti és módszertani intézetet alapít, amelyet ő maga is tart fenn, és ennek létét büszkén vállalja. Hozzá kell tennem azt is, hogy a köztestület soha nem szólt bele az intézmény tartalmi működésébe. A cél az volt, hogy szakosított intézményként támogassuk a művészeti életet. Nem tudunk direkt művészeti produkciókat segíteni, nem tudunk koncertet vagy kiállítást finanszírozni, de valójában nem is ez a feladatunk. A célunk a kutatási eredményeinkkel segíteni a mű-

Fotó: EMMI

vészek boldogulását, és ennek megvalósulására számos jó példát tudnék felhozni. Különböző területek találkozásait idézzük elő, megadjuk a lehetőséget, tehát összességében a művészvilágot segítjük, támogatjuk, ennek hiányát és szükségességét ismerve fel a köztestület, amikor megalapította a Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetet.

■ Meglátásod szerint a kutatóintézet mostanára eljutott oda, ahová szeretted volna?

■ Azt kell mondanom, hogy nagyon sok mindent elértünk, azonban mást értünk el, mint amit annak idején terveztünk. Bizonyos tekintetben jóval többet vittünk véghez annál, mint amit akkor, lassan hat évvel ezelőtt elképzeltünk. Amikor az intézmény létrejött, leginkább egy klasszikus kutatóintézetben gondolkodtunk, amely a szó legjobb értelmében steril módon végzi kutatói munkásságát, és ezt különféle módokon nyilvánosságra is hozza. Ehhez képest vessünk most egy pillantást a portfóliónkra: a járvány időszakát leszámítva évente 100–120 rendezvényt tartottunk; olyan ösztöndíjprogramot működtetünk, amely nem csak magyar, de európai viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű; emel-

lett kutatásaink nyilvánosságra hozatalának módjáról is szólnom kell néhány szót. Meg sem tudom hirtelen számolni, hány könyvet adunk ki egy év alatt akár online, akár printformában (utóbbi tekintetben az MMA Kiadóval is együttműködve), darabszámunk és tartalmi minőségünk pedig véleményem szerint kimagasló. Korábban jó értelemben úgy emlegettem a kutatóintézetet, mint „csecsemőkorú intézményt”, de mindezt látva kijelenthetem, hogy már az óvodás kort is bőven meghaladtuk: tartjuk a lépést a hasonló profilú intézményekkel, és ezt büszkén vállaljuk.

■ Hová vezethetjük vissza tudományos pályád kezdetét, miként indult a karriered?

■ Eredeti végzettségem mentén a mai napig kötődöm a Pécsi Tudományegyetemhez, ahol annak idején az alapidipomáimat szereztem. Ahogy azt régebben is megfogalmaztam: Pécs az én szellemi szülővárosom. Nagyon fontosnak tartom ezt a kötődést, hiszen mint arra Klebelsberg is rávilágított, Pécs a tudomány magvainak terjesztésére különösen alkalmas helyszín, éppen ezért az én életemben is meghatározó szerepe volt és van még mindig. Tudományos pályám

kezdeteit ide vezethetjük vissza, doktoranduszból tanársegéden át adjunktuson keresztül lettem tanszékvezető egyetemi docens, amely hatalmas megtiszteltetést jelentett számomra, ugyanis az előremenetelemet az intézmény folyamatosan biztosította. Nem csak kollégákra, hanem barátokra is találtam, akik mind a mai napig körülvesznek, ezek részben szakmai, részben emberi, részben ezt átfedő barátságok, hiszen olyanokkal is dolgoztam együtt, akik mentoraim voltak, majd később kollégáim lettek, vagy éppenséggel barátokból váltak munkatársakká, illetve tanítványaimból lettek barátaim. Rendkívül sokat tanultam kitűnő mestereimtől, és tegyük hozzá, tanítványaimtól is. Megannyi inspirációt kaptam az alapképzésekben is, de elsősorban a PhD-képzésben, hiszen alapvetően ott bontakozhat ki leginkább a tehetség.

■ **A Pécsi Tudományegyetem mellett a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen tevékenykedsz tudományos főmunkatársként. Milyen kihívásokat tartogat számodra ez az együttműködés?**

■ Tavalay a Nemzeti Közzolgálati Egyetem rektora azzal tisztelt meg, hogy egy tudományos kutatói feladatot bízott rám. Ez a feladat tulajdonképpen elég közel áll a szívemhez, és nem utolsósorban belecsöppentem egy olyan közegbe, ahol új kollégákat ismertem meg, új inspirációkat szereztem. Ez az intenzív tanulási időszak a mai napig zajlik, amelynek során olyan kutatásokkal kell foglalkoznom, amelyek a saját megszokott területem mellett érdekesek, kiegészítők és nem melleleg hasznosak is. Bízom benne, hogy hozzá tudok járulni ahhoz a portfólióhoz – és színesítem azt a magam sajátos módján –, amelyet a Nemzeti Közzolgálati Egyetem kínál a hallgatóinak.

■ **Eredeti végzettséged szerint jogász, közgazdász vagy. Miért éppen ezeket a szakmákat választottad?**

„Rendkívül sokat tanultam kitűnő mestereimtől, és tegyük hozzá, tanítványaimtól is.”

■ A veszprémi Lovassy László Gimnáziumban érettségiztem – amely évtizedek óta benne van a magyarországi top öt listákban – ún. emelt szintű hatosztályos tagozaton, és már az akkori elképzeléseim szerint is közgazdász szerettem volna lenni. Mindig is érdekelt a közgazdasági pálya, családi kötődésem is van, hiszen édesanyám könyvvizsgáló. Végül az élet úgy hozta, hogy a történelem és a magyar irodalom iránti érdeklődésem a jogi pálya felé sodort. Ennek következtében kerültem a Pécsi Tudományegyetem jogi karára, ahol kis idő elteltével világossá vált számomra, hogy azok a klasszikus jogi területek, amelyekkel a jogászok döntő része foglalkozik (polgárjog, büntetőjog), azok engem egyáltalán nem érdekelnek, úgyhogy az Alkotmányjogi Tanszékre kerültem demonstrátornak. A joghallgatóknak akkoriban 12 hét külső intézményben végzett szakmai gyakorlatot kellett felmutatniuk, ehhez képest én majdnem 6 hónapig voltam gyakorlaton az Alkotmánybíróságon, mondhatni hobbiból, és azt gondolom, hogy abban az időszakban a legnagyobb tapasztalatot ott szereztem. Fantasztikus szellemi élmény volt, rengeteg szakirodalmat felfedeztem, még nyáron is az Alkotmánybíróságon voltam, ahol nem melleleg helyet kapott egy szenzációs szakkönyvtár.

■ **Hogyan alakult a jogi pályád ezt követően?**

■ Bekerültem az Alkotmányjogi Tanszékre tanársegédnek, és viszonylagos gyorsasággal végigjártam a szokásos ranglétrát. Ugyanakkor végig ott motoszkált bennem, hogy az én érdeklődésem ennél jóval szerteágazóbb, és posztgraduális képzettségeket szereztem a munkajogi

szakjogásztól kezdve egészen a jogszabályszerkesztő szakjogászig. Végül csak beiratkoztam a közgázra, mert kíváncsi voltam, hogy meg tudom-e ugrani azt a szintet, amelyet tizenévesen kitűztem magam elé, ezért elvégeztem az ún. MBA (Master of Business Administration) szakot. Az MBA egy teljes mértékben átfogó szemléletet adott, temérdek hasznos szakirodalmat adtak fel az oktatók, én pedig rengeteget el is olvastam, hiszen mániákus olvasó vagyok. Időnként vicces helyzetek is kialakultak, ugyanis az oktatóim egyben a kollégáim is voltak, a közgáz és a jog pedig egy épületben volt Pécsen, így olykor előfordult, hogy azért nem tudtam részt venni az órákon, mert éppen én magam is órát tartottam.

■ **Milyen szerepe van az életedben az oktatásnak, és milyen elveket tartasz szem előtt a tanításban?**

■ Nehéz erre a kérdésre válaszolni, hiszen az utóbbi években, mióta a munkám súlypontját a Magyar Művészeti Akadémia kutatóintézete jelenti – ami egy egész emberes feladat –, teljesen megváltozott a szerepem. Jóval kevesebb időm jut oktatói feladatokra, és merőben mást csinállok most, mint 6-8 évvel ezelőtt. Kulcskérdés az is, hogy az ember mekkora társaságot tanít: 10-20 fős kis csoportot, vagy 300 fős évfolyam elé kell kiállni előadni... Alapvetően soha nem hittem abban, hogy bizonyos dolgokat be kell magolni, ahogy azt a jogászok általában teszik, ez szerintem zsákutca. Mindig igyekeztem gyakorlatorientáltan megközelíteni a témát, és onnantól fogva, hogy a közgázt is elvégeztem, még jobban kiszélesítettem a látószögemet. A kutatóintézet révén pedig egyre inkább ráláttam azokra a humán területekre,

amelyek egyébként is érdekeltek: politológia, szociológia és persze filozófia, amely az utóbbi időben egyre fontosabb szerephez jut az életemben. Emellett mindig is hangoztattam jogász kollégáimnak, hogy meglátásom szerint a jog nem más, mint eszköz, amellyel bizonyos dolgokat meg lehet oldani, bizonyos dolgokat pedig nem. Később, amikor elkezdtem gazdasági ismereteket tanítani művészeknek – ami egy szép kihívás –, rájöttem, hogy mindezt valóban közegjellegként kell felfogni. Bármilyen kurzust is tartok a portfólióm széles skáláján mozogva, igyekszem azt érzékelteni, az adott diszciplína mindig valamilyen eszközként funkcionál, és szemléletet kell formálnia, legyen az jog, közgazdaságtan vagy akár tudományfilozófiai ismeretanyag, újabban ugyanis filozófiával foglalkozom.

■ **Mi az, ami a legnagyobb benyomást tette rád tanári pályád alatt?**

■ Nagyon izgalmas élmény, amikor a tanítvány megtalálja a mesterét, akivel igazán hatékonyan tud együtt dolgozni, ezt én magam is átéltem tanítványként, rendkívül sokat kaphattam tőlük, és már-már atyai, anyai barátokként gondolok rájuk a mai napig. A másik, amit ki szeretnék emelni, az az a pillanat, amikor egy tanítványom keres fel azzal a tervvel, hogy egy projektet velem együtt szeretne véghez vinni, és ehhez a projekthez konkrétan tőlem szeretne tanácsot kérni, mert így látja a legjobbnak. Különösen jó érzés, amikor rádöbben arra, hogy a tanítványod mondhatni túlszárnnyal téged, látod őt kinn a nagy előadóban több száz ember előtt beszélni, és ez büszkeséggel tölt

el. Azt a tanítványodat, akit másodévesként ismertél meg, és megláttad benne a lehetőséget, majd tanúja leszel annak, ahogy egyre nagyobb sikereket ér el. Azt gondolom, hogy az oktatói attitűdnek ez az egyik lényege.

■ **Említetted, hogy újabban filozófiával is foglalkozol, mit kell tudnunk erről a kutatásról?**

■ Igen nagy megtiszteltetés ért azáltal, hogy a Pécsi Tudományegyetem Filozófiai Doktori Iskola törzstagja lehetek, amely nem végzett filozófusként szintén egyfajta elismerését jelenti annak az interdiszciplináris munkának, amit az eddigiek során igyekeztem végezni. A folyamatban lévő nagydoktori értekezésem egy tudományfilozófiai munka, amelyben annak igyekszem a mélyére ásni, hogy a kortárs közjognak milyen összefüggései lehetnek a kortárs tudományfilozófiával. Mindez

valójában egy módszertani kérdés. Az a hipotézisem, hogy a közjognak van egy olyan módszertana, amely vagy meghaladott vagy sem, de nem találkozik azzal a módszertannal, amelyet a tudomány a tudományelmélet vizsgálatára kialakít magának.

■ **Tartogatsz ezeken kívül más tudományos munkát is, amely a mindennapjaid részét képezi, vagy éppenséggel tervben van?**

■ Mindezek mellett a klasszikus alkotmányjogi feladataim is folyamatosan megtalálnak. Ennek egy része például a tíz évvel ezelőtti PhD-m, aminek fontos elemét képezi a felsőoktatási autonómia, amely jelenleg is egy viszonylag aktuális kérdéskör, így ezzel a témával és közjogi vetületeivel is kellett foglalkoznom. Szándékomban áll még a jövőben összehozni egy közgazdasági PhD-t, amit már évek óta tervezek, de egész egyszerűen a feladatok sokasága ezt eddig nem engedte meg.

■ **Mit lehet tudni ennek a projektnek a témájáról?**

■ Elsősorban kultúragazdaságtani témaköröket szeretnék megvizsgálni; illetve körüljárni, hogy az államnak milyen módon kell

„Nagyon izgalmas élmény, amikor a tanítvány megtalálja a mesterét, akivel igazán hatékonyan tud együtt dolgozni.”

a kultúrát finanszíroznia, hiszen ezt számos csatornán keresztül teszi: többek közt színházat tart fenn, ösztöndíjakat ír ki, ösztöndíjprogramot működtet, de ide tartozik a filmtámogatás is. Minden szférában meg tudjuk vizsgálni azt, hogy az állam miként finanszírozza a kultúrát, de ezek önálló alrendszerek, én azt szeretném megvizsgálni, hogy ezek egyúttal koherens rendszereknek is nevezhető-e, és megnézni közgazdasági szempontból azt, hogy annak az összegnek az elosztása, amelyet az állam a kultúrára szán, mennyiben arányos és helytálló.

■ **Másodéves egyetemistakorod óta – folytatólagosan, az átfedéseket nem számolva közel két évtizede – vezetői feladatokat látsz el. Mindig is vezetőként képzelted el magad?**

■ Ez a feladat, szerep igazából váratlanul jött az életembe. Szerintem eredetileg senki sem készül vezetőnek, én azt gondolom, ennek nem ez a módja. Nyilván az egésznek megvannak a maga gyökerei különféle izgalmas

kulturális feladatok ellátásával, a kultúra terén való tevékenységgel általános iskolásként vagy gimnazistaként, ez az én életemben is így volt. Valóban másodéves korom óta vagyok különböző területeken vezető, amely számomra egy folyamatos tanulást jelent, de sosem készültem annak. Egy pont után viszont már nem lehet visszafordulni, hiszen egy olyan szintű tapasztalatot gyűjt össze az ember, amelyet már nem teheti meg, hogy ne hasznosítson. Következésképpen az életem így alakult, amit egyáltalán nem bánok, mert szeretem csinálni, mindig van benne kihívás, ugyanakkor izgalmas feladatok találhatók meg.

■ **Milyen tervei vannak a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetnek a jövőre nézve?**

■ A munkánkat jelentősen befolyásolja a jelenlegi vírushelyzet. Az, hogy mit tervezünk, az egy dolog, az pedig, hogy mit enged meg a külső környezet, az egy másik. Meglátásom szerint a kutatóintézet nagyon jó irányba indult el, és a vállalt plusz feladatok, amelyek időközben jöttek az elmúlt években (könyvtár, ösztöndíjprogram, nem várt minőségű és mennyiségű rendezvény stb.), szervesen egészítik ki azt a kutatói tevékenységet, amelyet végeznünk kell és végzünk is. Emellett azt gondolom, hogy mindegyik területen komoly csiszolnivaló feladataink vannak, hiszen az alapvető struktúráink stabilan állnak, véleményem szerintem működőképeseek, de tudjuk, merre és hogyan kell tovább fejlődünk. Folyamatos alkalmazkodást igényel a vírushelyzet, hiszen a jól bevált rendszereinket kellett átalakítani mind kutatómunkában, mind szervezésben, de azt gondolom, hogy az ehhez való alkalmazkodás elsődleges feladatán túl az intézetnek alkalmasnak kell lennie arra, hogy széles portfólióját még jobban megmutassa a saját szféráján belül. Nem szabad elfelejtenünk, hogy nem egy olyan tí-

pusú intézmény vagyunk, amelynek a teljes társadalomhoz direkt módon kell szólnia, viszont meg kell találnunk azokat a csatornákat, amelyeken keresztül el tudunk jutni azokhoz a szférákhoz, személyi körökhöz, tudományos elméleti műhelyekhez, amelyekkel együttműködve tovább tudunk fejlődni (ezt értem mind hazai, mind nemzetközi szinten is). Magyarul azokat a kapcsolatrendszeinket, amelyeket az elmúlt 5–6 évben kiépítettünk egyetemi kutatóműhelyekkel és más kutatóintézetekkel, akadémiai intézményekkel, azokat tovább kell fejlesztenünk, és a kapcsolatrendszeréből fakadóan tovább kell mélyítenünk azokat a kutatásainkat, amelyeket egészen idáig végeztünk.

■ **A legfontosabb ilyen alkalmazkodás a kutatóintézet részéről az online elérhető tartalmak gyártása. Véleményed szerint mennyire volt sikeres az átállás?**

■ Az online térbe való beköltözésünket abszolút sikeresnek ítélem meg, és a korábbi lapszámunkban elhangzott „egy pillanatra sem álltunk le” felmondatom tökéletesen leírja azt a tényt, hogy problémamentesen igyekeztünk átugrani a teljes leállásból az online jelenlétbe. Ez egy veszélyes pálya lehet egyébként abból a szempontból, hogy mindenki más is ebbe az irányba ment és gondolkodott, és mivel senki sem tudott mást csinálni, értelemszerűen mi is ebben gondolkodtunk. De véleményem szerint az az innovációs erő, amely a kollégákban benne van, pont jól átlendített minket azon az esetlegesen kalkulálható mélypontra, amelybe végül nem estünk bele.

■ **Hogyan tervezitek, a jövőben is lesznek olyan programok, amelyeket otthonról követhetnek a nézők?**

■ Tervezhetünk online rendezvényt, de nem tudjuk pótolni a személyes találkozásokat, hiszen maga a szféra egyszerűen ilyen. Kevés embert ér-

dekelnek művészetelméleti és módszertani kutatások, de akiket valóban érdekel, azokkal rendkívül fontos a személyes találkozás és az interakció létesítése. A kutató kollégáknak, akár belsős, akár külsős kollégákról van szó, nagyon sokat számítanak a direkt visszajelzések azzal kapcsolatban, hogy meglátásaik a befogadó szerint mennyire állják meg a helyüket. A tudomány így működik, visszajelzésekre építünk, és ezek mentén tudunk továbblépni, akár pozitív, akár negatív visszajelzésekkel találkozunk. Ezeket az online rendezvények – és ebben a tekintetben konzervatív vagyok – nem tudják teljes mértékben pótolni. Amennyiben a vírushelyzet engedi, én azt gondolom, hogy lehetőség szerint igyekeznünk kell a jelenléti típusú rendezvények megtartására. Viszont, ha erre a lehetőség nem lenne adott, én úgy látom, hogy nagyon jól kialakultak azok a technikák az intézményen belül, amelyek a legeredményesebben tudnak online módon közönséget elérni.

■ **Az MMA MMKI november 3-án *Most mi lesz?* címmel konferenciát rendezett a Pesti Vigadóban. Ekkor még nem sejtettük, hogy a járványhelyzet még a tavaszinál is szigorúbb szabályok keretei közé fogja szorítani az életünket. Miképpen összegeznéd a konferencia tapasztalatait?**

■ Nem tagadom azt az érzésemet, hogy a konferencia sokkal jobban sikerült, mint vártam, köszönhetően az alapos előkészítésnek, amit a kollégák elvégeztek, és a rendkívül színvonalas előadásoknak. Azt gondolom, hogy az előadók megértették azt a szándékot, hogy itt a jól bevált témák és klasszikusok helyett valóban az aktuális kérdésekre szeretnénk reagálni. Nagyon jól rímelték egymásra az előadások, és igazán tartalmas rendezvényt tudhatunk magunk mögött, az intézet szempontjából

„Bármennyire is kihívásokkal jár, a jól megtervezett sémáinkat kell átírni ahhoz, hogy alkalmazkodjunk.”

pedig minden bizonnyal az év egyik legértékesebb rendezvényéről beszélhetünk.

■ **Tervezitek esetleg ennek a gondolatmenetnek a folytatását?**

■ Mindenképpen szeretnénk folytatni, hiszen ha ezen a helyzeten túlleszünk, akkor feltétlenül értékelnünk kell majd magát a jelenséget, azt kell majd mondanunk, hogy gyakorlatilag egy évig abnormális módon éltük az életünket, és meg kell vizsgálnunk, hogy mindez hogyan hatott ki a művészetelméleti kutatásokra, produkciókra, hogyan befolyásolta a hazai vagy akár a nemzetközi művészeti életet. Egyébként ehhez hasonló kutatásunk jelenleg is van, konkrét példát tudok mondani: évekkel ezelőtt elkezdtek a Debreceni Egyetem egyik kutatócsoportjával és Várad Judit docens aszszony vezetésével azt az együttműködést, amely az iskolán kívüli művészeti tevékenységeket és a gyermekek kultúrafogasztását méri fel és vizsgálja. Ennek első időszakát éppen a vírus megjelenése előtt zártuk le, előre tervezett időpontban, és már terveztük a második fázist, ugyanis egy területi alapú kutatásról van szó, és ezt szeretnénk volna kiszélesíteni országos méretű kutatássá. Ezt az elképzelésünket a vírus egész egyszerűen átírta, hiszen a kollégák tavaly tavasszal nem tudtak a korábbi logika mentén zenei foglalkozásokat tartani. Éppen ezért áthangoltuk a projektet, és jelenleg egy áthidaló, köztes kutatási fázisban vagyunk, amelyet megpróbáltunk egy kiváló pillanatfelvétellel értelmezni. Azt reméljük, hogy amikor a járványon túl leszünk, akkor ezt a kutatást is tudjuk folytatni úgy, hogy megnézzük, hogy az eddigi

adatainkhoz képest a normális életbe való visszatérés hogyan működik. Az ilyenféle alkalmazkodás nagyon fontos feladata az intézményünknek, és azt gondolom, hogy ezzel az attitűddel kell hozzáállnunk, nem szabad ragaszkodnunk azokhoz a sémákhoz, amiket az élet felülírt.

■ **A konferencia egyik előadójaként a te kutatási területedet miképpen érintette a konferencia témája, aktualitása?**

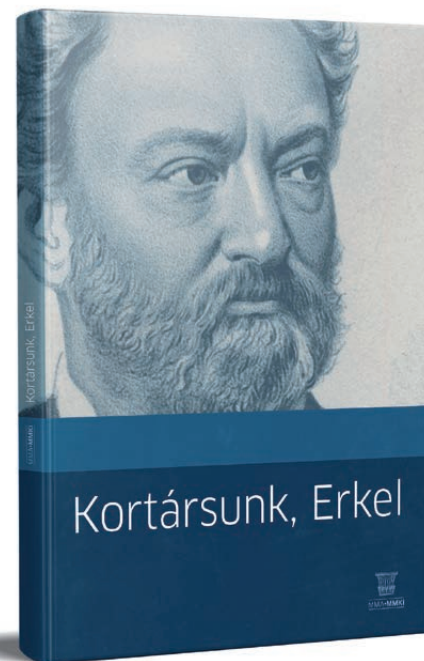
■ Mivel én részben közjogász vagyok, részben pedig gazdasági, elméleti kérdésekkel foglalkozom, az előadásom valahol ezeknek a metszete volt. Arra próbáltam rávilágítani – és ezzel foglalkozom ma is –, hogy azok a kulturális igazgatási (részben jogi, részben nem jogi) eszközök, amelyeket alkalmazunk, mennyiben korszerűek, hasznosak és előremutatóak, mennyiben segítik a szféra működését, mennyiben szolgáltatják jellegűek, és mindennek milyen gazdasági vetületei vannak. A kulturális igazgatás eszközrendszerének is hasonlóan kell alkalmazkodnia, helytállnia, magyarul azokat a sémákat, amelyeket alkalmazunk, adaptálni kell, megfelelő módon kell ezeket a viszonyokat alakítani, és azt a pénzmennyiséget, amelyet az állam kultúrára szán, megfelelő módon kell elosztani annak az érdekében, hogy ebben a másodpercben a szféra túlélje, majd visszatérhessen abba a kerékvágásba, amelyben alapvetően jó ütemben haladt azelőtt, mielőtt a vírus gazdasági értelemben átírt volna a kulturális igazgatás alapvető eszközrendszerét. Mint azt korábban is említettem, bármennyire is kihívásokkal jár, a jól megtervezett sémáinkat kell átírni ahhoz, hogy alkalmazkodjunk, proaktívak legyünk – mi a kutatóintézetnél ezt igyekszünk csinálni.

Olvasmányajánló

E-KÖNYVEK

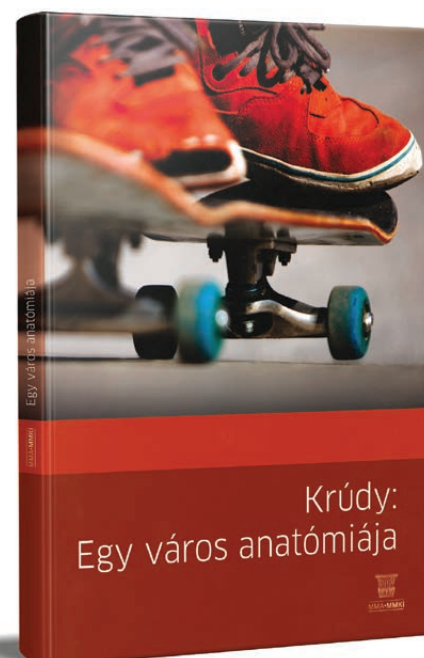
A KIADVÁNYOK LETÖLTHETŐK AZ MMA-MMKI.HU/KIADVANYOK WEBOLDALRÓL.

KORTÁRSUNK, ERKEL

Szerkesztő: Windhager Ákos

A 2018-as Erkel Ferenc-émlékév lehetőséget adott arra, hogy a még mindig nem eléggé elemzett zenei életmű mellett az életút más jelentős elemeit is megvizsgálják a kötet szerzői. Az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete 2018. november 19-én rendezte meg *Kortársunk, Erkel* című műhelytalálkozóját, amelynek keretében a felkért előadók kérdéseket tettek fel az eddigi Erkel-képpel kapcsolatban. Jelen kötetben az előadások szerkesztett változata olvasható. Két korábban elhanyagolt terület kapott hangsúlyt: a művek párbeszéde a politikával és a vezetői örökség. Erkelt hol „kuruc”, hol reálpolitikus zeneszerzőnek tekintették. Az első vallók szerint operáiban a mindenkori uralkodót kritizálja történelmi keretben, míg mások azt hányták a szemére, hogy Albrecht főherceg lányait tanította zongorázni. A Nemzeti Színház, majd a Magyar Királyi Operaház karnagya számos kényszerű lépést tett a művelődéspolitikai terén, ám azokat forráskutatással és eszmetörténeti megközelítéssel sikerült a korszaknak megfelelő értelmezési rendszerbe illeszteni. Az operáin túl a mai napig virágzik zenekari öröksége, amelyet előbb fiai, majd fiainak tanítványai örökölték át, tanári hagyatéka azonban elhalványult.

KRÚDY: EGY VÁROS ANATÓMIÁJA

Szerkesztő: Wesselényi-Garay Andor, Windhager Ákos

Az irodalom iránt érdeklődőknek ajánljuk Krúdy: Egy város anatómiája című tanulmánykötetünket, amely kilenc darab tanulmányt fűz össze, és a 2018-as, az MMA MMKI szervezésében azonos címmel megrendezésre került művészetelméleti konferencia tematikája mentén többek közt az író Budapesthez, azon belül is Óbudához kapcsolódó legendás viszonyát helyezi középpontba. Amikor az irodalomban jártas közönség Krúdy Óbudájára gondol, akkor a macskaköves, zegzugos utcákat, kisvendéglők és kiskocsmák világát idéző kép jelenik meg előtte. Vajon így volt ez a valóságban is? Amellett, hogy megelevenedik előttünk a városrész korabeli képe, megtudhatjuk akár azt is, hogy milyen szerepet játszik a szórakoztató zene Krúdy és kortársai prózájában, vagy napjainkba visszakanyarodva azt, hogy milyen esélyekkel indul egy Krúdy-mű a mai középiskolai irodalomoktatásban, amelyről magazinunk 42-45. oldalán is olvashat.

„ÉLETET AZ ÉNEKBE!”

BÁRDOS LAJOS MUNKÁSSÁGA

Szerkesztő: Fehér Anikó

Bárdos Lajos, a XX. század jelentős zeneszerzője, a zeneelmélet, zene-tudomány meghatározó személyisége születésének 120. évfordulójára 2019-ben emlékeztünk. Bárdos nemcsak számos zenei szakterületnek kiváló mestere, de szívvel-lélekkel dolgozó, másokat magával ragadó, karizmatikus tanár is volt. Kotta- és könyvkiadót szervezett, és felkarolta a korában igen veszélyesnek számító egyházi zene kérdését is. Minden előadása gyakorlati haszonnal bírt, szellemes, okos mondásai nemzedékről nemzedékre terjednek. A Bárdos Lajos emlékére megrendezett konferenciánkon, amelynek elhangzott előadásait találja ebben a kötetben az Olvasó, megpróbáltuk megidézni azt a szellemiséget, amely ezt a sokoldalú, számos területen hatalmasat alkotó művészt jellemezte. Szerencsénk-re még köztünk van jó néhány Bárdos-tanítvány. Félő azonban, hogy ők az utolsó szemtanúk, és lassanként ez a tanári stílus, ez a módszertan eltűnik. Bárdos Lajos zenét magyarázó, féltő szeretete, megalapozott, több oldalról is alátámasztott okfejtései még mindig nincsenek maradéktalanul a tanárok és a diákok előtt. Nemcsak a zeneoktatásban, de más területeken is tanulhatunk tőle.

MŰVÉSZETI KÖRKÉP

KUTATÁS A MŰVÉSZETI NEVELÉS HELYZETÉRŐL ÉS LEHETŐSÉGEIRŐL, A TANÓRAI ÉS TANÓRÁN KÍVÜLI MŰVÉSZETI TEVÉKENYSÉGRŐL ÉS RENDEZVÉNYEKRŐL

Szerkesztő: Várad Judit

A kötet egy nagyszabású kutatás eredményeit mutatja be: a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program, a Zene-művészeti Kar és A Jövő Művészetéért Alapítvány Zenepedagógiai Kutatócsoportja az MMA MMKI támogatásával általános iskolás gyermekek tanórákon kívüli művészeti tevékenységét és a művészeti rendezvényeken való részvétel lehetőségeit vizsgálta. Az eredményekről tizennyolc kutató összegzi a tapasztalatokat. Megkerülhetetlen ez a munka mindazok számára, akik a gyermeknevelés, a művészeti, esztétikai nevelés, a szabadidő-pedagógia kérdései iránt érdeklődnek, de figyelmet követel azoktól is, akiket csak a gazdasági sikerre váltható tantárgyi képességek és teljesítmények alakulása és nemzetközi összehasonlítása érdekel, mert az elemzések alapján egyértelműen megállapítható, hogy a gyengébben teljesítő tanulók felzárkóztatása, a lemaradás kockázatával iskolába indulók támogatása a művészeti neveléssel kezdődhet el. Századunk meg-hökkentően egydimenzióssá vált embereszménye, az iskola küldetésének tantárgyi oktatásra korlátozása háttérbe szorította azt az alapvető tényt, hogy művészet nélkül nem lehetséges emberlétünk teljességének meg-élése, hiszen érzelmileg alulfejlettek, boldogtalanok, betegek és ráadásul a tanulásban és a munkában is nemcsak a remélnél, de az elvárhatónál is eredménytelenebbek leszünk. Várad Judittal, a kutatás vezetőjével készült interjúnk a magazin 20-25. oldalán olvasható.

KÖNYVEK

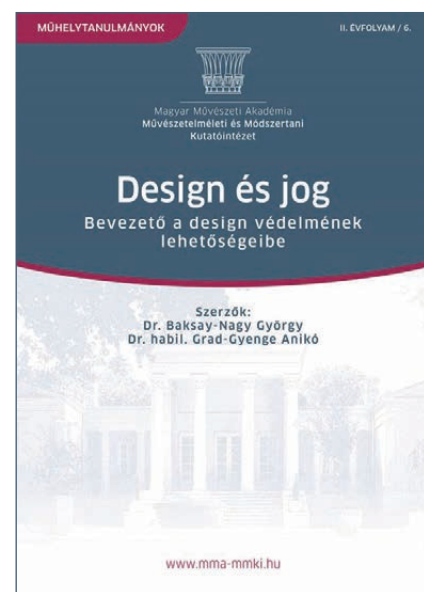

WINDHAGER ÁKOS
UTÓD, DE AKI ŐS IS
MIHALOVICH ÖDÖN PÁLYAKÉPE
 Fundamenta profunda sorozat

Mihalovich Ödön (1842–1929), a nagy magyar romantikus zeneszerző életműve méltatlanul tűnt el a hangversenyekről. Tragikus zenekari balladái (*A sellő*), szenvedélyes szimfóniái (*III. Patetikus*) és nagy ívű zenedrámái (*Toldi szerelme*) egykor jelentős közönséget vonzottak, dalait pedig neves énekesnők tartották műsoron. Példaképe Wagner volt, akivel – utólag belátta –, hiába szállt versenyre. Mestereitől, Mosonyitól és Lisztől nemcsak a zeneszerzés titkait sajátította el, hanem a tanítványok iránti törődést és a szervezést is. Mindkét cél egyesült maradandó munkájában, a Zeneakadémia kiépítésében. Béldi Izor ezért mondhatta róla: „Utód, de aki ő is”. Windhager Ákos doktori értekezését 2010-ben zárta le, de az MMA MMKI lehetővé tette, hogy az egykori anyagot nagymonográfiává fejlessze. A kötet a részletes életrajzon túl az egyes zeneművek elemző leírását és azok fogadtatását is tartalmazza. Külön fejezet foglalkozik a főhős és ismerősei kapcsolatával, a kritikákkal és a Kodálllyal folytatott vitájával. A könyvtári és levéltári kutatások során láthatóvá vált az egyes zenedarabok utóélete is, amely révén kiderül, hogy azok eddig harmadfélszáz koncerten csendültek fel. Felfedezése tehát időszerű.

MŰHELYTANULMÁNYOK

A KIADVÁNYOK LETÖLTHETŐK AZ MMA-MMKI.HU/KIADVANYOK WEBOLDALRÓL.

BAKSAY-NAGY GYÖRGY – GRAD-GYENGÉ ANIKÓ
DESIGN ÉS JOG
 BEVEZETŐ A DESIGN VÉDELMEK LEHETŐSÉGEIBE

A kötet szerzői, Baksay-Nagy György és Grad-Gyenge Anikó szándéka elsősorban arra irányult, hogy a design sokszínű világában tevékenykedő gyakorlati szakemberek, művészek, tervezők számára könnyen megközelíthető, használható módon mutassák be a munkájuk során felmerülő fontosabb szellemi tulajdon-védelmi kérdéseket. A kötet célja rávilágítani arra, milyen helyzetekben kell figyelemmel lenniük a jogi aspektusokra, melyek azok a jogi keretek, amelyeken belül mozogniuk kellene annak érdekében, hogy eredményeiket minél hatékonyabban hasznosíthassák, növelve elismertségüket szakmailag és anyagilag is, illetve elkerüljék a jogsértéseket, amellyel jelentős mértékben csökkenthetik költségeiket.

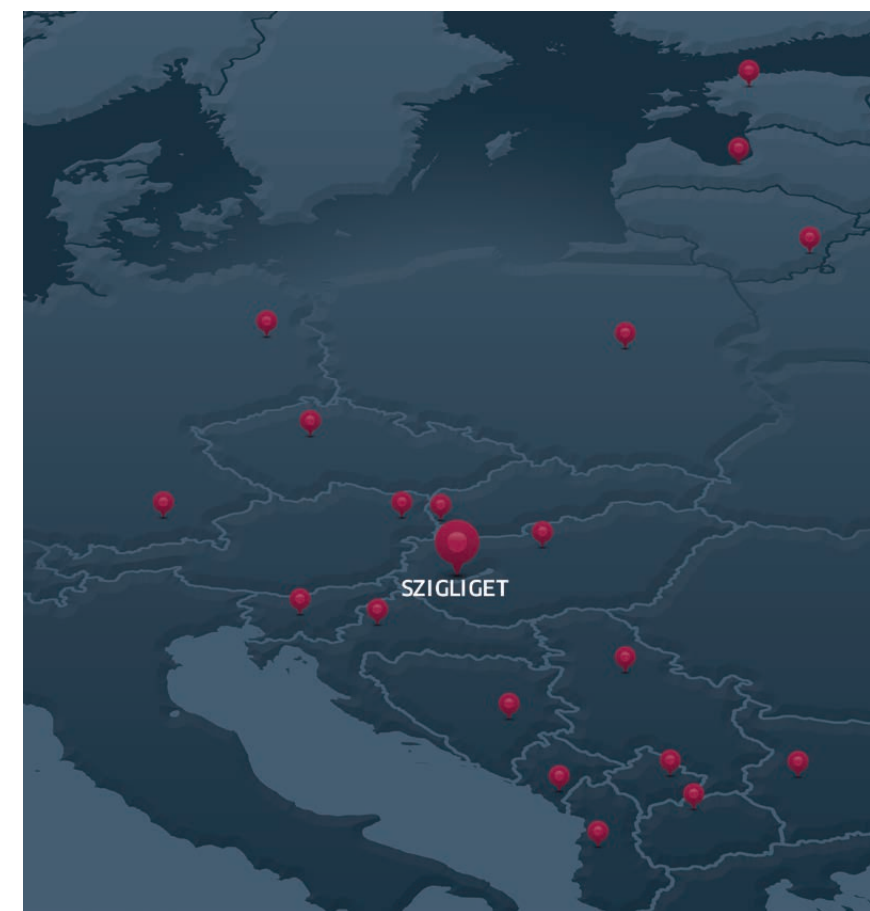
A Sosztakovics-szindróma

A KÖZÉP-EURÓPAI KULTURÁLIS IDENTITÁS RÁERŐLTETETT ELEMEI (1920–2020)

SZÖVEG: WINDHAGER ÁKOS

Az MMA MMKI 2016 óta szervez nemzetközi műhelytalálkozókat, amelyeken a felkért előadók a közép-európai identitás egy-egy elemcsoportját taglalják. Olyan alapvető kérdéseket tesznek fel, mint például: mennyire tartozik össze egy térség és az ott lakó népesség? A térséget földrajzi, történeti és életvilág-környezetként értelmezzük, a népességet együtt élő társadalmakként. A közép-európai hagyományokban az említett keretek és közösségi modellek jelentős múlttal rendelkeznek és sokszorosan fedésbe kerültek. A Közép-Európát az elmúlt háromszáz évben magába foglaló civilizációs birodalmak hatására az államról, kultúráról és az egyéni boldogulásról hasonló mentális kép él a térség lakosaiban.

A szigligeti találkozók résztvevői minden évben más megközelítésben tárgyalják a közép-európaiságot. 2016-ban az 1956/1968-

at követő emigráció utóhatásairól (*The Central European Refugee's Cultural Memory in the Homelands*), 2017-ben a horvát-magyar együttélés eredményeiről (*Miklós és Petar: Horvát-magyar politikai és kulturális kapcsolatok*), 2018-ban a térség „k. u. k.”-örökségéről (*The Influence of the "K. und K." cultural memory in the Central European Identity*), 2019-ben pedig az Európai Unióhoz való csatlakozást követő kulturális változásokról (*A Political or a Cultural Project? Contemporary Discourses on Central European Identity*) beszéltek. A konferenciák tapasza-

lata az, hogy az egyes nemzetek által megélt közép-európai öntudat nem hozható közös nevezőre, ám az azokat feltáró munka mégis tudományos párbeszédet szül. 2016-ban és 2018-ban főként az összekötő elemeket, 2017-ben és 2019-ben a különbségeket hangsúlyozták az előadók.

2020-ban a műhelytalálkozó tárgya A Sosztakovics-szindróma – A közép-európai kulturális identitás ráerőltetett elemei (1920–2020) lett volna. A kettős címválasztás oka, hogy az elmúlt száz év mesterségesen létrehozott identitáselemei egyaránt ha-

A 2018-AS SZIGLIGETI NEMZETKÖZI MŰHELYTÁLALKOZÓ RÉSZTVEVŐI | ESTERHÁZY-KASTÉLY – IRODALMI ALKOTÓHÁZ

tottak az egyéni és a társadalmi élet szintjén. Dmitrij Sosztakovics orosz zeneszerző életműve például arra a térségünkben, ahogy a politika olyan ideologikus jelentést tulajdonított az egyes műalkotásoknak, amik máig szívósan a darabokhoz tapadtak. A szovjet kritikák bebizonyították, hogy a darabok – legyenek vonósnégyesek, szimfóniák vagy zongoratriók – hősieks kommunista eszményeket jelenítenek meg. A propagandaizű értelmezést a címek alátámasztani látszottak, a művek fanyar stílusrétege, idézőjelbe tett győzedelmes fináléi, fenyegetővé növesztett indulói-karakterei viszont gyengítették. Saját korának külföldi hallgatói szintén a jeles szovjet mesterként emlegették, akinek népszerűségét a II. világháború idején az USA-beli előadásai évtizedekre megszilárdították. A halála táján terjedt el az az olvasat, hogy a komponista belső ellenálló volt és ezért hallható műveiben requiemallúzió. Noha az ezt megalapozó zenetörténeti monográfiáról hamarosan kiderült, hogy nem hiteles, az „ellenálló”-motívum rögzült. A darabjait tehát mindkét esetben erős poli-

tikai felhangok kísérik, ahogy azt a IV. szimfónia 2020-as magyarországi bemutatója is szemlélteti. Sosztakovics esete példaértékű az említett jelenség modellszerű vizsgálatához. A magyar művelődésben József Attila költészetét már sikerült megtisztítani a politikai értelmezéstől, Németh László, Illyés Gyula vagy Csoóri Sándor életművét viszont még nem.

A közösségi szinten azokat a jelenségeket kutatjuk, amelyek a térség meghatározó művelődési folyamataitól idegenek voltak, ám a politikai hatalom erőszakos módon mégis az identitás részeként kezelte. A meghatározást látva az 1920 utáni diktatúrák politikai ideológiájával való kizárólagos azonosulást erőltető programjai jutnak eszünkbe. Ám számos más regiszterben is jelent meg a hagyománnyal ellentétes új tartalom, amelyeket mára a hétköznapi gyakorlat elfogadott. Így 1949-et követően Szent Miklós helyett a Télapó hozza december 6-án az ajándékot a csizmába. Ám nemcsak az állami erőszak, hanem a gazdasági (pl. modernizáció) és társadalmi folyamatok (pl. az értelmiségi réteg megújuló küzdel-

me a politika befolyásolására) is előidéztek kényszerszülte változásokat. Gondolhatunk olyan ártatlannak tűnő jelenségre, mint a köszönések – az egykori paraszti és polgári kultúrához képest – leegyszerűsödésére. Az életvilág számtalan példája közül említhetjük a sivár panellakótelepeket, a sokpólusú polgári oktatást felváltó merev iskolarendszereket, a térséghez illeszkedő közös étkezési kultúra elvesztését.

Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor arról sem, hogy az elmúlt száz év a magyar történelem nagy vereségeit és veszteségeit, köztük is elsőként Trianont hozta. A korábbi évek vitáiban világossá vált, hogy amíg a Soáról, a II. világháborúról, a málenkij robotról és a sztálinista diktatúrákról a térség alkotói nemzetközileg érvényes történetet tudnak elmesélni, addig Trianon esetében ez lehetetlen. Hogy miért nem született róla magyar játékfilm, akár a kiemelkedő alakok, Bánffy Miklós, Kós Károly vagy Esterházy János életéről, akár a megszálló államok brutalitásáról, nem ismert. Az viszont igen, hogy a térség történetét behatóan ismerő külföldi értelmiségiek sem értik a magyar tragédiát. Ebbe az is belejátszik, hogy az I. világháborút lezáró békerendszer tragikuma a térségben egyedül Magyarországot érinti, így annak dramatizálása külföldön egy stabilitást adó rendszer bírálata.

Az elmaradt 2020-as szigligeti konferencia előadóinak különböző megközelítéseit magában foglaló tanulmányait az MMA MMKI kötetben teszi közzé. Eszmetörténettől a táncig, építészettől a sajtótörténetig, popzenétől a filmen át a szociológiai értelmezésig számos megközelítést tartalmazó angol nyelvű kötet az idei évben kerül megjelenésre.

Hild József villája

II. rész

„Pest nagy építőjének életműve” A Hild-villa megálmodójának építészete és kora

FOTÓK: SÁNDOR EMESE

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete a Budakeszi út 38–40. szám alatt lévő, 2016-ban felújított és kibővített műemlék épületekben működik, amelyeket hagyományosan Hild-villának és Svájci-laknak neveznek. A magyarországi klasszicista művészet kiemelkedő egyéniségei közé tartozik Hild József (1789–1867) építész és építőmester, aki ezen épületeket is tervezte: számos bérházat, középületet, templomot épített Budapesten és vidéken. A klasszicista stílus magyar sajátossága, az antikizáló bécsi és itáliai hatások felhasználása, valamint a meghitt egyszerűsége törekvése jelent meg művein, így kortársai nagyra értékelték tevékenységét.

A korabeli sajtóban megjelent életrajzok, tudósítások, valamint a levéltári dokumentumok alapján egyre alaposabban ismerjük Hild József életrajzát és műveit. Építészettel és építészettörténettel egyaránt foglalkozó kutatók rendszerezték a több mint fél évszázadon át rendkívüli intenzitással alkotó építőművész munkásságával kapcsolatos kutatási eredményeket. Rados Jenő (1895–1992) állította össze az 1958-ban megjelent *Hild József, Pest nagy építőjének életműve* című, első és máig nélkülözhetetlen monográfiát.

Az utóbbi években fellendülő kutatások ellenére is hiányosak az építész személyiségére, családjára és életművére vonatkozó ismereteink. Hatalmas munkabírással rendelkezett, a kiváló kvalitású alkotások mellett gyakran a szerényebb igényeknek megfelelő

munkákat szintúgy teljesítette jóvedelemszerzési céllal. Elismerést, tekintélyt szerzett magának megbízható és eredményes alkotótevékenységevel. 1842-ben Pest díszpolgárává avatásakor méltatták a város érdekében kifejtett építészeti tevékenységét. A díszpolgári címet adományozó tanács külön kiemelte Hild József emberi értékei közül erkölcsiségét, szerénységét és önzetlenségét. Becsületesen dolgozott, gondoskodott családjáról és rokonairól. Az 1822-ben Ritter Karolinával (1805–1860) kötött házasságából öt gyermekük született 1823 és 1832 között Pesten. Tiszteletes, szorgalmas, családközpontú mentalitásán kívül jellemvonásait és arcképét alig ismerjük.

A reformkor idején, az 1820-as években indult Hild József hosszú, eredményes, de komoly családi és szakmai megpróbáltatásokkal terhelt pályafutása. Tevékeny élete az

osztrák-magyar kiegyezés évében, 1867-ben fejeződött be. A klasszicizmus és részben a romantikus stílus határozta meg építőművészetét. Gyakran kikérte építészeti és városrendezési ügyekben szakértői véleményét „a legnagyobb magyar” néven tisztelt gróf Széchenyi István (1791–1860), a magyarországi társadalmi, gazdasági és kulturális élet egyik vezéregyénisége, a Batthyány-kormány közlekedési minisztere. Hild József vezető szerepet játszott a XIX. századi Pest és Buda, a későbbi Budapest kialakításában. Szakrális műveivel vívott ki magának szakmai elismerést, azonban profán épületekkel szerzett magának hírnevet: építészete ezen részének legnagyobb részét a magánépületek, pesti lakóházak és paloták teszik ki. Emellett szintén elsődlegesen a városi lakosság, bankárok, kereskedők, iparosok igényeit szolgáló városház, bank, gyár, fürdő, vendéglő, fogadó és egyéb épületek készítésével foglalkozott. Kisebb részben vidéki kastélyok, budai és pesti villák építése fűződik nevéhez.

A XIX. század elején a budai hegyvidéki lakosság számbeli és

anyagi gyarapodása növelte a terület beépítettségét, a környezetet azonban továbbra is a hegyifalu-jelleg határozta meg. A termékeny földeken évszázadok óta szőlőművelést és borgazdálkodást folytattak, az erdők szélén lévő, dús legelők kedveztek a tejgazdálkodás fejlődésének. A környék gyógyvizű forrásait és vendégfogadóit mindig szívesen keresték fel a kirándulók. A budai hegyvidék arculatának átalakulása a nyaralóépítkezésekkel kezdődött meg a XIX. század második negyedében. A budai hegyvidék parcellázása, beépítése 1820-as és 1830-as években indult, ekkor csak néhány majorsági épület és vendégfogadó állt szórányosan. A legeltetők csordái súlyos károkat okoztak a környező erdőkben, ezért a terület más célú felhasználása sürgős megoldásra váró feladattá vált. A budai hegyvidék parcellázását és beépítését hatékonyan támogatta gróf Széchenyi István.

Az általános gazdasági fellendülés mellett a budai hegyvidéki nyaralóépítkezéseket felgyorsította az 1831-ben pusztító kolerajárvány utóhatása. Aki tehetett, igyekezett a zsúfolt városból egészségesebb területre költözni. A gyógyvizekben gazdag Budán a források körül kezdődött meg az új települések és a magánépítkezések kialakulása.

A gazdag társadalmi rétegek tagjai, birtokosok, kereskedők, gyárosok és a középréteghez tartozó értelmiségiek építettek nyaralókat a Zugligetben, a Sváb-hegyen és a Budakeszi út környékén.

A villaépítészetet a klasszicista stílus határozta meg az 1830-as és az 1840-es években. A XIX. század közepétől jelentek meg az úgynevezett svájci, illetve alpesi stílusú, valamint a román és a gótikus elemeket felhasználó romantikus stílusú nyaralók. A XIX. században épült budai villákat általánosan jellemezte a hegyvidéki tájhoz alkalmazkodás, a harmonikus építészeti formák és a természetes környezet kialakítása. A klasszicista kastélyokhoz hasonlóan angolkertjellegű kerteket hoztak létre a villák körül.

Az 1838-as jeges árvíz után a megsérült, összedőlt épületek helyreállítását, valamint az 1830-as és 1840-es évek legtöbb új építkezését Hild József irodája tervezte és kivitelezte jelentős szakmai tekintélyt szerezve. 1854-ben Pest város architektora építészévé nevezték ki. Az 1850-es évektől súlyos anyagi gondokkal küszködött élete végéig. 78 éves korában, 1867. március 6-án Pesten, a lipótvárosi Fő utca 14. (ma Budapest V., Arany János utca 14.) számú ház bérletében hunyt el tüdőgyulladásban. Két nappal később a Kerepesi úti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Forrás: HÁMORI Katalin: *Hild József villája. Budapest, Magyar Művészeti Akadémia Művészettörténeti és Módszertani Kutatóintézet, 2017, kézirat.*

A (felsőoktatási) autonómia egyes fogalmi elemeiről

Kocsis Miklós tanulmánya

1. AZ AUTONÓMIÁRÓL ÁLTALÁBAN

Az autonómia fogalma vonatkoztatható *egyrésről* az egyén, *másrészről* a közösség szintjére. Előbbi értelemben – eredeti görög jelentése¹ szerint – saját törvények szerint élés, önrendelkezés, önállóság húzódik meg a fogalom² mögött, vagyis az autonómia szoros kapcsolatban áll az önszabályozás fogalmával.³ Utóbbi értelemben valamely intézménynek, szervezetnek, közösségnek az a joga, hogy belső ügyeit más hatóságtól többé-kevésbé függetlenül, saját rendtartása szerint – választott vezetői útján – maga intézi. Gergely Jenő megfogalmazása szerint az autonómia az egyének kisebb vagy nagyobb létszámú, valamilyen közös cél, adottság, érdek, ideológia vagy vallás mentén önszerveződéssel létrejött közösségeinek sajátja, amelyeknek működését a maguk által alkotott szabályok a hatályos állami törvények keretei között biztosítják, s ehhez függetlenségüket nem, vagy forrásait tekintve csak részben korlátozó anyagi eszközökkel rendelkeznek.⁴ Ebből következik, hogy az autonómiával rendelkezőknek minden politikai és gazdasági hatalommal szemben erkölcsi és szellemi vonatkozásban függetlennek kell lenniük. Másként közelítve: az autonómia valamely közösség önrendelkezési joga, minden idegen, külső hatalomtól való függetlensége. Az autonómia a nem állami szervezetek azon képessége, hogy saját ügyeik intézésére – többnyire jogi természetű – szabályokat alkothassanak.

Az autonómia közjogi szempontból elsősorban normaalkotásra való képességet jelent. Az autonóm szervezetek normaalkotásának az állam jogalkotó tevékenysége szab határt: nem alkothatnak a hatályos jogszabályokkal ellentétes tartalmú (belső) normákat. Az állam az esetek döntő többségében biztosítja az autonóm szervezetek belső normáinak érvényesíthetőségét, és ez azzal is együtt jár, hogy fenntartja magának azt a jogot, hogy az autonóm szervezetek működésének jogszabályszerűségét ellenőrizze. Az autonómia gyakorlásának formája az önkormányzat: olyan szervezet, amelynek segítségével saját ügyeit minden más hatóságtól függetlenül önmaga intézi. Napjainkban számos eltérő típusú autonómiáról beszélhetünk: más funkciót látnak el többek között az autonómiával rendelkező közigazgatási szervek, a kamarák és a köztestületek – Magyarországon kitüntetett módon: a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia –, az egyházak és pl. a felsőoktatási intézmények.⁵ Lényeges megjegyezni, hogy az autonómia nem abszolút kategória. Kialakulása, fejlődése és működése bonyolult, nehezen áttekinthető jelenség. Tartalma, megjelenési formája, mozgástere koronként és országoként változik, az adott ország társadalmi berendezkedésének, nemzeti kultúrájának függvénye, s annak történelmével együtt alakul ki. Következésképpen a tartalma, megjelenése és mozgástere országoként és koronként változik. Kétségtelenül vannak

állandó kritériumai is: ilyen a politikai és a gazdasági hatalomtól való elkülönülés, továbbá az autonómiával rendelkező testület, intézmény, szervezet erkölcsi és szellemi függetlensége.⁶

Az autonómia eredetét vizsgálva két felfogást különböztethetünk meg. Az *originárius* elmélet szerint az autonómia az egyes közösségeket „eredendően” (sui iuris) illeti, azaz az autonómiát nem az állam határozza meg, az nem az államtól származik. A *derivatív* elmélet szerint az autonómia forrása mindig egy magasabb (pápai, fejedelmi, állami stb.) hatalom. Ennek értelmében az autonómia csak akkor és annyiban létezik, amennyiben az állam a saját hatalmából valamenynyit átruház.⁷ A szakirodalomban felmerül olyan nézet is, amely szerint egyik felfogás sem abszolút érvényű,⁸ de kétséget kizáróan rögzíthető, hogy a modern állam kialakulását követően a derivatív elméletnek van elsősorban létjogosultsága.

Az autonómia szintjeit, strukturáltságát tekintve ugyancsak eltérő álláspontokkal találkozhatunk. Abban van csupán egyetértés, hogy az autonómiák általános szabályozottságukat és kereteiket illetően meghatározhatók és elhelyezhetők a társadalom szerveződésének strukturális hierarchiája szerint is. Gergely Jenő e tekintetben három „szférát” vagy szintet különböztet meg: a makroszintet vagy makroszférát, a mikroszintet vagy mikroszférát, és a köztes szintet vagy mezzoszférát. A makroszférába tartozik a politika, az állami szint a törvényhozással és a kormányzattal (végrehajtó hatalommal). Ez a szféra – nézete szerint – törvényhozó, végrehajtó és ellenőrző tevékenységet végez. A mikroszféra az egyének szintje; tárgabb értelemben a munkavállalók, a kisvállalatok stb. tartoznak ebbe. A mezzoszféra „köztes közeg” a makro és mikroszféra között, intézményekből, képviselői szervekből áll, s átfogja a társadalom egészét vagy annak egyes rétegeit, csoportjait.⁹ Az első két szférát Farkas György szerint primer szintnek lehet tekinteni, míg a mezzoszféra, a köztes szféra intézményei, szervezetei és tevékenysége szekunder jellegű. A makro és mikroszféra saját meghatározottsággal létezik és működik, mindegyiknek van saját struktúrája. „A szekunder jellegű mezzoszféra szervezetei, intézményei ehhez képest a makro- vagy mikroszféra által megha-

tározott közegben és általuk meghatározott feladatok ellátására jönnek létre és működnek.”¹⁰ A Gergely Jenő által említett „mezzoszféra” szervezeteit Kozma Tamás „köztes szervezeteknek” nevezi, és megállapítja, hogy ezek a szervezetek egyszerre több célt is szolgálnak: egyrészt lehetővé teszik, hogy a közvetlen kormányzati ellenőrzés csökkenjen a felsőoktatás felett, másrészt hozzájárulnak az intézmények autonómiája növekedéséhez.¹¹ Barakonyi Károly szerint az autonómia az önkormányzat külső oldalát kifejező fogalom, lényegében az önkormányzat függetlenségére utal.¹²

Az autonóm szervezetek működése – az Alkotmányban garantált alapvető szabadságjogok és kötelességek mellett – fontos biztosítéka az egyes egyének és az egyének tágabb vagy szűkebb közösségei egyéni és kollektív jogai biztosításának. Gergely Jenő szerint az autonóm szervezetek nem tekinthetők a társadalom, a közös érdekeit elsődlegesen reprezentáló és szolgáló szuverén állam kompetenciája megkérdőjelezőinek vagy kisajátítóinak, hanem a saját maguk iurisdikciója szerint működő szerveződések közötti célszerű munkamegosztásnak. E szervezetek nélkülözhetetlen elemei a társadalom szerves működésének, működtetésének, s mint ilyenek, kiegészítik vagy szükség szerint részterületenként és részfeladatokban helyettesítik az állam végső soron ugyanilyen funkciójának megvalósulását. Az autonóm szervezetek¹³ mint az önkormányzás hatékony szervei és intézményei biztosítékát képezik a demokrácia kibontakozásának és érvényesülésének is.¹⁴

Az autonóm szervezeteknek további jellemzői lehetnek az alábbiak.

- Az autonóm szervezet milyen feladatokat vesz át, kap meg, vagy harcol ki az államtól, vagyis a kérdés az, hogy az adott autonóm szervezet milyen feladat- és funkciómegosztást alakít ki az állammal (ha kialakít egyáltalán).
- Az autonóm szervezetek milyen viszonyban vannak a gazdasággal, milyen anyagi forrásokkal rendelkeznek, illetőleg ezeket az anyagi eszközöket milyen módon tudják felhasználni.
- Az autonóm szervezetek tagsága az önkéntesség alapján, vagy kényszertagság következtében jön létre.

⁶ GERGELY: i. m., 20.

⁷ BARAKONYI: i. m., 50.

⁸ GERGELY: i. m., 20.

⁹ GERGELY: i. m., 21.

¹⁰ FARKAS György: *Kamarák és vállalati érdekképviseletek az integrációs felkészülésben*. Bp., 2000, 13.

¹¹ KOZMA Tamás: *Kié az egyetem?* Bp., Új Mandátum Könyvkiadó, 2004, 54. A felsőoktatásban jelen lévő „köztes szervezetek” jelentőségével kapcsolatban lásd KOCSIS Miklós: *Köztes szervezetek a felsőoktatási igazgatásban* = *Közjogi Szemle*, 2010/1., 53–60., illetőleg KOCSIS Miklós: *A felsőoktatási autonómia alakító tényezői*. A VII. Grastyán Konferencia országos interdiszciplináris konferencia előadásai (szerk. RAB Virág – SCHWARCZWÖLDER Ádám – VARGA Mónika). Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Grastyán Endre Szakkollégium, 2010, 162–169.

¹² BARAKONYI: i. m., 50.

¹³ Az autonómia és az önkormányzatok viszonyrendszere tekintetében lásd PETRÉTEI József: *Az önkormányzatok fogalmáról, jellegéről és alkotmányi szabályozásáról* = *Jura*, 1995/1., 6–15.

¹⁴ GERGELY: i. m., 24.

¹ A szó görög eredetű, az „auto” (ön) és a „nomosz” (törvény) szavak összetétele.

² A szó elemzéséről lásd BARAKONYI Károly: *Rendszerváltás a felsőoktatásban*. Akadémiai Kiadó, Bp., 2004, 48.

³ Ezt az állítást a német közigazgatási jogi irodalom is elfogadja. Lásd erről bővebben MAURER, Hartmut: *Allgemeines Verwaltungsrecht*. CH Beck Verlag, München – Berlin, 2002. Rdnr. 16; ERICHSEN, Hans-Uwe (szerk.): *Allgemeines Verwaltungsrecht*. De Gruyter, Berlin/New York, 1998. Rndr. 64; KARPEN, Ulrich – FREUND, Manuela: *Hochschulgesetzgebung und Hochschulautonomie. Studien zum öffentlichen Recht und zur Verwaltungslehre*. 49. köt. München, 1992.

⁴ GERGELY Jenő: *Az autonómiáról általában* = *Autonómiák Magyarországon*. Szerk. GERGELY Jenő, 19.

⁵ E munka – a tartalmi keretek okán – nem tekinti feladatának, hogy az autonómiák közötti különbségekre rámutasson, inkább a közös jellemzőket kívánja feldolgozni.

- d) Milyen az adott autonóm szervezet horizontális kiterjedtsége és vertikális tagozódása.
- e) Az autonóm szervezet „defenzív” vagy „offenzív” stratégiát folytat-e. Defenzívnek mondható az autonómia, ha az az autonómiával élők érdekeinek, jogainak védelmét szolgálja az autonómián kívül élőkkel szemben, offenzívnek pedig akkor nevezhetjük, ha jogosítványait kifelé hatékonyan érvényesíti, esetleg bővíti és kiterjeszti. Ez utóbbi esetben az autonómia hatékony érdekérvényesítő szervezetként is funkcionál, esetenként átvesz rá nem jellemző érdekérvényesítő fő funkciókat is.¹⁵

Kiss László szerint¹⁶ ahhoz, hogy valamely szervezet autonóm szervezatként jelenhessen meg, az alábbiak törvényi biztosítására van szükség.

- a) Legyen önálló jogi személyisége (azaz önállóan léphessen jogviszonyokba, legyenek törvényben garantált jogai, saját elhatározása szerint vállalkozzon kötelezettségeket).
- b) Rendelkezzen saját hatáskörökkel, e hatásköreit önállóan (de törvényességi kontroll alatt állva) gyakorolhassa, érvényesüljön a hatáskörelvonás tilalma (azaz törvény garantálja azt, hogy a törvénytől kapott hatáskörét egyetlen szerv se vonhassa el) (pozitív hatáskörelvonás tilalma); a nála hagyott hatáskör érdemi eldöntésére is maga képes (és e tekintetben „védett” is) legyen (negatív hatáskörelvonás tilalma).
- c) Szervezeti és működési rendjét – törvény keretei között – maga (önállóan) alakíthassa ki; személyi ügyeiben maga dönthessen.
- d) Legyen gazdasági önállósága, rendelkezzen saját vagyonnal, azaz „álljon a rendelkezésére olyan pénzeszközök, amelyek szabad felhasználásúak, s melyek hovafordítása felől maga – mindenféle állami beleszólás, közrehatás nélkül – szabadon dönthet. Mindez feltételezi a saját, önálló bevételek érzékelhető nagyságrendjét. A kizárólagosan vagy túlsúlyosan állami pénzeszközökből gazdálkodó szervezetnek, intézménynek „látszatautonómiája” van, legalábbis arra van kárthatatva, hogy a finanszírozó elvárásait (is) teljesítse. Más pénzzel nincs korlátozhatatlan autonómia, vagy ha van is, az csak látszólagos lehet.”
- e) Illesse meg az önálló (belső) szabályozás joga, ez kiterjedhet a szervezethez (intézményhez) tartozók magatartásának, jogainak, kötelezettségeinek – törvények keretei közötti – meghatározására is.

2. A FELSŐOKTATÁSI AUTONÓMIA MINT SPECIÁLIS AUTONÓMIA

A téma vizsgálatára a napjainkban zajló felsőoktatási ún. modellváltás szolgáltat különös indokot, amely érdeklődést ébreszt a felsőoktatás egészét, azon belül a művészeti, avagy művészetközvetítéssel foglalkozó intézmények működési kereteit. Ennek okán szükségesnek tartom megvizsgálni azt, hogy az autonómia eszméje és utóbbi igénye milyen forrásokból táplálkozik, továbbá azt, hogy ezek a tényezők milyen módon változtak meg a huszonegyedik századra elért társadalmi fejlődés mentén. Előrebocsátva a végkövetkeztetést: a szenvedélyes megnyilatkozások alapján a szemlélő néha azt hiszi, hogy valamilyen szent, parttalan egyetemi szabadságról van szó, aminek a magasztossága a keresztes háborúk céljaival vagy Petőfi lángoló szabadságszeretetével áll közeli rokonságban¹⁷, holott ez a felfogás napjainkban nyilvánvalóan nem tartható.

2.1. A FELSŐOKTATÁSI AUTONÓMIA FOGALOMELMÉLETI ALAPJAI

A posztmodernitás korának felsőoktatás-szemléletét nagymértékben befolyásoló Magna Charta Universitatum négy, az autonómia fogalmával szorosan összefüggő alapelvet rögzített.

Először azt, hogy az egyetem autonóm intézmény: ahhoz, hogy teljesíthesse feladatát, a kultúra értékeinek létrehozását és átadását, minden politikai, gazdasági és ideológiai hatalommal szemben függetlennek kell lennie. A második alapelv az oktatási és a kutatási tevékenység egysége; a harmadik a kutatás, az oktatás, a képzés szabadsága, amelynek tiszteletben tartását az államhatalomnak és az egyetemeknek saját illetékességi körükön belül biztosítaniuk kell. Végül a negyedik alapelv kimondja, hogy az egyetem az európai humanista hagyományok letéteményese, küldetését úgy teljesíti, ha nem vesz tudomást földrajzi vagy politikai határokról, és hangsúlyozza a különböző kultúrák kölcsönös ismeretének és kölcsönhatásának szükségességét.¹⁸

E deklarációból levonható egyrészt az a következtetés, hogy az autonómia nem abszolút kategória – az adott ország társadalmi berendezkedésének függvénye –, következésképpen országonként változhat tartalma, megjelenési formája, mozgástere. Másrészt a Magna Charta a politikai és gazdasági hatalomtól való elkülönülését hangsúlyozza, és az egyetemek erkölcsi, szellemi függetlenségét emeli ki, és ezt a fajta függetlenséget jóval lényegesebbnek tartja a gazdasági autonómiánál.

Fábri György szerint a felsőoktatási intézményi diskurzus fogalomkészletének kitüntetett darabja a tudományosság és az autonómia.¹⁹ A tekintetben, hogy a felsőoktatásnak mekkora mértékben fogalmi ismérve a tudományosság, a különböző korok felsőoktatással foglalkozó gondolkodói eltérő nézeteket képviseltek, az azonban egyértelműen állítható, hogy a tudományosság, a tudomány jelen van a felsőoktatási szférában: erre a tényezőre a szervezeti-intézményrendszeri vitákban – időnként implicit módon – gyakran hivatkoznak is a felsőoktatás szereplői.²⁰

Ennél is elfogadottabb, már-már közhelynek tűnő megállapítás, hogy az autonómia a felsőoktatási intézmények működésének alapkövetelménye. Berdahl hangsúlyozza, hogy az autonómia – amely szerint saját céljait és programjait, valamint ezek teljesítésének módját a felsőoktatási intézmény maga határozza meg – az egyetemi világ „legsajátosabb és alapvető vonása”.²¹ Ezek az alapelvek – amint az a történeti áttekintésben világossá vált – sohasem teljesül(het)nek korlátlanul, „az alapítók és az anyagi támogatók – a pápa, az egyházi és világi hatalmasságok, az állam, a vállalatok és pénzintézetek, alapítványok – vindikálják maguknak azt a jogot, hogy ha csak közvetetten is, de ideológiai, tartalmi, pénzügyi kontrollt gyakoroljanak”.²²

2.2. A FELSŐOKTATÁSI AUTONÓMIÁRA VONATKOZÓ ELMÉLETI FELFOGÁSOK ÉS AZOK KRITIKÁJA

A felsőoktatási autonómia fogalma többféleképpen értelmezhető, ugyanakkor Wolfgang Zeh szerint a rá való hivatkozás napjainkban jelentősen eltúlzott.²³ Nem helyeselhető az autonómia fogalmát összetéveszteni az akadémiai szabadsággal (academic freedom), amely inkább a kulturális jogok szabadságjogi karakterével áll közelebbi kapcsolatban. Az – intézményinek nevezett – autonómia inkább öngazdátást jelent, az „akadémiai szabadság”, vagyis az oktatáshoz és a tudományos élet szabadságához fűződő jog pedig az egyén tevékenységére vonatkozik, és eltérő módon értelmezendő az intézmény szintjén. A felsőoktatási autonómia sokkal inkább az oktató- és kutatómunkát egyaránt végző intézmény attribútuma. Valójában – a történelmi hagyományok alapján – egyetemi privilégiumokról van szó, amelyek a különböző történelmi helyzetekben más és más formát öltenek. Kétségtelen azonban az, hogy a felsőoktatás hagyományos,

több évszázados, lassan évezredes autonómiája elengedhetetlen feltétele a tevékeny, produktív oktató- és kutatómunkának. Álláspontom szerint a közzelfogás az autonómiát valamifajta önmagáért való értéknek fogja fel, és nem teszi fel magának a – klasszikus – kérdést: mi a célja az autonómiának? Másként megfogalmazva: a tudományosság követelménye nélkül is olyannyira egyértelmű volna az autonómia biztosításának elvárása?

A felsőoktatási intézmény autonómiát megalapozó – ismétlem: közhelyektől sem mentes – érvkészletének legbecsesebbje szerint a felsőoktatási intézmény azért követel magának legitim módon autonómiát, mert a tudományos munka (kutatás és oktatás) ebben a szervezeti megoldásban művelhető hatékonyan. Fábri György szarkasztikus megállapítása szerint „a tudomány már csak ilyen dolog, öntörvényű érték-szempontok jellemzik”²⁴; megítélésem szerint ugyanez történik a döntési kompetenciák meghatározásánál is: a tudományos fokozatokról, tantervekről, kinevezésekről az intézmények aszerint delegálják a jogköröket a megfelelő testületekhez, hogy a tudományos döntésképeséget mennyire feltételezik tagjaikról, „merthogy a tudomány már csak ilyen dolog”, nem érthet hozzá mindenki egyformán. Az autonómiát ösztönösen is önértéknek tekintjük, így az igazolás és az alátámasztás kölcsönösnek látszik. Az autonóm tudományszerveződés elve arra hajlamosítja felfogásunkat, hogy a létező és elfogadott tudós közösségeknek autoritást tulajdonítsunk a tudomány mibenléte, eredményessége és irányítása felett.²⁵ Ez a kompetencia viszont jó eséllyel a hagyományos tudományfelfogást preferálja, mivel értékelési mechanizmusai ehhez kötődnek.

A felsőoktatási autonómia fogalmáról számos nézet látott napvilágot. Barakonyi Károly szerint beszélhetünk többek között az egyetemek autonómiájáról (vagy egyetemi önkormányzatról), az oktatók autonómiájáról (az oktatók kutatási és oktatási szabadságáról), valamint a hallgatók autonómiájáról.²⁶ Hamza Gábor szerint a felsőoktatási autonómia olyan testületek, szervezeti egységek – kiváltképpen a kar – létét feltételezi, amelyek legalábbis relatíve függetlenek a külső körülményektől. Hamza szerint a „departement” mint kisebb egység [...] nem tekinthető olyan egységnek, mely az autonómia reális hordozója.²⁷ Berg a kollektív autonómia jelentőségét hangsúlyozza az intézményi autonómiával szemben,²⁸ Hrubos Ildikó pedig az au-

¹⁵ Lásd erről részletesen GERGELY: i. m., 27.

¹⁶ Kiss László alkotmánybíró különvéleménye a 41/2005. (X. 27.) AB határozathoz. ABH 2005, 459, 488.

¹⁷ BARAKONYI: i. m., 48.

¹⁸ A Magna Charta Universitatum angol nyelvű szövegét lásd: http://www.magna-charta.org/pdf/mc_pdf/mc_english.pdf. A szöveg beható elemzését lásd HRUBOS Ildikó: A 21. század egyeteme. <http://www.tki.pte.hu/doktori/files/EDUCATIOHrubos21%5B1%5D%5B1%5D.szaad.doc>, illetve BARAKONYI: i. m., 51.

¹⁹ FÁBRI György: Egyetemi átalakulás és tudományos gondolkodás a mai Magyarországon = Az európai egyetem, 144.

²⁰ Ennek részletes kimutatását lásd FÁBRI György: Higher Education and Research in Hungary during the Period of Social Transformation 1990–1992. Institut für die Wissenschaften vom Menschen. Wien, 1993.

²¹ BERDAHL, Robert: Public Universities and State Governments: Is the Tension Begin? = BERG, Carin (szerk.): Academic Freedom and University Autonomy. CEPES Papers on higher education. Bucharest, 1993, 162–172.

²² HRUBOS Ildikó: A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában. Oktatókutatás Intézet, Bp., 1999, 12.

²³ ZEH, Wolfgang: Finanzverfassung und Hochschulautonomie. Berlin, Dunkler & Humblot, 1973, 62.

²⁴ FÁBRI: Egyetemi átalakulás és tudományos gondolkodás... i. m., 144.

²⁵ FÁBRI: Egyetemi átalakulás és tudományos gondolkodás... i. m., 144.

²⁶ BARAKONYI: i. m., 52.

²⁷ HAMZA Gábor: Az egyetemi autonómiáról I. = Magyar Felsőoktatás, 1995/5–6., 10.

²⁸ BERG, Carin: Academic Freedom and University Autonomy. CEPES Papers On Higher Education. Bucharest, 1993.

tonómiával járó felelősség szerepére mutat rá.²⁹ Alain Renaut szerint érdemes világosan megkülönböztetni az egyetemi autonómia „belső” és „külső” formáit. Míg a külső autonómia problémája mindenekelőtt az állam és az intézmény, illetve az egyetem és a társadalom viszonyában vetődik fel, addig „a belső autonómia fontos – ám tagadhatatlanul nehezebben értelmezhető – fogalma főként az egyetem és az akadémia, univerzitás és fakultás, fakultás és diszciplína, valamint oktatás és kutatás, illetve tudomány és nevelés bonyolult kérdéskörének tanulmányozásában hívható segítségül”.³⁰

Nézetem szerint a felsőoktatási autonómiát annak alanyain keresztül célszerű megítélni. Eltér ugyanis az egyének és az általuk alkotott szervezetek rendszerben betöltött szerepe és célja, ennek következtében pedig eltér autonómiájuk terjedelme is. Az egyéni autonómiák elsősorban az emberi méltóságból fakadó önrendelkezési jogra vezethetőek vissza, az egyének által alkotott csoportok autonómiája pedig a tagok autonómiája által alkotott, ezek egyesülésével létrehozott, ekként új minőséget hordozó fogalomként azonosítható. Ez utóbbiban természetesen kimutatható a résztvevők, az adott közösséget alkotók önállóságának és öntevékenységének valamilyen foka.³¹ Ennek alapján a felsőoktatás vonatkozásában beszélhetünk *egyéni és kollektív autonómiáról* annak függvényében, hogy az adott autonómnak minősíthető tevékenység egyéni vagy kollektív jellegű. Világosan látszik a kapcsolat az egyének és a közösségek autonómiája között: az egyénileg nem gyakorolható autonómiákat közösségek gyakorolják. A probléma mélységét e tekintetben az a körülmény jelenti, hogy a felsőoktatási kollektívák (felsőoktatási testületek) tagjai nem alkotnak homogén csoportot: megtalálhatóak bennük oktatók, hallgatók és egyéb státusban lévő személyek (képviselői) is. E kollektívák tehát különböző mértékű, célú és terjedelmű autonómiákat egyesítenek, ennek következtében új minőséget, új autonómiát hoznak létre. Az *egyéni és kollektív autonómiák összessége együttesen jelenti a felsőoktatási autonómiát*, előbbiek tehát annak – eltérő minőségű – részeinek tekintendők. E gondolat kiindulópontja a felsőoktatási autonómia alanyainak – oktatók, kutatók, hallgatók és más dolgozók – saját (egyéni) autonómiája, amelyet az alkotmányok által

garantált, a felsőoktatás szempontjából releváns alapvető jogok teremtenek meg. A közvetlen oktatási-kutatási folyamatban az egyének „autonómiája” teljes, azonban a tudományosműhely-jelleg érvényesülésének érdekében átruháznak bizonyos jogokat a felsőoktatási szervezeti egységre vagy testületre, amelynek ebből a forrásból származik autonómiája. Ennek korlátot a továbbiakban csak – ugyanakkor kényszerítőleg – az szab, hogy az intézményesült tevékenységből adódóan intézményi szintre kerül át néhány jogkör, megalapozva az autonómia igényét. Felvethető ennek kapcsán az a gondolat, hogy magát az „intézményt” megilleti-e egyáltalán saját jogon autonómia, vagy csak keretet biztosít az egyéni vagy testületi autonómiák érvényesülésének.³² Az e kérdésre napjainkban adható adekvát válasz úgy fogalmazódik meg, hogy „a tudományos öngazgatáshoz való alapvető jog” illeti meg a felsőoktatási intézményeket.³³ Szakirodalmi álláspontok szerint a felsőoktatási autonómia címzettjei kizárólag a felsőoktatási intézmény polgárai lehetnek; munkámban a kérdést a későbbiekben alkotmányjogi szempontból akként vizsgálom, hogy maga a felsőoktatási intézmény mennyiben tekinthető a tudomány szabadsága mint alapjog alanyának. Mindettől függetlenül rögzíthető, hogy a felsőoktatási jogot ennek megfelelően a felsőoktatási autonómia alanyaira vonatkozó szabályok határozzák meg a legkarakteresebben.³⁴

2.3. A FELSOROKTATÁSI AUTONÓMIA KORSZERŰ ÉRTELMEZÉSI LEHETŐSÉGEI

2.3.1. Megítélésem szerint a felsőoktatási autonómia nem tekinthető önmagáért való értéknek: funkciója szűkebb értelemben az akadémiai szabadság őrzése, tágabb értelemben pedig a kulturális jogok érvényre juttatása. A felsőoktatási autonómia elméletének – és ebből következően a felsőoktatási jognak – e felfogás szerint tehát nem az a kulcskérdése, hogy van-e autonómiája az egyénnek vagy az intézménynek, hanem egyrészt az, hogy ez az autonómia meddig terjed, másrészt – legfőképpen – pedig az, hogy milyen mértékű autonómia szükséges ahhoz, hogy az akadémiai szabadság, illetőleg a kulturális jogok érvényre juthassanak. A felsőoktatási autonómia tekintetében tehát különös hangsúlyt kap az a funkció, amely biz-

tosítja a kulturális jogok – a tanszabadság³⁵ és a tudományos élet szabadsága – érvényesülését. Kiemelendő, hogy az e kérdésre adandó helyes válasz a napi felsőoktatási jogalkalmazás problémáinak gyökeréhez is elvezet, világossá téve azokat az összefüggéseket, amelyek egyedi ügyek és konfliktusok mélyén meghúzódnak. Hangsúlyozandó, hogy a téma annak elméleti jellege ellenére sem érthető meg konkrét felsőoktatási jogi jogesetek ismerete nélkül, ám ez az állítás fordítva is igaz: kizárólag esetjogi szemlélettel nem oldhatóak meg a felsőoktatási jog alkalmazásakor – mindennaposan – felmerülő kérdések. Annak érdekében, hogy a felsőoktatási autonómia értelmezésének korszerű kereteit kialakítsuk, meg kell határoznunk e fogalomnak más, adekvát kifejezésekkel fennálló kapcsolatát. Az első, amivel összhangba kell hozni a felsőoktatási autonómia fogalmát: az önkormányzat fogalma. E tekintetben lényeges megjegyezni, hogy a felsőoktatási intézmények önkormányzata nem hasonlítható a helyi vagy területi önkormányzatokéhoz, mivel utóbbiakkal ellentétben a felsőoktatási intézmények nem látnak el klasszikus értelemben vett államigazgatási feladatokat, ezért autonómiájuk forrásának és terjedelmének is szükségszerűen másként kell alakulnia.³⁶ Ezért az e két kategória közötti párhuzamok kevésbé fogadhatóak el. Zeh szerint a felsőoktatási intézmények önkormányzata csak abban a tekintetben ismerhető el, amennyiben az „önkormányzás” a tudomány és a kutatás szabadságával közvetlen összefüggésbe hozható.³⁷ A vita sok esetben akként jelenik meg, hogy a felsőoktatási intézmény hatásköreit mintegy az államtól kölcsönzi (és azokat az állam elismeri és védi), vagy ezek a hatáskörök kényszerítőleg illetik meg az intézményeket, azok nélkül működésképtelenné válnának. Némi éllel jegyzi meg ennek kapcsán Forsthoff, hogy az intézményeknek megvan az a képessége, hogy „megengedő mondatokból objektív jogot formáljanak maguknak”.³⁸

Az autonómia legáltalánosabb értelemben az önszabályozás jogát jelenti. Tágabb értelemben az autonómia magában foglalja az önszabályozáson túl a végrehajtási, gazdálkodási és belső jogszolgáltatási önállóságot is, tehát az állami beavatkozástól való ilyen irányú függetlenséget is. Egy ilyen értelmezés

megteremti a lehetőséget a tekintetben, hogy a felsőoktatási intézmények szabályozási autonómiával, illetőleg önkormányzattal, személyi ügyekben való döntés jogával, gazdasági autonómiával is rendelkezzenek. Ennek megfelelően tehát a felsőoktatási autonómia az államtól való függetlenség mértékét jelöli.³⁹ Az önkormányzáshoz való jog ezzel szemben az önálló feladatellátás egyik formájaként fogható fel abban a tekintetben, hogy milyen közjogi és magánjogi cselekvési formákkal és szervezeti megoldások között működik az önkormányzat. Hogy mennyiben „autonómk” a felsőoktatási intézmények, az a rájuk vonatkozó alkotmányi és törvényi szabályozás tartalmától függ; a közjogi felfogás szerint ez az állam alkotmányában található alapjogok érvényesülésén múlik, ez határozza meg az államtól való függetlenséget is. Valamennyi, a felsőoktatási autonómia fogalmának meghatározására irányuló törekvésnek az alkotmányon kell alapulnia, különösképpen akkor, ha az állam egyes, alapjogot érintő funkcióit a felsőoktatási intézmények létrehozásával és működtetésével valósítja meg, amint azt esztünkben is teszi.⁴⁰ Ennek megfelelően az állam olyan alkalmas eszközökről köteles gondoskodni, amelyek a tudományos intézmények törvényből eredő feladatainak figyelembe vétele mellett a tudományos tevékenység szabadságának érintetlenségét biztosítják.⁴¹

2.3.2. A tudomány és a felsőoktatás helyzetével összefüggő vitában olyan megállapítások is napvilágot láttak, amelyek értelmében felvetődött a felsőoktatási autonómia megszüntetésének gondolata. Többek felvetették, hogy a felsőoktatási autonómia „társadalmi szempontból nem hatékony” jog.⁴² A posztmodern államok alkotmányaiból következően a felsőoktatás szabályozása az állam feladata, és ő befolyásolja a felsőoktatásban folyó tudományos munka finanszírozását⁴³ is. Megfigyelhető továbbá az a tendencia is, hogy az intézményeknek csak szűk körben kell elszámolniuk e tevékenységükről, továbbá, hogy a rendszert egyre kevésbé hatékony önkormányzati testületek működtetik; végtére is megkérdőjelezhető, hogy autonómia lehetséges, sőt kívánatos-e egyáltalán.

Az ilyen jellegű felfogásokban közös az a felismerés, hogy a klasszikus autonómia prioritásai megváltoztak,

²⁹ HRUBOS Ildikó: A 21. század egyeteme = *Educatio*, 2006/4., 668.

³⁰ RENAUT, Alain: *L'exception française = Le Monde de l'éducation*, 1997, 104–107. Renaut nyomán e gondolatokat megfogalmazza Tóth Tamás is. Lásd erről TÓTH Tamás: A napóleoni egyetemtől a humboldti egyetemig = *Az európai egyetem funkcióváltozásai*. Szerk. TÓTH Tamás, Bp., Professzorok Háza, 2001, 105.

³¹ PETRETEI: *i. m.*, 7.

³² Lásd erről THIEME, Werner: *Deutsches Hochschulrecht*. Köln–Berlin–München, Heymanns, 2004, 72. Megjegyzendő ennek kapcsán, hogy a Németországban nem ritka állami alapítású és fenntartású kutatóintézetek autonómiája nyilvánvalóan jóval szűkebb, mint a felsőoktatási intézmények kutatóegységei. Ennek oka egészen egyszerűen az, hogy míg az utóbbiak a tudomány tág szabadságával élve tevékenykednek, tehát kutatási irányaitak nem kis részben maguk határozzák meg, előbbiek működésének kizárólagos célja a megrendelő által előírtak – kutatási feladatok – teljesítése.

³³ Lásd ezzel összefüggésben LORENZ, Dieter: *Wissenschaft zwischen Hochschulautonomie und Staatsintervention*. *Juristischenzeitung*. 1981, 113. A német szövetségi alkotmánybíróház vonatkozó döntésében nem utasította el kifejezetten, de nem is ismerte el, hogy a német alaptörvény (a továbbiakban: GG) 5. § (3) bek. 1. mondata garantálna a felsőoktatási intézmények öngazgatásának jogát. A szakirodalom eközben a szövetségi alkotmánybíróház tételének alapján egy lehetséges szabad, tudománynak megfelelő szervezeti modellt dolgozott ki. Szervezeti szempontból ezért meggyőzően feltételezhető a GG alapján, hogy az állami felsőoktatási intézmények az öngazgatás jogával és az autonómiával rendelkeznek. Lásd erről részletesen BVerfGE 36, 79 (115).

³⁴ A tagságfogalommal kapcsolatban érdekességképpen megjegyzendő, hogy a német felsőoktatási kerettörvény (a továbbiakban: HRG) 36. §-a értelmében azok a személyek, akik nem állnak főállású jogviszonyban a felsőoktatási intézménnyel, nem számítanak a felsőoktatási intézmény polgárainak (Hochschulmitglieder). THIEME, Werner: *i. m.*, 138.

³⁵ HÖFLING, Wolfram: *Die Lehrfreiheit: Gefährdungen eines Grundrechts durch die neuere Hochschulentwicklung?* (Wissenschaftsrecht 41. köt., 2008, 92–105.) című munkájában részletesen elemzi a tanszabadság kérdéskörét.

³⁶ Ezzel összhangban lásd ZEH: *i. m.*, 68. Kiss László alkotmánybíró a 41/2007. (X. 27.) AB határozathoz fűzött különvéleményében elismeri, hogy „cezúrát kell vonni a területi és az intézményi önkormányzatok (autonómiák) között”, ugyanakkor azt is állítja, hogy „vannak olyan követelmények, amelyek az önkormányzatok minden típusára egyaránt vonatkoznak. (Pl. ilyenek egyes szervezetalakítási, finanszírozási kérdések.) Ezek tekintetében pedig lényeges megkülönböztetés nem tehető. Ebben a sávban (az autonómiák alapvető garanciái tekintetében) tehát lényegi megegyezésnek kell fennállnia.”

³⁷ ZEH: *i. m.*, 68.

³⁸ FORSTHOFF, Ernst: *Lehrbuch des Verwaltungsrechts*. München – Berlin, CH Beck, 1961, 420.

³⁹ Ebben az értelemben lásd KNEMEYER, Franz-Ludwig: *Hochschulautonomie/Hochschulselbstverwaltung* = FLÄMIG, Christian – KIMMINICH, Otto – KRÜGER, Hartmut – MEUSEL, Ernst-Joachim – RUPP, Hans-Heinrich – SCHEVEN, Dieter – SCHUSTER, Hermann Josef – STENBOCK-FERMOR, Friedrich Graf (szerk.): *Handbuch des Wissenschaftsrechts*. Berlin – Heidelberg – New York, Springer, 1996, 241.

⁴⁰ Ezzel megegyezően lásd SCHIEDERMAIR, Hartmut: *Universität als Selbstverwaltungskörperschaft?* = *WissR*, 1988/21., 11. és köv. o.

⁴¹ A német szövetségi alkotmánybíróház témába vágó – sokat idézett – döntése szerint „az alapjog lényeges tartalma, nevezetesen a tudományos önkormányzás joga, vagyis a kutatás és az oktatás közvetlenül vonatkozó területe ténylegesen háborítatlan módon biztosított legyen, a felsőoktatási törvényben elismert és a tagállami alkotmányokban kifejezetten garantált”. BVerfGE 36, 79 (115).

⁴² LEPSIUS, Rainer: *Die Autonomie der Universität in der Krise = Was wird aus der Universität?* Szerk. SCHULZ, Gerhard, Tübingen, 1969, 179. és köv. o.

⁴³ A finanszírozási modellek alkotmányosságának elemzése tekintetében lásd ZIMMERMANN, Wolfgang: *Befristete Arbeitsverhältnisse an Hochschulen und außeruniversitären Forschungseinrichtungen bei Drittmittelfinanzierung*. Bonn, Dt. Hochsch. Verb., 2001, 3–59.

annak jelentéstartamát nem lehet általánosítani.⁴⁴ Kétségtelen tény, hogy a fogalom kapcsán viták zajlanak, ugyanakkor nem annak eltörlésére, hanem újradefiniálására van szükség. A felsőoktatási autonómia fogalmának lényege, hogy a felsőoktatási intézmények szabályozása sajátosságaikra tekintettel történjen meg, biztosítva a tudomány szabadságának érvényesülését; másképpen fogalmazva: autonómia kizárólag akkor követelhető legitim módon, amennyiben az az oktatás és a tudomány szabadságának érvényesítése érdekében történik.⁴⁵ A posztmodern állam ugyanakkor nincs abban a helyzetben, hogy a tudományos fejlődést teljesítményorientált elvek kimunkálása mellett ne hasznosítsa. A társadalmakat fenyegető súlyos veszélyek⁴⁶ nélkülözhetetlenné teszik azt, hogy a tudomány művelői a rendelkezésükre álló erőforrásokat a fejlődés szolgálatába állítsák. Nem elegendő tehát annak biztosítása, hogy a tudomány művelői élhessenek a szabadságjogaikkal; az államnak garantálnia kell azt is, hogy ez a tevékenység a társadalom céljainak megvalósulását szolgálja. Ez a tudományfilozófiai alapvetés a felsőoktatási autonómia fogalmának új megközelítését követeli meg. A társadalmi célok megvalósulása érdekében az államnak az a feladata, hogy megtalálja az autonómia új kereteit. Tisztában kell lenni ennek kapcsán azzal a ténnyel is: a tudomány funkciója nem pusztán az, hogy egyedi ügyekben segítse a politikai döntések meghozatalát, hanem sokkal inkább az, hogy hosszú távú fejlesztési koncepciók kidolgozásával a társadalom fejlődését előbbre vigye. Nehézséget okozhat, hogy a tudományos kutatások eredményei nem egy esetben nem mutatkoznak meg azonnal, hanem hosszabb távú befektetést, illetőleg ráfordításokat igényelnek. Ezt ugyanakkor gyakran sem a társadalom, sem az állam nem fogadja el, ugyanis ezek működését nem tudományos siker elérése, hanem közvetlen és akut érdekek határozzák meg.⁴⁷ A szükséges intézményi garanciák mellett tehát ki kell munkálni azokat a politikai és joggyakorlati technikákat, amelyek leginkább biztosítják a társadalmi szempontból hasznos tudományos célok elérését.⁴⁸ Az államnak azt is tudomásul kell vennie, hogy az általa biztosított autonómia őt magát is korlátozza. Az autonómiának, mint „magától értetődő értéknek” az egyén tudományos élethez való szabadságjogának kibontakoztatását kell szolgálnia. E banális igazság mögötti kapcsolat feltárása már nehezebb feladatot jelent: a tudománynak elsősorban azért van szüksége autonómiára, hogy saját maga is képes

legyen módszertanát, tevékenységét és ennek következményeit ellenőrizni. Ennek az alapvető fontosságú követelménynek a megvalósulását szolgálják mindazok a kontrollmechanizmusok, amelyek a tudományos élet velejáróiként ismertek (akkreditációs eljárások, fokozatszerezési eljárások stb.).

Az autonómiának tehát kell, hogy legyen „operatív jelentéstartalma” is; ez természetesen nem helyettesíti, hanem kiegészíti az autonómiának a középkor óta folyamatosan gyarapodó jelentésárnyalatait. Ez az autonómia teszi lehetővé a tudományos intézmények számára, hogy önellenőrzési mechanizmusaik révén mind inkább a társadalom fejlődésének szolgálatába állítsák tevékenységüket. Amennyiben ezzel a függetlenséggel nem rendelkeznének, akkor az autonómia pusztán „érték nélküli” fogalom lenne. A kérdés e tekintetben az, hogy ezt a feladatot a felsőoktatási intézmények szervezete képes-e egyáltalán ellátni, rábízható-e ezekre a szervezetekre az önellenőrzés feladata? Kérdés továbbá, hogy a szellemi szabadság biztosításának érdekében az államnak és a társadalomnak milyen fokú belső autonómiát kell biztosítania a felsőoktatási intézmények számára annak érdekében, hogy rendeltetésüknek meg tudjanak felelni.

3. KÖVETKEZTETÉSEK

Határozott álláspontom szerint a felsőoktatási jog legújabbkori fejlődése az autonómia újraszabályozására tett kísérletek egymásutánosságaként értékelhető.⁴⁹ Azok a törekvések, amelyek az intézmények igazgatásának, gazdasági mozgásterének vagy akár az egyes szereplők – hallgatók, oktatók, vagy ezek vezető testületei – feladat- és hatáskörének megváltoztatására irányulnak, a felsőoktatásra mint egészre jutó autonómia újraelosztásaként értelmezhetőek. Úgy vélem, hogy a történelmi körülmények által meghatározott módon kifejlődött autonómiaeszmé olyan szervezeti konstrukciókat termelt ki, amelyek – paradox módon az autonómia érvényesülésére való hivatkozással – önmaguk akadályozzák meg az autonómiafelfogás korszellemnek megfelelő szerves fejlődését. E szervezeti konstrukciók jelentős hányada felsőoktatás-igazgatási funkciókat lát el, amelynek következtében hatékony eszközök állnak rendelkezésére annak érdekében, hogy e „rendeltetésének” megfelelhessen.⁵⁰

⁴⁴ LEPSIUS: i. m., 180.

⁴⁵ Hasonlóan fogalmaz LEPSIUS: i. m., 186.

⁴⁶ Ezek között említhetőek a természeti katasztrófák, a növekvő bűnözés, a gyógyítható és gyógyíthatatlan, valamint a szenvedélybetegségek, a munkanélküliség, a szegénység, a hajléktalanság, a hagyományos energiaforrások kimerülése, a termőterületek és az iható víz csökkenése, a hulladékok sokasodása stb. Lásd erről bővebben ÁDÁM Antal: *A magyar Alkotmányból hiányzó alapértékekről* = *Közjogi Szemle*, 2009/1., 2.

⁴⁷ Lásd ennek kapcsán HOFFMANN, Werner: *Die gesellschaftliche Verantwortung der Universität = Universität, Ideologie, Gesellschaft, Beiträge zur Wissenschaftssoziologie*. Frankfurt am Main, 1968, 36.

⁴⁸ E technikák kapcsán lásd LOHMAR, Ulrich: *Non-Profit-Universitäten als Teil der Hochschulreform* = *DUZ*, 1970/8., 16.

⁴⁹ Egyes német szerzők szerint magának „a felsőoktatásnak a története nem más, mint az autonómiával összefüggő reformok története”. Lásd erről részletesen ZEH: i. m., 1973, 88.

⁵⁰ Szomorúan kell megállapítanunk, hogy a felsőoktatási autonómia alakításában részt vevő tényezők döntő többsége nincs tisztában azokkal a körülményekkel, amelyekre tevékenységének végzésekor figyelemmel kellene lennie. Ennek következményeképpen – látszólag ugyancsak az autonómia védelmében – olyan döntések megszületését segítik elő, amelyek szintén az autonómiafejlődés zsákutcaihoz vezetnek.

Bólya Anna Mária – Gilányi Attila – Rácz Anna

Tánc történet és virtuális valóság

Bólya Anna Mária tudományos munkatársunk szerkesztésében jelent meg 2020 elején az *Auróra* című kötet, amely a magyarországi balett kezdeteivel foglalkozik, bemutatva a két alapító személyiséget: Campilli Frigyeszt, a magyarországi balettet megalapozó balettmestert és koreográfust és Aranyváry Emília balerinát. A tanulmánykötetben Aranyváry alakját és korát sajtóreflexiók nyomán megrajzolt képe után más módon is meg kívánták jeleníteni, így a Debreceni Egyetem Könyvtárinformatika Tanszékének vezetőjével és munkatársaival Aranyváry Emíliát és korát megidéző virtuális tartalmat alkottak meg, elsőként hozva létre a tánc történet és a virtuális terek megalkotásának kutatási együttműködését. Ennek az együttműködésnek az eredményét mutatja be a következő tanulmány.

Napjainkban a virtuális valóság egyre jelentősebb szerepet játszik az élet különböző területein, így a művészetekben is. Maguk a virtuális terek számítógépes technikával alkotott rendszerek. Megjelenítésük ugyancsak számítógépek, valamint (adott esetben) azokhoz csatlakozó speciális kiegészítőeszközök segítségével történhet. Fontos jellemzőjük, hogy általában maga a felhasználó is jelen lehet a térben, az ott található objektumokat minden irányból megtekintheti, egyes térelemek helyét és formáját (a tér tulajdonságaitól függően) akár változtathatja is. Virtuális terekben természetesen nemcsak statikus, hanem mozgó objektumok is megjelenhetnek. Egy ilyen térben általában a látványon túl más érzékszervekre ható elemek – például

hangeffektusok, zenei betétek – is jelen lehetnek. Egy virtuális tér megjelenítése történhet kétdimenziós formában (egy számítógép képernyője vagy egy hagyományos kivetítő segítségével), továbbá az emberi agy számára háromdimenziósnak tűnő módon (megfelelő head-set alkalmazásával, valamint ilyen terek bemutatására kialakított virtuális valóság laboratóriumokban).

Tudományos kutatások bizonyítják a virtuálisvalóság-rendszerek alkalmazásának az emberi memóriára kifejtett eredményes, pozitív hatását.¹ Széles körű vizsgálatok eredménye szerint a virtuális valóság azzal, hogy érzéseket, formákat, színeket, hanghatásokat terem, támogatja az emberi agyat a gyorsabb tanulásban, párhuzamok

felfedezésében, valamint az összetett feladatok, adatok könnyebb átlátásában.² Ennek következtében a tánc történeti szempontból is releváns háromdimenziós anyagok készítése, bemutatása segíthet azok hatékonyabb ismertetésében, oktatásában.

E tulajdonságok alapján tánc történeti és általában a tánc világával kapcsolatos tartalmak megjelenítése szempontjából is releváns háromdimenziós virtuális valóság rendszert írunk le, amely az első magyar prímabalerina és koreográfusnő, Aranyváry Emília munkásságához és korához kapcsolódó tárgyakat, dokumentumokat és személyeket mutat be.

ARANYVÁRY EMÍLIA ÉS KORA A VIRTUÁLIS VALÓSÁGBAN

A virtuális tér használatának tánc kutatásba és tánc történeti oktatásba való implementációjának első kísérleti projektje féléves időtartamú. A Debreceni Egyetem Könyvtárinformatika Tanszéke művészeti szempontokat is érvényesítő, építészeti témájú virtuális tér kialakításában hagyományokkal rendelkezik. Ezért a legjobb választás Aranyváry Emília, első magyar prímabalerina életét, korát és mű-

¹ Vö. például: CSAPÓ Ádám – HORVÁTH Ildikó – GALAMBOS Péter – BARANYI Péter: *VR as a Medium of Communication: from Memory Palaces to Comprehensive Memory Management* = 9th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2018, 389–394.

² Vö.: BARANYI Péter – CSAPÓ Ádám – SALLAI Gyula: *Cognitive Infocommunications (CogInfoCom)*. Springer, 2015. HORVÁTH Ildikó: *A digitális oktatás legújabb eszközei és módszerei* = *HTE MediaNet* 2017, 72. évf., 1. sz., 6–9. LAMPERT Bálint – PONGRÁCZ Attila – SIPOS Judit – VEHRER Adel – HORVÁTH Ildikó: *MaxWhere VR-learning improves effectiveness over classical tools of e-learning* = *Acta Polytechnica Hungarica*, 2018, 125–147. és az ezekben idézett irodalom.

vészetét szemléltető virtuális tér megalkotására.³

A virtuális tartalom a korabeli balettnak és Aranyvály működésének 1854-től 1859-ig helyet adó Pesti Magyar Színház belső és külső terét, valamint a romantikus ballerina alakját és a romantikus balett legfőbb „fétiseit” egy balerinabáburra és aköré helyezve mutatja be.

Az Aranyvály Emíliát és korát bemutató virtuális tér alapjául a Pesti Magyar Színház (1840-től Nemzeti Színház) korabeli épületének vizualizációja szolgál.

A színház épülete napjainkban nem létezik, valóság-hű modelljének megalkotásához korabeli fennmaradt képek, tervrajzok, dokumentumok szolgáltak.⁴ Az épület háromdimenziós megjelenítése szorosan kötődik a Debreceni Egyetem Informatikai Karának Virtuális Valóság Laboratóriumának egyik projektjéhez, amelynek célja eredeti formájukban nem létező vagy valamilyen okból nem látogatható

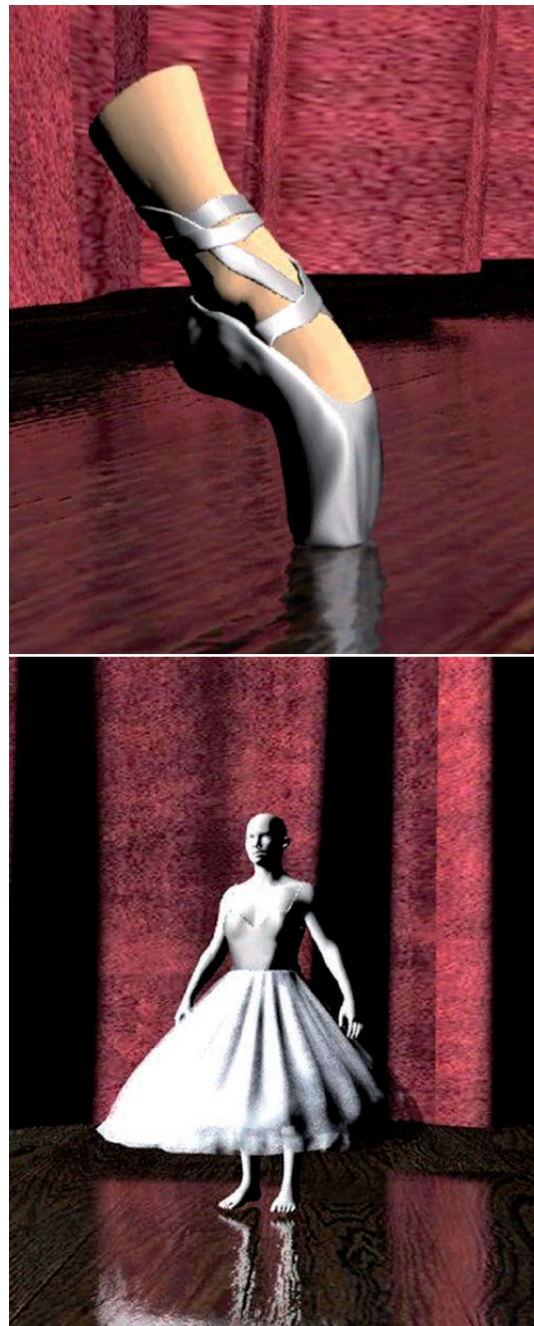
műemlékek, jelentős épületek, valamint más létesítmények virtuális rekonstrukciója, illetve háromdimenziós vizualizációja.⁵

A színház belső teréről készített vizualizációt a 3D-s Max háromdimenziós modellező- és renderelő szoftver segítségével alkottuk meg. Az alkalmazást az Autodesk Media és Entertainment közösen fejlesztette ki és gyártotta. Felhasználása igen széles körű, többek között videójáték-fejlesztők, mérnöki konstrukciók, építmények virtuális létrehozásához, filmipari terek elkészítéséhez is használják.⁶ A program specialitásai közé tartozik a parametrikus modellezés, amely alapján a tárgyak és azok szerkesztése matematikai mintákkal kivitelezhető, segítve a kötetlenebb animálást. A technikát a színház virtuális modelljének létrehozása során is alkalmaztuk.

A színház belső terének vizualizációja által a felhasználó megtekintheti a nézőtér, illetve a színpad

kialakítását, díszítését. Az objektumok korhű létrehozását a megfelelő dokumentációk, képi anyagok feldolgozásával végeztük.

A felhasználó a színtéren található – virtuális – kiállítóterre lépve megvizsgálhatja az Aranyvály Emília korához kapcsolódó tárgyakat, a balettcipőt és a tüllszoknyát.

A virtuális modell használata során a felhasználó a korhű objektumokat tetszőleges oldalról megtekintheti, illetve a tütüt viselő női alak láthatóságát módosíthatja, ha pusztán a szoknya kialakításáról szeretne információt szerezni. A színtéren számos kivetítővászon szolgál a balett születéséhez kapcsolódó információk megismeréséhez. A kétdimenziós tartalmakat bemutató kivetítők, animációk segítségével válnak láthatóvá a színpadra leereszkedve. A modellező-szoftverben történő megalkotást követően az elkészült objektumainkat a Unity – játékmotor – rendszerbe konvertáljuk át, így modellünket a megfelelő eszközökkel (virtuális szemüveg, számítógép) bejárhatjuk, felfedezhetjük.

A virtuális teret megalkotó munkafolyamatot a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete mellett a magyar kormány és az Európai Szociális Alap *Integrált kutatói utánpótlás-képzési program az informatika és számítástudomány diszciplináris területein* (EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00002) című projektje és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal OTKA K-111651. számú projektje is támogatta. Az ismertetett eredmények részben a Debreceni Egyetem Informatikai Karának Virtuális Valóság Laboratóriumában születtek.

A MUNKAFOLYAMAT TANULSÁGAI

A virtuális tartalom elkészítésének során az első és legfontosabb kihívás, hogy virtuális teret megalkotó matematikai modellezés és a virtuális tartalom megrajzolása, valamint a tánc történeti kutatómunka két alapvetően eltérő tudományterülethez tartozik. Az együttműködés során fontos a társtudomány terminológiájának

megismerése. A virtuális tér megalkotásának munkája kapcsán legfontosabb, hogy a művészeti kutató feltérképezze a virtuális valóság tartalom felhasználási lehetőségeit, az elkészítés folyamatának munkamennyiségét és a munkafolyamat sajátosságait. A virtuális teret létrehozó matematikus, informatikus, rajzoló munkájához felkutat alapvető művészeti, tánc történeti ismereteket, de nagyon fontos, hogy a művészeti kutató lehetőség szerint a teljes fellelhető képi és adat- (például építészeti tervrajz, anatómiai adat stb.) mennyiséget felkutassa a tér megrajzolója számára, és tudományterületi kontextusba helyezve átadja.

Jelen innovatív kezdő projekt esetében a képi anyagot a Pesti Magyar Színház (később Nemzeti Színház) épületének ábrázolásai, Aranyvály Emília eddig ismert és a kutatási projekt során fellelt ábrázolásai adták. A munkafolyamat során az épület megrajzolásánál kevesebb kérdés merült fel, ezek inkább korhitelességre vonatkoztak. A romantikus balett sajátosságai közül legnehezebbnek az eleváció ábrázolása tűnt. Ez a tüllszoknya esetében merült fel. Itt a többretegű szoknyát „szállongó”, „pihekönnyű”, „tündér”-ruhaként kellett ábrázolni, amely a 3D-tartalom megrajzolójának legnehezebb feladata volt. Bármely tánc történeti kor ábrázolásánál a mozgásos tartalom és a stílushűség lehet a közös projekt próbaköve.

Az AranyVály elnevezésű elkészült projekt tartalom végül a Nemzeti Színház homlokzatát és auditoriumát mutatja, valamint a teljes nézőteret a színpaddal együtt. Ebbe a korhű környezetbe inzerként ereszkedik le a modern tárgyakat is tartalmazó virtuális kiállítás és 10 darab tudomány népszerűsítő anyagot tartalmazó virtuális kivetítővászon. A létrehozott tartalom jelenleg a Unity program-

mal nyitható meg, de a folyamatos frissítés során a MaxWhere-térbe is konvertálni fogjuk. A magyar fejlesztésű MaxWhere virtuális tantermet kínál oktatásra. 3D-ben bejárható látványos tantermei többek között azért hasznosak, mert a nagyszámú kinyitandó honlapot, dokumentumot egy 3D-térben helyezik el, ez bizonyítottan jótékony hatással van a tanulási folyamatra.⁷

Látható, hogy az elkészült tartalom nem egy kész, „köbe vésett”, hanem egy folyamatosan frissített anyag. Virtuális tartalmat csak ilyen, rugalmasan strukturálható és állandó frissítést kínáló formában érdemes létrehozni.

A VIRTUÁLIS VALÓSÁG FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEI TÁNC TÖRTÉNETI TANANYAG OKTATÁSÁBAN ÉS A TUDOMÁNY NÉPSZERŰSÍTÉSÉBEN

A táncművészet történetének oktatási céljai egyetemi (Magyar Táncművészeti Egyetem), középiskolai (OKJ-s és érettség adó képzés) és amatőr szinten a következő kompetenciák mentén fogalmazódnak meg: lexikális anyag rögzítése, általános kép kialakítása az adott tánc kultúráról, a korszak kontextusába ágyazva, a tánc történet egyes fejlődési folyamatainak felismerése, átlátása, önálló gondolkodás bátorítása és fejlesztése, motiváció erősítése és fenntartása, kreativitás fejlesztése, tánc gyakorlati ismeretek elméleti ismeretekkel való összekapcsolása, a táncoktatás ismereteinek elméleti keretbe helyezése, a táncos, koreográfus-munkához releváns ismeretek, tapasztalatok átadása és művészetelméleti szempontból releváns gondolatok alapszintű átadása.⁸ A népszerűsítésben hasonlóak a célok, míg a fontossági sorrend alapvetően különbözik: az első cél a motiváció felkeltése; ezt követi az ismeretátadási kompetenciák fon-

⁴ N. a. *A pesti magyar nemzeti színház* = Vasárnapi Újság, 1855. június 24., 2. évf., 25. sz. SZÉKELY György: *Magyar színház történet 1790–1873*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.

⁵ GILÁNYI Attila – VIRÁGOS Márta: *Library treasures in a virtual world* = 4th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2013, 563–566. GILÁNYI Attila – BÁLINT Marianna – HAJDU Róbert – TARSOLY Sándor – ERDŐS Imre: *A visualization of the medieval church of Zelemér* = 6th IEEE Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2015, 449–453. GILÁNYI Attila – BUJDOSÓ Gyöngyi – BÁLINT Marianna: *Virtual reconstruction of a medieval church* = 8th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2017, 283–287. LINT Marianna, 8th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom) 2017, 283–287. GILÁNYI Attila – RÁCZ Anna – BÁLINT Marianna – CHMIELEWSKA Katarzyna: *Virtual reconstruction of historic monuments* = 9th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2018, 341–345.

⁶ További információk: GAHAN, Andrew: *3ds Max Modeling for Games: Volume II: Insider's Guide to Stylized Game Character, Vehicle and Environment Modeling*. Routledge, 2012.

⁷ LAMPERT Bálint – PONGRÁCZ Attila – SIPOS Judit – VEHRER Adel – HORVÁTH Ildikó: *MaxWhere VR-learning improves effectiveness over classical tools of e-learning* = Acta Polytechnica Hungarica, 2018, 125–147.

⁸ BÓLYA Anna Mária: *Tánc történet, táncműelemzés és tánc történeti érettségi felkészítő tárgyak oktatási sillabuszai. Tantárgyi program és útmutató a teljes tárgyhöz (négy szemeszter)*. Budapest, Magyar Táncművészeti Egyetem, 2017.

tossága, amelyben első helyen áll az adott korba és környezetbe való behelyezkedés.

A virtuális valóság használójának jelenléte bennfoglalt, elmerülő, a reprezentáció nem csupán vizuális, hanem multimodális. A tapasztalás elvontságának helyét az experienciális, konkrét tapasztalás váltja fel, a használó pedig nem nézi, hanem „viseli” a számítógépet.⁹ Mind ezekből következően a virtuális valóság bevonó élménye rövidebb idő alatt alakítja ki a korrajz és a környezet ismeretét a közvetlen tapasztalás révén. A mozgásos tartalmak bemutatásával ráébresztheti a használót az egyes táncnyelvi változások, innovációk kulturális és művészeti jelentőségére. A motiváció kialakítására és fenntartására a virtuális tér érdekessége, konkrétsága, újdonsága és kortársi stílusa révén hangsúlyosan alkalmas. Ma minden oktatási szinten jelentkezik a motivációs probléma, amely megfelelően előkészített és megtervezett VR-t használó projektekkel a javulás felé mozdítható el.

A tánc gyakorlati ismeretek elméleti keretbe helyezésében egészen különleges lehetőségeket kínálhat a virtuális tér használata. Konkrétságánál fogva hasonló a táncoktatási környezethez abban, hogy nem elvont ismereteket kínál. Az interakció, az elmerülés és a képzeletiség, valamint a tény, hogy a virtuális tér használója nem néző, hanem valós idejű aktor, komplex ismeretátadást tehet lehetővé a táncosnövendékek számára. Így a virtuális valóság alkalmazása a táncoktatás elméleti keretbe helyezésében alapvető szerepet tölthet be.¹⁰

A Z generáció oktatásában legjellemzőbb kérdések: a motiváció serkentése, a „learning by doing” alkalmazása és a hiperfigyelem helyett a mélyfigyelem fókuszba állítása. Mindhárom tipikusan kortárs

igényű kompetenciára épül az a teljes kidolgozású tananyag és oktatói segédanyag, amely jelen projekt folytatásaként készül. A virtuális tér továbbfejlesztésével párhuzamosan, több magyar tánc történeti tantárgyi téma oktatására kialakítás alatt van egy munkaterv, amely a VR mellett az oktatási anyagba e-learning kurzus használatát és a Z generáció számára kialakított HY-DE oktatási módszertani modellt is beépíti. Az elkészült tananyag és komplett tanári segédanyag a táncoktatás elméleti keretbe helyezésének mintapéldája lesz.¹¹

Kifejezetten táncosok vagy táncosnak készülő növendékek elméleti oktatásában speciális lehetőség is rejlik a virtuális tér alkalmazásában. A táncos szakma speciális pszichikai közeget jelent, amelynek megvannak a maguk tipikus traumái. A szigorúbb és zártabb tánctermi közegből kilépve a növendékek egy formailag azonos, pszichológiai szempontból támogató környezetben helyezkedhetnek el. A virtuálisvalóság-tartalom így a színpadi és más traumák gyógyításához is hatékonyan felhasználható lenne. A virtuálisvalóság-tartalom szorongást legyőző és stresszkezelő felhasználására van kiváló, gyakorlatban tesztelt példa, amelynek tanulságait érdemes lehet táncoktatási környezetbe implementálni.¹²

A tudománynépszerűsítésben elsősorban a figyelem felkeltése és korba való beleélés dominál. A tudománynépszerűsítés jellegzetesen tánc történetet bemutató terepei elsősorban az előadó-művészeti intézmények lehetnek. A sokféle innovatív és attraktív megnyíló kiállítási tér közül az egyik leginkább profilba illő helyszín az Eiffel Műhelyház, amely funkciójánál és kialakításánál fogva is befogadója lehetne egy ilyen típusú virtuális tartalomnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ACZÉL Petra: Virtuális valóság az oktatásban. Ment-e a VR által az oktatás elébb? = Információs Társadalom, 2017, 17. évf., 4. sz., 7–24.
- BÓLYA Anna Mária – BUJDOSÓNÉ DR. DANI Erzsébet – GYÖRFFY Ágnes – PÓNYAI Györgyi – LÉVAY Péter: 5th generation TÁNC (előadás és kerekasztal-beszélgetés). Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, 2018.
- ALSINA-JURNET, Ivan – GUTIÉRREZ-MALDONADO, José – RANGEL-GÓMEZ, María-Virgina: The role of presence in the level of anxiety experienced in clinical virtual environments. = Computers in Human Behavior, 2011, 27. évf., 1. sz., 504–512.
- ALSINA-JURNET, Ivan: Digital Worlds. Real Relaxation = relax.vr blog – utolsó letöltés: 2018. 04. 19.), <https://www.relaxvr.co/blog/digital-worlds-real-relaxation>.
- BARANYI Péter – CSAPO Ádám – SALLAI Gyula: Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). Springer, 2015.
- BÓLYA Anna Mária: Tánc történet, táncműelemzés és tánc történet érettségi felkészítő tárgyak oktatási sillabuszai. Tantárgyi program és útmutató a teljes tárgyhoz (négy szemeszter). Budapest, Magyar Táncművészeti Egyetem, 2017.
- BÓLYA Anna Mária – PÓNYAI Györgyi – BUJDOSÓNÉ DR. DANI Erzsébet – VASS Johanna: A magyarországi balett kezdetei és Aranyváry Emília (előadás). Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet Könyvtára, 2019.
- BUJDOSÓNÉ DR. DANI Erzsébet: The HY-DE Model: An Interdisciplinary Attempt to Deal with the Phenomenon of Hyperattention = Journal Of Systemics, Cybernetics And Informatics, 2016, 13. évf., 6. sz., 8–14.
- CSAPO Ádám – HORVÁTH Ildikó – GALAMBOS Péter – BARANYI Péter: VR as a Medium of Communication: from Memory Palaces to Comprehensive Memory Management = 9th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2018, 389–394.
- GAHAN Andrew: 3ds Max Modeling for Games, Elsevier, 2012.
- GAHAN, Andrew: 3ds Max Modeling for Games: Volume II: Insider's Guide to Stylized Game Character, Vehicle and Environment Modeling. Routledge, 2012.
- GILÁNYI Attila – VIRÁGOS Márta: Library treasures in a virtual world = 4th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2013, 563–566.
- GILÁNYI Attila – BÁLINT Marianna – HAJDU Róbert – TARSOLY Sándor – ERDŐS Imre: A visualization of the medieval church of Zelemér = 6th IEEE Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2015, 449–453.
- GILÁNYI Attila – BUJDOSÓ Gyöngyi – BÁLINT Marianna: Virtual reconstruction of a medieval church = 8th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2017, 283–287.
- GILÁNYI Attila – RÁCZ Anna – BÁLINT Marianna – CHMIELEWSKA Katarzyna: Virtual reconstruction of historic monuments = 9th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2018, 341–345.
- GILÁNYI Attila – RÁCZ Anna – BÓLYA Anna Mária – CHMIELEWSKA, Katarzyna: A Virtual Exhibition on the History of Hungarian Ballet = 10th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2019.
- GYÖRFFY Ágnes: Kegyetlen-e a tánc? Gondolatok egy táncos alkotás margójára. A kegyetlen tánc (Flesh and Bone 2016) című sorozat pszichológiai szempontú műelemzése = 5th Generation TÁNC blog. <http://5th-generationdance.hu/kegyetlen-e-a-tanc/> (utolsó letöltés: 2018. 04. 19.)
- HORVÁTH Ildikó: A digitális oktatás legújabb eszközei és módszerei = HTE MediaNet, 2017, 72. évf., 1. sz., 6–9.
- KATTNER, Elizabeth: What Does Dance History Have to Do with Dancing? = Journal of Dance Education, 2016, 16. évf., 1. sz., 3–11.
- LAMPERT Bálint – PONGRÁCZ Attila – SIPOS Judit – VEHRER Adél – HORVÁTH Ildikó: MaxWhere VR-learning improves effectiveness over classical tools of e-learning = Acta Polytechnica Hungarica, 2018, 125–147.
- SZÉKELY György: Magyar színház történet 1790–1873. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.
- N. a. A pesti magyar nemzeti színház = Vasárnapi Újság, 1855. június 24., 2. évf., 25. sz.

⁹ ACZÉL Petra: Virtuális valóság az oktatásban. Ment-e a VR által az oktatás elébb? = Információs Társadalom, 2017, 17. évf., 4. sz., 7–24.

¹⁰ Vö.: BÓLYA Anna Mária – BUJDOSÓNÉ DR. DANI Erzsébet – GYÖRFFY Ágnes – PÓNYAI Györgyi – LÉVAY Péter: 5th generation TÁNC (előadás és kerekasztal-beszélgetés). Magyar Művészeti Akadémia, Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Budapest, 2018. GILÁNYI Attila – RÁCZ Anna – BÓLYA Anna Mária – CHMIELEWSKA, Katarzyna: A Virtual Exhibition on the History of Hungarian Ballet = 10th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom). IEEE, 2019, 431–432. ACZÉL: i. m. (2017), 7–24.

¹¹ BUJDOSÓNÉ DR. DANI Erzsébet: The HY-DE Model: An Interdisciplinary Attempt to Deal with the Phenomenon of Hyperattention = Journal Of Systemics, Cybernetics And Informatics, 2016, 13. évf., 6. sz., 8–14. KATTNER, Elizabeth: What Does Dance History Have to Do with Dancing? = Journal of Dance Education, 2016, 16. évf., 1. sz., 3–11. BÓLYA Anna Mária – BUJDOSÓNÉ DR. DANI Erzsébet – GYÖRFFY Ágnes – PÓNYAI Györgyi – LÉVAY Péter: 5th generation TÁNC (előadás és kerekasztal-beszélgetés).

Tudományos hírmondó

VÁLOGATÁS AZ MMA MMKI KUTATÓINAK 2020-AS MUNKÁSSÁGÁBÓL

FOTÓK: SÁNDOR EMESE

A tudományos élet a koronavírus-járvány ideje alatt sem állt meg – ezt kutatóink tudják a legjobban, akik a tavalyi évben is gőzerővel dolgoztak azon, hogy kutatásaikkal és szakmai projektjeikkel színesítsék portfóliójukat. Előző féléves számunkban a kijárási korlátozás ideje alatt készült interjúinkból szemezgettünk az olvasóknak, a most következő sorokból viszont betekintést nyerhet az azóta eltelt időszak tudományos munkáiba, eredményeibe.

BÓLYA ANNA MÁRIA | TÁNC TÖRTÉNET

Bólya Anna Mária néprajz és kulturális antropológia területén doktorált kutató, zeneelmélet-tanár, tánc történettanár, az MMA MMKI tudományos munkatársa, aki művészetiiskola-alapító és -vezető, kórusvezető, ének- és zenetanár, tantárgyfejlesztő is volt már korábban. Fő kutatási területe a szakralitás és a tánc, valamint a mozdulati szimbolika, a tánc és a keresztény kultúra kapcsolata. Az elmúlt félév első részében egyik fő kutatása a magyar balett-történet kutatásához fűződött: Windhager Ákossal együtt elindították azt a projektet, amely a magyarországi balettművészet történetét értékeli újra művészetelméleti kutatási szempontok szerint. Ennek időben első eseménye volt Az idő küszöbén című konferencia, amelynek kötete már megjelenés előtt áll. E témába simul a jelentős délvidéki magyar koreográfus, Milloss Aurél életművéről szóló hiánypótló Veroli-féle Milloss-monográfia magyar nyelvű fordítása, amelynek zenei lektorálását Bólya Anna Mária végezte. Szintén e körbe tartozik a magyar balett megszületését interdiszciplinárisan vizsgáló Auróra-projekt, valamint A kiválasztott – A magyar balett Nizsinszkij-hagyománya című online konferencia, amely 2020. október 26-án került megrendezésre a Pesti Vigadóban, és amelynek apropóját Vaclav Nizsinszkij, minden idők egyik legjelentősebb koreográfusa és táncosa halálának 70. évfordulója adta.

BOROS JÁNOS | FILOZÓFIA

Boros János filozófus, az MTA doktora, egyetemi tanár, az MMA MMKI tudományos főmunkatársa 2020 őszén folytatta korábbi kutatási terveit: alapkutatása Immanuel Kant filozófiájára irányul, nemcsak kizárólag szövegei elemzésére, hanem azok gondolkodástörténeti hatására is, ez utóbbi pedig az elmúlt kétszáz év filozófiai, tudományos és művészeti fejlődését jelenti. Kant nélkül elképzelhetetlen a német romantika, a német idealizmus, az analitikus filozófia, a pragmatizmus, a modern agykutatás vagy művészetelmélet. A témával kapcsolatban minden héten szemináriumot tartott kutató kollégákkal és doktori hallgatókkal, ahol az első kritikát mondatról mondatra elemezték. Emellett *Apokalipszis most?* címmel szervezett konferenciát, amelynek apropója a pandémia, de a folyamatosan jelenlévő egyéb kérdések is, mint például a klímaváltozás. Emellett folyamatosan dolgozik olyan témákon, mint a művészet és a politika kapcsolata, az agykutatás filozófiai összefüggései, a poetikus és a politikai identitás összefüggései vagy a tudás, a morál és a művészet kapcsolata.

FALUSI MÁRTON | IRODALOM

Falusi Márton költő, esszéista, az MMA MMKI tudományos főmunkatársa elmondása szerint elkészültek az irodalmi lexikon szócikkei, és azok olvasószerkesztése is befejeződött. Hároméves intenzív munka ért ezzel véget, hiszen a szerkesztőbizottság 2018 elején kezdte el a szócikkek kiválasztását, a lexikon írásmódjának, szerkezetének kialakítását. 2021-ben, legalábbis az év első felében, az online felület (bibliográfia) apró korrekcióival, valamint a nyomtatott könyv elkészítésével terveznek foglalkozni. Az elmúlt hónapokban több konferencián vett részt előadásaival, így az MMA közszolgálatiáról (*Közszolgálatiáság – Média – Kultúra*) és az MMA MMKI kulturális intézményességről (*Most mi lesz?*) szervezett eszmecserein. Ezen kívül Falusi Márton nyitotta meg a Petőfi Irodalmi Múzeum *Ars Sacra* kiállítását; amelynek kapcsán a kortárs magyar líra és a szakralitás témájában írt esszét (*Az Eucharisztiaúval egylényegű dráma*). Az Országút folyóiratban cikksorozattal jelentkezik, amely a nemzeti kultúra mibenlétével kíván programadó módon számot vetni. A *Magyar Művészet* megbízott főszerkesztői feladatait átvéve megjelent a 2020/4. és a 2021/1. szám. 2020 karácsonyára jött ki új verseskötete, a *Költözünk és bemosakszunk* a Magyar Napló Kiadó gondozásában.

FARKAS ATTILA | FILOZÓFIA

Farkas Attila filozófus, a Szent István Egyetem Gazdasági és Társadalomtudományi Karának adjunktusa, az MMA MMKI tudományos munkatársa az elmúlt hónapokban folytatta vizsgálatait a XX. század eszmetörténetének világában. Ahogy a történeti kutatásoknál véleménye szerint szükségszerűen lenni szokott, a kiindulási pont mindig a jelen, ahonnan visszatekintünk a lezajlott eseményekre, és miután ezt megtettük, ismét visszalépünk a jelenbe, azzal a feltett céllal, hogy jobban megértsük annak alakulását, világosabban lássuk azokat a problémákat, amelyek testközelből érintenek minket. Vizsgálódása a *Harmadik utak* munkacímét viseli, olyan gondolkodóra vonatkozik, akik a szélsőségeket tagadva igyekeztek kijelölni a helyes irányt. Két konkrét, egymással összefüggő téma került ennek során előtérbe. Az egyik kapcsán a múlt század történelmét drámaként fogja fel, nyitva hagyva a kérdést, hogy tragédiaként, komédiaként, netán tragikomédiaként kell ennek műfaját osztályozni. Mindenesetre elmondható, hogy a régi dinamika folytatódott, konfliktusokban öltött testet a barát és ellenség ellentéte, ez nyilvánult meg például „a múltat végképp eltörölni” radikalizmus modern hagyományának továbbélésében és értelemszerűen

az erre adott konzervatív válaszokban is. Ebben vonatkozásban a XX. század első két évtizede és a XXI. század első két évtizede nagyon közel áll egymáshoz, mintha újrájátszaná a jelen a múltat. Ezzel összefüggésben a másik téma a vallás szerepére, a vallási szükségletre vonatkozott.

FEHÉR ANIKÓ | NÉPZENE

Fehér Anikó karnagy, népzene kutató, szerkesztő, az MMA MMKI tudományos főmunkatársa az elmúlt év folyamán elsősorban készülő könyve utolsó simításait végezte el. Ezenkívül született a tollából néhány olyan rövidebb-hosszabb írás, amelyre úgy véli, mostanában nagy szükség van: ismeretterjesztő, szívet

melengető, személyes hangú gondolatok születtek népzeneről, zenéről, kultúráról, amelyeket különböző periodikumok jelentettek meg. Ilyen például a „Mozgó dó...” – *Gondolatok a Kodály-módszerről* című tanulmánykötet, amelynek szerkesztője és részben szerzője volt, hiszen két írása is szerepel a könyvben *Kodály-módszer kontinenseken át*, valamint *A zene a legfontosabb! – Beszélgetés a Kodály-módszer külföldi megjelenéséről* címmel. Emellett a KÓTA kiadásában megjelent a *Hangról betűre. Rendhagyó konferenciák*. „A szó elszáll, az írás megmarad” című kötet, amelyben *Az új stílusú magyar népdal megjelenése Kodály kórusműveiben és etűdjeiben* című tanulmányának rövidített változata olvasható. A Károli Gáspár Református Egyetemen televíziós műsorvezetést tanított az elmúlt félévben, amelynek hátránya, hogy riporter és alanya jelenleg csak a monitoron keresztül látják egymást. Fehér Anikó szerint meg kell barátkozni ezzel a gondolattal, és ki kell hozni belőle a legtöbbet: „Meg lesz ennek az egésznek a haszna, eredménye. Kicsit befelé is nézünk mostanában, talán észreveszszük, mi is volt az, ami előző életformánkban felesleges. Hiszem, hogy értelmesebb és jobb világ jön a járvány után.”

KOVÁCS ŐRS LEVENTE | SZÍNHÁZTÖRTÉNET

Kovács Őrs Levente szociológus, történész, az MMA MMKI tudományos segédmunkatársa az elmúlt fél évszázadban a *Koreszmék hatása alatt – A kortárs magyar színházművészet művészetfilozófiai vizsgálata* munkacímét viselő doktori disszertációján dolgozott, emellett május végén fejezte be *Magyar Elektra – Néptánc a színpadon* című tanulmányát, amelynek témája a néptánc és a színpad kapcsolata, különös tekintettel az autentikuság-hitelesség és a színpadi koreográfia kérdéskörére, döntően az 1984-ben bemutatott, Novák Ferenc Tata nevéhez fűződő *Magyar Elektra* előadást és a kortárs magyar táncszínházi folyamatokat tartva szem előtt. Az említett témához kapcsolódó kutatási anyagból 2020 augusztusában külön cikk jelent meg a Valóság folyóiratban *A (nép)táncszínház mint az autentikus, hiteles színpadi néptánc lehetősége a Magyar Elektra kontextusában* címmel. 2020 novemberében örömmel kapcsolódott be a *Magyar Csupajáték* összművészeti produkció komplex kutatását célzó programba, amelynek tematikája szervesen kapcsolódik a korábbi néptánc- és színpad-témájú kutatási tevékenységéhez.

WINDHAGER ÁKOS | ZENETÖRTÉNET

Windhager Ákos művelődéstörténész, az MMA MMKI tudományos munkatársa előző évének legnagyobb sikere, hogy megjelent az *Utód, de aki ő is – Mihailovich Ödön pályaképe* című nagymonográfiája az MMA MMKI kiadásában, amely két évtizedes kutatássorozatot zárt le. A szerző életművét megjelentető német kottakiadással (Musikproduktion Hoefflich, München) kapcsolatban áll, s az egyes darabok újrakiadása elé angol és német szakmai előszót ír. A másik figyelemre méltó eredménye, hogy kezdeményezésére megszólalt augusztusban Patacsich Károly általa megtalált *D-dúr szimfóniája* (1819) – a műfaj első magyar romantikus darabja – a kolozsvári Szent Cecília Ének- és Zenekar előadásában. A művet Ruzitska György és Mosonyi Mihály szimfóniájával tervezi összevetni tavasszal. 2020 legnagyobb felfedezése számára Térey János epikája volt, amelyet két tanulmánya tárgyául is választott, legszerteágazóbb kutatása pedig a Trianon-émléknék elemzése volt. A korábbi években előkészített vizsgálódásából született meg egy-egy tanulmány a *Magyar Művészet*be és az előkészületben lévő *A Sosztakovics-szindróma – A közép-európai kulturális identitás ráerőltetett elemei (1920–2020)* című kötetbe, valamint ebből az

anyagból állított össze az őszi „Mélyebb barázdát húzni...” című egyházzenei konferenciára egy összehasonlító elemzést Dohnányi Szegedi Miséjéről, Kodály Missa breviséről és Lajtha Frig miséjéről.

WESSELÉNYI-GARAY ANDOR | ÉPÍTÉSZET

Wesselényi-Garay Andor építész, az MMA MMKI tudományos főmunkatársa az őszi félévben online beszélgetéssorozatot szervezett *Negyvenkettő, avagy Esték a Hild-villában PLUSZ – Építészet, politika, erkölcs és társadalmi nem* címmel a Hild-villában. Mint arra felhívta a figyelmet, az első évad célja az volt, hogy rávilágítson, mit jelent ma női építésznek lenni Magyarországon, ugyanis Csomay Zsófia, Pelényi Margit és Soltész Noémi voltak a vendégei. A kezdetekkor az volt az elképzelése, hogy a hagyományos formátumot kitágítva megpróbál olyan helyzetet teremteni a résztvevők számára, amelyekben könnyebben nyilatkoznak bizonyos témákról, olyan személyes kérdésekről, amelyekre akár az idő szorításában, akár személyiségük okán nem kerül(het)ne sor. Így mesélte el Csomay Zsófia

annak történetét, ahogy fiatal korában rajzsorozaton keresztül örököltette meg dadája végóráit, vagy lebentette fel a fátlyat Pelényi Margit az egyetemi éveiről, arról a szerepről, amelyet bátyja játszott abban, hogy végül építész lett. Wesselényi-Garay Andor elmondása szerint az internet adta rugalmasságot kihasználva a megvágott beszélgetésblokkok már elveszítik eredeti formajellegüket, és tartalomközpontúvá válva csábítanak az újranézésre. A 2021-ben futó második évadban vendégeivel azt szeretné majd megvitatni, létezik-e generációs különbség az építészetben, felruházzhatjuk-e tartalmi jellemzőkkel a „fiatal építészet” fogalmát, és mennyiben hordoz értéket a kor egy olyan szakmában, amelyben negyven – ma inkább már ötven – alatt mindenki fiatalnak számít.

MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet Dokumentációs Központ és Szakkönyvtár

A könyvtár az MMA MMKI keretei között gyűjti, megőrzi, feltárja az MMA történetével, működésével és az MMA akadémikusaival kapcsolatos írott, nyomtatott, audiovizuális és elektronikus dokumentumokat, valamint hozzáférést biztosít a kortárs művészeti kutatások számára. Szakkönyvtárként gyűjti, rendszerezi a művészetelméleti és módszertani hazai és külföldi kiadványokat, folyóiratokat, szaklapokat, gyűjti az általános ismeretterjesztés céljából indokolt könyveket, folyóiratokat.

A KÖNYVTÁR KÉT HELYSZÍNEN VÁRJA OLVASÓIT:

- Kutatás céljából a Budakeszi út 38. szám alatt található Hild-villában. Látogatáshoz előzetes bejelentkezés szükséges Vass Johanna könyvtárvezetőnél az alábbi elérhetőségeken:

E-mail cím:

vass.johanna@mma-mmki.hu

Telefon: (+36-30) 986-8754

- Az érdeklődő közönség számára a Pesti Vigadó földszintjén található könyvtárunk nyitvatartási időben helyben használat céljára elérhető az alábbi időpontokban:

Hétfő: 10.00–18.00

Kedd: 13.00–16.00

Szerda: 10.00–16.00

Csütörtök: 13.00–16.00

Péntek: 10.00–14.00

Fontos tudnivalók

Rendezvényeink ingyenesen látogathatóak, azonban a részvétel minden esetben regisztrációhoz kötött. Kérjük, részvételi szándékát az adott rendezvényre honlapunkon keresztül jelezze!

Elérhetőségeink:

Hild-villa, az MMA MMKI székháza

1121 Budapest, Budakeszi út 38.

mma-mmki.hu

facebook.com/mmammki

instagram.com/mma_mmki

MMA MMKI

rendezveny@mma-mmki.hu

Megközelíthetőség:

- Gépkocsival érkező vendégeink** részére korlátozott számban helyet biztosítunk parkolónkban. Kérjük, regisztrációkor előre jelezze parkolási igényét!
- Tömegközlekedéssel érkező vendégeink** a Széll Kálmán térről induló 22, 22A, 222 számosságú buszokkal közelíthetik meg az épületet a Bíróság megállóig közlekedve.

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet ingyenes kiadványa.

Megjelenik félévente.

Szerzők: Barabási-Albert László, Bérczi Linda, Bólya Anna Mária, Bognár-Borbély Réka, Falusi Márton, Farkas Attila, Fehér Anikó, Gilányi Attila, Hámori Katalin, Janosov Milán, Készman József, Kocsis Miklós, Kollarik Tamás, Kovács Őrs Levente, Németh Tamás, Oláh Zsolt, Olajos Anna, Rácz Attila, Üveges Krisztina, Wesselényi-Garay Andor, Windhager Ákos, Zsidó Ferenc

Szerkesztők: Bognár-Borbély Réka, Tömösvári Noémi | Képszerkesztő: Sándor Emese

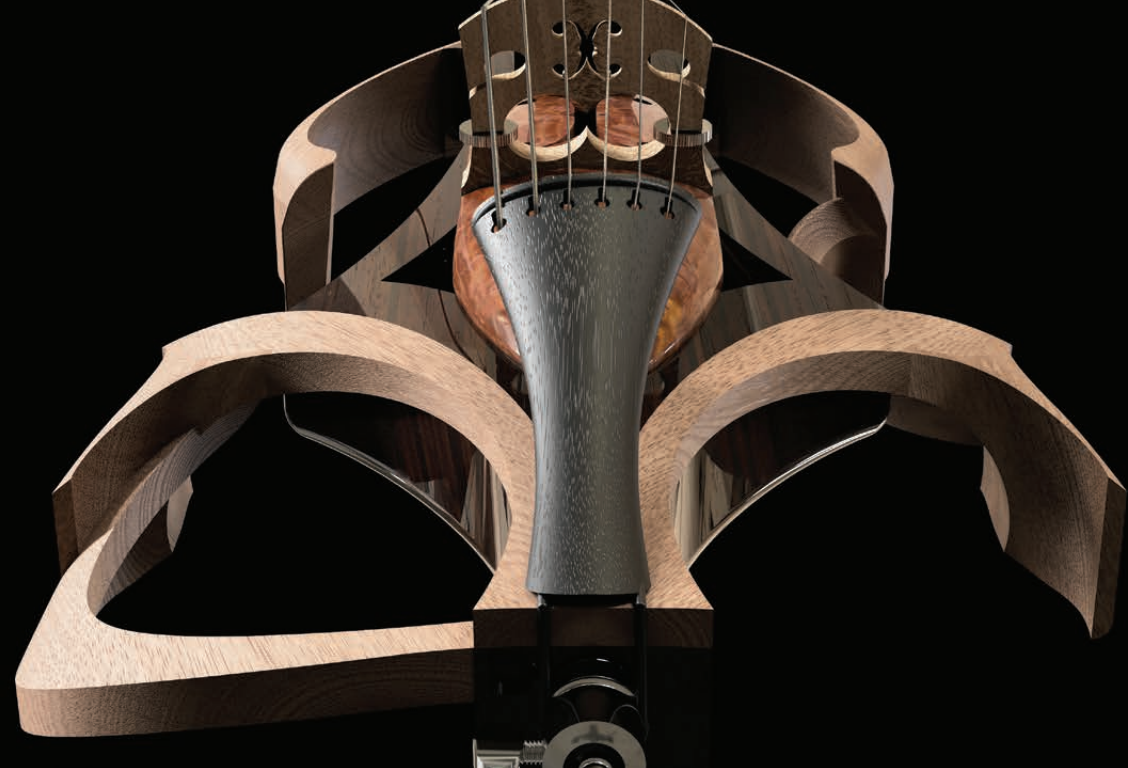
Fotók: Wesselényi-Garay Andor, Bulynovszky Tamás, Sándor Emese, Timár Mátyás

Borítófotó: Sándor Emese, fényfestés: Sullá Balázs | Felelős kiadó: Kocsis Miklós

A kiadványban közölt szövegek és fotók szerzői jogvédelem alatt állnak.

Rendezvényeinket élőben közvetítjük YouTube-csatornánkon, ahol az egyes előadások utólag is visszanezethetők.

Az MMA, az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, a Pesti Vigadó, a Műcsarnok, a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ programjairól, valamint az MMA Kiadóról naprakészen tájékozódhatnak az intézmények honlapjain (mma.hu; mma-mmki.hu; vigado.hu; mucsarnok.hu; memmdk.hu; mmakiado.hu), illetve közösségi oldalain.

Művészeti alkotómunkát támogató ösztöndíjpályázat

Ha tehetsége kibontakoztatásához támogatásra van szüksége,

JELENTKEZZEN A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA EGYEDÜLÁLLÓ MŰVÉSZETI ÖSZTÖNDÍJPROGRAMJÁRA!

Az MMA Művészeti Ösztöndíjprogram nem pusztán az ösztöndíj elnyerésének lehetőségére és az ösztöndíj folyósítására szorítkozik, hanem a támogatási időszakban az alkotás folyamatát segítő szakmai mentorálásra, valamint utógondozásra, publikációra, bemutatkozásra is lehetőséget biztosít.

JELENTKEZÉSI IDŐSZAK: 2021. FEBRUÁR 8.–MÁRCIUS 22.

A képeken Bán Miklós, Erős Apolka, Józsa István, Majoros Áron Zsolt és Monori Anita ösztöndíjasok munkái láthatók.

KIK PÁLYÁZHATNAK?

Minden olyan magyarországi adóazonosító jellel rendelkező természetes személy, aki a támogatási időszak kezdetéig már betöltötte 18. életévét, de még nem töltötte be az 50. életévét. Az esetleges kizáró okokat a pályázati felhívás részletezi.

MIVEL LEHET JELENTKEZNI?

Valamely művészeti vagy művészetelméleti területen végzett kiemelkedő tevékenységgel.

HOGYAN LEHET JELENTKEZNI?

Jeletkezni a pályázati programra való jelentkezésre nyitva álló időintervallumon belül az osztondij.mma-mmki.hu oldalon lehet.

MENNYI A HAVI ÖSZTÖNDÍJ ÖSSZEGE?

A művészeti ösztöndíj havi összege bruttó 200 000 Ft.

FOLYÓSÍTÁS IDŐTARTAMA

A művészeti ösztöndíj folyósításának időtartama: 36 hónap.

MŰVÉSZETI ÖSZTÖNDÍJBAN RÉSZESÜLHET

Legfeljebb 100 fő/év.

Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

